

ІНСТИТУТ

ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ

Державна наукова установа

ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у 2017 р.
Виходить 2–6 разів на рік

ВИПУСК № 5(26)
2023

ISSN 2617-8532 Журнал зареєстровано 7 листопада 2018 року в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж)

Засновник і видавець Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (свідоцтво про реєстрацію KB № 22862-12762P від 28.08.2017)

Журнал «Освітня аналітика України» внесено до Переліку наукових фахових видань України (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.02.2021 № 157), категорія «Б»; спеціальності: 051 – Економіка, 281 – Публічне управління та адміністрування

ЗМІСТ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Заєць С. В. Сертифікація якості в освітній сфері: застосування ISO 9001 та ISO 21001.... 5

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ

Крищенко К. Є. Бюджетне планування як чинник підвищення ефективності фінансування освіти в Україні 21

Дмитрієва М. М. Партисипативне бюджетування як інструмент фінансування загальної середньої освіти 31

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Литвинчук А. О., Терещенко Г. М., Анісімова О. Ю, Кир'янов А. В. Забезпечення автоматизації збору та представлення даних про використання коштів цільових освітніх субвенцій як складова цифрової трансформації управління освітою 47

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Чимбай Л. Л., Попкова Л. В. Моніторинг матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні 64

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Лондар С. Л., Гапон В. В., Барабаш О. А. Інформаційні аспекти забезпечення функціонування позашкільної освіти в Україні в умовах воєнного стану 81

ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА

Белінська Г. В. Досвід формування освітньої статистики ОЕСР: важливість для розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні 101

ВИЩА ОСВІТА

Бахрушин В. Є. Модернізація мережі закладів вищої освіти України: деякі євроінтеграційні аспекти 112

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Лондар Сергій Леонідович, д-р екон. наук, проф. (*головний редактор*); **Литвинчук Андрій Олександрович**, канд. екон. наук, ст. дослідник (*заступник головного редактора*); **Терещенко Ганна Миколаївна**, канд. екон. наук, ст. наук. співробітник (*заступник головного редактора*); **Пронь Наталія Богданівна**, канд. екон. наук (*відповідальний секретар*); **Бахрушин Володимир Євгенович**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **Буряченко Андрій Євгенович**, д-р екон. наук, проф.; **Валєєв Руслан Гельманович**, канд. пед. наук; **Гапон Валентина Василівна**, канд. пед. наук; **Гриневич Лілія Михайлівна**, канд. пед. наук, доц.; **Гулова Ленка**, Ph.D.; **Затонацька Тетяна Георгіївна**, д-р екон. наук, проф.; **Іванюк Ірина Володимирівна**, канд. пед. наук, ст. дослідник; **Козубцов Ігор Миколайович**, д-р пед. наук, канд. тех. наук, ст. наук. співробітник; **Круглов Віталій Вікторович**, д-р наук з держ. упр., доц.; **Куніна-Хабеніхт Ольга**, д-р психол. наук; **Лєснікова Марина Валентинівна**, канд. екон. наук; **Лун Марк**, Ph.D.; **Мельник Сергій Вікторович**, канд. екон. наук, доц.; **Міщенко Володимир Іванович**, д-р екон. наук, проф.; **Овчарук Оксана Василівна**, д-р пед. наук, проф.; **Орлова Наталія Сергіївна**, д-р наук з держ. упр., проф.; **Рашкевич Юрій Михайлович**, д-р тех. наук, проф.; **Тимченко Олена Миколаївна**, д-р екон. наук, проф.; **Тур Оксана Миколаївна**, д-р пед. наук, проф.; **Тутліс Відмантас**, Ph.D.; **Шіп Радім**, Ph.D.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики».

Протокол № 10 від 19 грудня 2023 р.

Журнал включено в такі бази даних: «Наукова періодика України», ResearchBib, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Crossref та Index Copernicus International Journals Master List.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори несуть повну відповідальність за зміст і достовірність матеріалів, що публікуються, дотримання загальноприйнятих принципів наукової етики, відсутність плагіату у своїх статтях.

Матеріали, надруковані у журналі, є власністю Інституту, захищені міжнародним та українським законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Редакція залишає за собою право на скорочення та редагування авторських текстів.

INSTITUTE
OF EDUCATIONAL ANALYTICS
State Scientific Institution

EDUCATIONAL ANALYTICS OF UKRAINE

SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL

Published since 2017
2–6 issues per year

ISSUE № 5(26)
2023

ISSN 2617-8532 The journal is registered on 7 of November 2018 in ISSN International Centre, Paris

Founder and publisher State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics»
(Print media state registration certificate KB № 22862-12762P of 28.08.2017)

The journal «Educational Analytics of Ukraine» is included in the List of scientific professional publications of Ukraine (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.02.2021 № 157), category «B»; specialties: 051 - Economics, 281 - Public administration and administration

CONTENTS

EDUCATION MANAGEMENT

Svitlana Zaiets. Quality certification in education: application of ISO 9001 and ISO 21001 5

FINANCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF EDUCATION

Kyrylo Kryshchenko. Budget planning as a factor in improving the efficiency of education financing in Ukraine..... 21

Maryna Dmytriieva. Participatory budgeting as a financial tool for funding general secondary education 31

DEVELOPMENT OF INFORMATION AND EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Andrii Lytvynchuk, Hanna Tereshchenko, Olga Anisimova, Andrii Kyrianov. Automated gathering and visualization of targeted educational subvention data as part of the digital transformation of education governance..... 47

GENERAL SECONDARY EDUCATION

Liudmyla Chymbay, Larysa Popkova. Monitoring of material and technical support of general secondary education institutions in Ukraine during martial law 64

OUT-OF-SCHOOL EDUCATION

Sergiy Londar, Valentyna Gapon, Olena Barabash. Information aspects of out-of-school education functioning in Ukraine under the conditions of martial law 81

VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING

Ganna Belinska. The experience of OECD education statistics formation: its relevance for vocational education and training in Ukraine	101
--	-----

HIGHER EDUCATION

Volodymyr Bakhrushyn

Modernization of the network of higher education institutions in Ukraine: some aspects of European integration	112
--	-----

EDITORIAL BOARD

Prof. **Sergiy Londar** (*editor-in-chief*); Dr. **Andrii Lytvynchuk** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Hanna Tereshchenko** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Natalia Pron** (*executive secretary*); Prof. **Volodymyr Bakhrushyn**; Prof. **Andrii Buriachenko**; Dr. **Ruslan Valieiev**; Dr. **Valentyna Gapon**; Dr. **Liliia Hrynevych**; Dr. **Lenka Gulova**; Prof. **Tetyana Zatonatska**; Dr. **Iryna Ivaniuk**; Dr. **Ihor Kozubtsov**; Dr. **Vitalii Kruhlov**; Dr. **Olga Kunina-Habenicht**; Dr. **Maryna Lyesnikova**; Dr. **Mark Loon**; Dr. **Sergii Melnyk**; Prof. **Volodymyr Mishchenko**; Prof. **Oksana Ovcharuk**; Prof. **Nataliia Orlova**; Prof. **Yurii Rashkevych**; Prof. **Olena Tymchenko**; Prof. **Oksana Tur**; Dr. **Vidmantas Tutlys**; Dr. **Radim Ship**.

Recommended for publication
by the Academic Council of the State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics».
Protocol No. 10 of 19.12.2023.

The journal is included in such databases: Scientific Periodicals of Ukraine, ResearchBib, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Crossref and Index Copernicus International Journals Master List.

The editorial board does not always share the position of the authors.

Responsibility for the content and reliability of published materials, the compliance of general scientific ethics principles, the absence of plagiarism lies entirely with the authors.

Materials published in the journal are the property of the Institute and are protected by international and Ukrainian legislation and may not be reproduced in any form without the written permission of the publisher.

The editorial staff reserves the right to shorten and edit the original texts.

Заєць С. В.

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу психологічного супроводу та соціально-педагогічної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна, zsv@bigmir.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6133-1087>

СЕРТИФІКАЦІЯ ЯКОСТІ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ: ЗАСТОСУВАННЯ ISO 9001 ТА ISO 21001

Анотація. Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності запровадження ISO 21001:2019 у діяльність вітчизняних освітніх організацій. Для досягнення цієї мети використано методи збору інформації та порівняльний аналіз, а також аналіз рядів динаміки. Досліджено стан сертифікації за міжнародними й вітчизняними стандартами у сфері забезпечення якості освіти впродовж 2018–2022 рр. Виокремлено специфіку стандарту ISO 21001, що визначає вимоги до системи менеджменту якості для освітніх організацій, його найбільш значущі відмінності від стандарту ISO 9001, який слугує засобом створення загальних стратегій якості. На основі оцінки частотності ключових слів стандартів ISO 9001 та ISO 21001 виконано їх порівняння. Встановлено, що впровадження стандартів управління якістю в освітній сектор є важливим кроком на шляху забезпечення належної якості освіти й підвищення її конкурентоспроможності. Для розуміння готовності впровадження ISO 21001:2019 проведено опитування представників адміністрації ЗВО. З'ясовано ставлення адміністрації ЗВО до використання стандартів ISO 9001 та ISO 21001. Результати опитування показали, що процес упровадження ISO 21001 у ЗВО гальмують діюча система акредитації, необов'язковість його введення, брак ресурсів (кадрових, фінансових). Серед шляхів упровадження ISO 21001 у діяльність вітчизняних ЗВО запропоновано розроблення національної політики впровадження ISO 21001 в освітній сектор, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо переваг цього стандарту, надання фінансової підтримки ЗВО, які його впроваджують.

Ключові слова: сертифікація якості, ISO 9001, ISO 21001, системи управління якістю, заклади освіти, акредитація.

JEL classification: D45, I25, L15.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-5-20.

Освіта є особливим сектором економіки, який має значний вплив на майбутнє країни. Реалізація заходів із поліпшення/сприяння якості освіти слугує важливим маркером для визначення місця нації в міжнародній конкуренції.

Четверта ціль сталого розвитку, прийнята ООН [1], спрямована на забезпечення всеохоплюючої і справедливої, якісної освіти та заохочен-

ня можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Вказана ціль розв'язує два важливих завдання: 1) забезпечення належної якості освіти, 2) забезпечення рівності в наданні якісної освіти для всіх.

Засоби досягнення Цілей сталого розвитку є предметом широких обговорень у науковій літературі. Загальна екосистема в освітньому секторі потребує надійного підґрунтя, яке

підтримується підвищенням компетентності викладацького й допоміжного персоналу всіх закладів освіти. Забезпечення якості освіти – це загальний термін, пов'язаний із багатьма інструментами, включаючи аудит, оцінку, акредитацію, бенчмаркінг, вимірювання показників ефективності, а також інші якісні та кількісні показники, що використовуються для моніторингу й підвищення якості освіти.

У рамках проєкту «Гарантія якості, готова до майбутнього» (Quality Assurance Fit for the Future, QA-FIT) [2], який координують Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейська асоціація університетів (EUA), Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE), Європейський студентський союз (ESU), Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (EQAR), Ірландська асоціація університетів (IUA), Фінський центр оцінювання освіти (FINEEC), Національний альянс студентських організацій у Румунії (ANOSR) та Міністерство освіти і науки Грузії, у червні 2022 р. стартувало опитування закладів вищої освіти (ЗВО) 41 із 49 країн Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Участь в опитуванні не взяли ЗВО Албанії, Азербайджану, Білорусі, Боснії та Герцеговини, Франції, Угорщини, Ліхтенштейну, Мальти й Ватикану. Мета проєкту QA-FIT – відображення стану забезпечення якості в ЄПВО та дослідження використання Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО (ESG) [3] на різних рівнях (європейському, національному, регіональному, інституційному); оцінка придатності ESG і потреби в розширенні сфери їх засто-

сування, а також перспектив щодо майбутнього забезпечення якості в ЄПВО.

Результати опитування засвідчили, що ЗВО для розроблення своєї внутрішньої системи забезпечення якості використовують, окрім ESG, такі рамкові документи, настанови, підходи й критерії, як-от: спостереження; модель безперервного поліпшення процесів – цикл Демінга (Plan, Do, Check, Act (плануй, виконуй, перевіряй, дій) – PDCA); опитування студентів; загальний метод безперервного підвищення якості всіх організаційних процесів (*Total Quality Management* – TQM); модель досконалості Європейського фонду управління якістю (*EFQM Excellence Model*); загальна схема оцінювання – модель CAF (*Common Assessment Framework*); стандарти ISO 9001:2015, ISO 21001:2018; ризик-менеджмент; Цілі сталого розвитку; Довідник користувача європейської кредитно-трансферної системи (*ECTS Users' Guide*) [2, с. 19].

Стандарти для систем управління якістю розробляє Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) [4]. Деякі з них є загальними, тобто їх можна застосовувати в будь-якій організації, будь-якого розміру чи бізнес-сегмента. Одним із таких стандартів є ISO 9001 «Система управління якістю» [5], який забезпечує широку платформу та мінімальні вимоги для впровадження системи менеджменту якості в організаціях усіх типів, включаючи освітній сектор. ISO 9001 побудовано на принципах TQM і ризикоорієнтованому підході на базі циклу PDCA. Кожна організація повинна адаптувати свою систему менеджменту відповідно до

вимог, зазначених у цьому стандарті, й демонструвати постійне підвищення продуктивності з часом. Те, що ISO 9001 має реальний вплив на продуктивність закладів освіти, доведено зарубіжними науковцями [6; 7].

Усвідомлюючи важливість якісної освіти для всіх, із метою уніфікації вимог до забезпечення якості освіти експерти Міжнародної організації зі стандартизації у 2018 р. розробили ISO 21001 [8] – перший в історії стандарт системи управління освітою для закладів освіти: університетів, шкіл, коледжів, дошкільних закладів, центрів освіти дорослих, професійної освіти, репетиторських і тренінгових центрів тощо. Він спрямований на поліпшення процесів та якості освітніх установ для задоволення потреб і очікувань тих, хто користується їхніми послугами.

Дослідження багатьох іноземних науковців [9–13] свідчать про те, що для освітніх організацій різниця між стандартами ISO 9001 та ISO 21001 є суттєвою. Перший вважається інструментом ділової ефективності або передової практики, яка використовується для внутрішньої системи управління організацій, тимчасом як другий сприяє продукуванню загальної ціннісної стратегії освітньої організації шляхом реалізації одного чи кількох із цих процесів: 1) створення інноваційного освітнього процесу з урахуванням потреб зацікавлених сторін; 2) розроблення політики й методів її проведення, що підвищують конкурентоспроможність закладу освіти, поліпшують економічні та соціальні умови в академічних спільнотах завдяки аналізу й прийняттю рішень щодо кожного виду діяльності – основного (набір

учнів (здобувачів освіти), навчання, маркетингова діяльність, внутрішнє та зовнішнє інформування, показники результативності й ефективності, вплив на суспільство та ін.) або підтримуючого (інфраструктура, технології, набір персоналу, підвищення його кваліфікації, дослідження, наукові й технічні розробки тощо); 3) задоволення попиту на ринку праці на фахівців певного профілю та якості за рівнем компетентностей.

Вітчизняними науковцями підготовлено лише теоретичні умовиводи щодо потенційних переваг ISO 21001, оскільки в Україні ще жодний заклад освіти не впровадив ДСТУ ISO 21001:2019 [14].

Так, у праці А. П. Воливач [15] виконано порівняльний аналіз вимог вітчизняних стандартів ДСТУ ISO 9001:2015 [16] і ДСТУ ISO 21001:2019. Результати аналізу показали, що для освітніх установ ISO 21001 є більш придатним.

На думку О. В. Россошанської [17], ISO 21001:2018 є ідеальним інструментом для впровадження студентоцентрованого підходу до навчання та організації освітнього процесу, який, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [18], виступає в ролі системоутворювального. Проте впровадження новацій цього стандарту потребує не тільки формування відповідної культури управлінської діяльності, а й зміни середовища діяльності закладів освіти. Тому є потреба в додаткових роз'ясненнях та інтерпретації окремих положень, що не притаманні існуючому освітньому простору, який створювався на інших засадах.

О. М. Васілевський [19] також пропонує для внутрішньої системи ЗВО застосовувати стандарт ISO 21001:2018. Він наполягає на тому, що закладам

освіти, зокрема вищої освіти, доцільніше запроваджувати систему управління якістю, побудовану на стандарті ISO 21001, а не на ISO 9001.

На думку О. П. Воробйової [20], у галузі вищої освіти стандарт ISO 21001 та положення ESG [3] потрібно розглядати як взаємодоповнюючі елементи системи забезпечення якості. Дотримання цих стандартів є однією з умов поліпшення діяльності ЗВО, підвищення їхньої конкурентоспроможності, забезпечення реалізації міжнародних інтеграційних процесів, гармонізації освітнього простору й соціально-економічного розвитку країни.

С. М. Коваленко, О. С. Ромелашвілі, Т. В. Зборовська, О. Д. Благун [21] з'ясували, що всі вимоги ISO 21001:2018 є загальними та призначені для застосування в будь-якому закладі освіти, незалежно від форми, строків або способів навчання. Автори зауважують, що в стандарті ISO 21001 жодного разу не згадується слово «клієнт» і конкретно визначено, що заклад освіти має бути відданий задоволенню потреб не лише кожного їх набувача, а й усіх інших бенефіціарів освітніх послуг – у контексті вищої освіти це ринок праці та уряд. Дослідники також наголошують на тому, що впровадження системи управління в освітніх організаціях дасть їм змогу продемонструвати свою здатність підтримувати компетенції викладанням, навчанням чи дослідженнями, а також підвищити рівень задоволеності потреб усіх зацікавлених осіб.

Отже, розглянуті дослідження вітчизняних науковців не визначають кількість ЗВО, які використовують ISO 9001 та ISO 21001, не аналізують, яким чином ці стандарти реально

сприяють підвищенню якості освіти на конкретних прикладах. Верифікована, повна інформація про ступінь поширення серед міжнародних і вітчизняних закладів освіти вказаних стандартів також відсутня.

Метою статті є розгляд переваг сертифікації якості закладів освіти за стандартами ISO 9001 та ISO 21001, обґрунтування необхідності запровадження сертифікації якості й розроблення пропозицій щодо шляхів активізації впровадження ISO 21001 у діяльність вітчизняних ЗВО. Для її досягнення поставлено такі завдання:

1) проаналізувати ступінь поширення й динаміку використання суб'єктами господарювання стандартів ISO 9001 та ISO 21001 у 2018–2022 рр., зокрема серед вітчизняних закладів освіти;

2) порівняти стандарти ISO 9001 та ISO 21001, визначити переваги й особливості їх застосування;

3) виявити перешкоди та запропонувати шляхи активізації впровадження ISO 21001 у діяльність вітчизняних ЗВО.

У роботі використано методи збору інформації, порівняльного аналізу, аналізу рядів динаміки.

ISO щорічно публікує базу даних із кількістю сертифікатів за країнами та промисловими секторами своїх основних стандартів, включаючи результати для ISO 9001 [22]. Варто зауважити, що опитування ISO не є повноцінною базою даних. Постачальниками даних є органи сертифікації, акредитовані членами IAF – Міжнародного форуму з акредитації¹,

¹ IAF (International Accreditation Forum) – глобальна асоціація організацій, що відповідають за атестаційне тестування стандартів у сфері систем менеджменту, продукції, послуг, персоналу тощо.

які беруть участь на добровільних за-
садах. Ступінь участі коливається від
одного випуску опитування до іншо-
го й може вплинути на його резуль-
тати, особливо на рівні країни. Тому
інтерпретацію результатів і будь-які
висновки щодо тенденцій слід роби-
ти з урахуванням цих міркувань.

Останнє доступне опитування
ISO-2022 засвідчило важливість
стандарту ISO 9001 у всьому світі,
оскільки він залишається основним.
Це найбільш застосовуваний стан-
дарт для забезпечення впевненості
в здатності компанії відповідати ви-
могам до якості та підвищувати за-
доволеність споживачів у відносинах
між постачальником і клієнтом. Тен-

денція видачі сертифікатів ISO 9001
у світі протягом 2018–2022 рр. харак-
теризувалася зростанням (табл. 1).

Станом на 31 грудня 2022 р. у
всьому світі діяло 1 265 216 серти-
фікатів ISO 9001 (на 17,4 % більше,
ніж у 2021 р., коли загальна кількість
сертифікатів перевищила один міль-
йон і досягла 1 077 884 од.).

Країни, що звикли до управління
якістю в стилі ISO 9001, такі як Іспа-
нія, Франція, Німеччина, пережива-
ють стагнацію. А Велика Британія,
навпаки, отримала майже 9 тис. но-
вих сертифікатів. До топ-10 країн із
найбільшою кількістю сертифікатів у
2022 р. увійшли: Китай – 548 662 од.,
Велика Британія – 49 841 од., Німеч-

Таблиця 1

**Сертифікація за стандартом ISO 9001:2015 у світі та в Україні
впродовж 2018–2022 рр. (станом на 31 грудня)**

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
у світі					
Кількість дійсних сертифікатів, од.	878 664	880 007	916 842	1 077 884	1 265 216
Динаміка, %					
до 2018 р.	100,0	100,2	104,3	122,7	144,0
до попереднього року	X	100,2	104,2	117,6	117,4
Кількість об'єктів, на які поширюються сертифікати, од.	1 180 965	1 215 726	1 299 837	1 463 153	1 666 172
Динаміка, %					
до 2018 р.	100,0	102,9	110,1	123,9	141,1
до попереднього року	X	102,9	106,9	112,6	113,9
Кількість сертифікатів у секторі «Освіта», од.	13 459	12 459	12 309	11 751	11 718
Динаміка, %					
до 2018 р.	100,0	92,6	91,5	87,3	87,1
до попереднього року	X	92,6	98,8	95,5	99,7
в Україні					
Кількість дійсних сертифікатів, од.	1 763	1 506	1 465	1 480	1 507
Динаміка, %					
до 2018 р.	100,0	85,4	83,1	83,9	85,5
до попереднього року	X	85,4	97,3	101,0	101,8
Кількість об'єктів, на які поширюються сертифікати, од.	2 037	2 035	1 964	1 996	1 949
Динаміка, %					
до 2018 р.	100,0	99,9	96,4	98,0	95,7
до попереднього року	X	99,9	96,5	101,6	97,6
Кількість сертифікатів у секторі «Освіта», од.	54	54	51	44	39
Динаміка, %					
до 2018 р.	100,0	100,0	94,4	81,5	72,2
до попереднього року	X	100,0	94,4	86,3	88,6

Складено автором за: [22].

чина – 48 228 од., Японія – 46 400 од., Індія – 38 883 од., Італія – 91 334 од., Іспанія – 36 565 од., США – 29 241 од., Франція – 21 802 од., Бразилія – 20 173 од. Основні зміни порівняно з 2021 р. такі: Китай досяг вражаючого прогресу, обігнавши всі інші країни та посівши перше місце; Велика Британія залишається динамічним ринком, а Таїланд і Малайзія наближаються до країн, що входять до топ-10, посівши 11-е й 12-е місця. Але, якщо розглядати загальну кількість сертифікатів, доданих у 2022 р., то провідними країнами, де відбулося зростання, є: Китай – 31 080 од., Велика Британія – 8 815 од., Бразилія – 3 153 од., Індія – 1 841 од., США – 1 667 од. У цілому в більшості країн зростання кількості сертифікатів ISO 9001 уповільнилося [22].

Наприклад, в Україні загальна кількість сертифікатів теж дещо зменшилася, з 1 763 од. у 2018 р. до 1 507 од. у 2022 р., проте у 2022 р. порівняно з 2021 р. зросла видача загального числа сертифікатів, на 1,8 % (див. табл. 1).

За кількістю сертифікатів ISO 9001 у галузі «Освіта» у 2022 р. лідерами були такі країни: Німеччина – 2 123 од., Іспанія – 1 972 од., Колумбія – 995 од., Італія – 889 од., Китай – 589 од., Індія – 532 од., Польща – 353 од., Мексика – 317 од., Малайзія – 293 од., Індонезія – 273 од., Велика Британія – 264 од. Стандарт ISO 9001 станом на 31 грудня 2022 р. використовує 39 українських ЗВО. Збільшення числа сертифікатів ISO 9001 у галузі «Освіта» у 2022 р. порівняно з 2021 р. спостерігалось в таких країнах, як Італія – 310 од., Іспанія – 113 од., Бразилія – 93 од., Велика Британія – 71 од., Малайзія – 49 од. [22].

Таким чином, тенденція зміни обсягів сертифікації ISO 9001 у всьому світі та в Україні зокрема вказує на те, що глобальні темпи зростання залишаються додатними, але менш інтенсивними, ніж у попередні роки, й в окремих країнах досягають точки стагнації. Незважаючи на значне міжнародне зростання кількості виданих сертифікатів ISO 9001, деякі країни вже досягли рівня насичення ринку за чисельністю суб'єктів господарювання, сертифікованих за ISO 9001.

Стандарт ISO 9001 не замінив акредитацію для ЗВО, але зазвичай виступає як додаткова сертифікація якості, котру прагнуть отримати певні ЗВО та/або вимагають інші зацікавлені сторони.

Після випуску стандарту ISO 21001:2018 у більшості ЗВО виникла дилема: продовжувати використовувати ISO 9001 чи прийняти новий ISO 21001? На відміну від ISO 9001, що містить вимоги до загальної системи управління якістю, ISO 21001 розроблено спеціально для освітніх організацій. Використання цього стандарту активно пропагується в багатьох країнах, проте його впровадження в закладах освіти ще не є дуже широким. Структура ISO 21001 дуже схожа на ISO 9001. Стандарт ISO 21001 має такі самі основні пункти, як ISO 9001, однак зміст пунктів і підпунктів відрізняється. Основні відмінності між цими стандартами наведено в табл. 2.

Оскільки ISO 21001 є новим стандартом, він досі не став популярним у світі. Опитування, проведене ISO у 2022 р. [22], не включало цей стандарт, тому немає достовірної інформації про точну кількість сертифіка-

Таблиця 2

Порівняння ДСТУ ISO 9001:2015 та ДСТУ ISO 21001:2019

Вимоги ISO 9001:2015	Додаткові/специфічні/різні вимоги в ISO 21001:2019	Цикл PDCA
0. Вступ	Принципи системи управління в освітній організації (СУОО). Структура СУОО. Бачення, місія та стратегії	–
1. Сфера застосування	–	–
2. Нормативні посилання	–	–
3. Терміни та визначення понять	Специфічні визначення сфери освіти	
4. Середовище організації	СУОО	
5. Лідерство	Орієнтація на учнів (здобувачів освіти) та інших вигодонабувачів (бенефіціарів)	Плануй
6. Планування	–	
7. Підтримання системи управління	Додаткові вимоги до спеціальної освіти	
8. Виробництво	Поточна діяльність. Додаткові вимоги до спеціальної освіти. Захист і прозорість даних учнів (здобувачів освіти)	Виконуй
9. Оцінювання дієвості	Задоволеність учнів (здобувачів освіти), інших бенефіціарів і персоналу	Перевірй
10. Поліпшування	Можливості для поліпшування	Дій
Додаток А. Пояснення нової структури, термінології та понять. Додаток В. Інші міжнародні стандарти щодо управління якістю та на системи управління якістю, розроблені технічним комітетом ISO/TC 176	Додаток А. Додаткові вимоги щодо дошкільної освіти. Додаток В. Принципи СУОО. Додаток С. Класифікація зацікавлених сторін освітніх організацій. Додаток D. Настанови щодо обміну інформацією із зацікавленими сторонами. Додаток Е. Процеси, кількісні показники та засоби в освітніх організаціях. Додаток F. Приклад порівняння з регіональними стандартами. Додаток G. Міркування щодо проблеми охорони здоров'я та безпеки в освітніх організаціях	Додатки

Складено автором за: [14; 16; 23].

тів, виданих відповідно до цього стандарту в різних країнах і в усьому світі.

В ISO 21001 міститься багато додатків, які пов'язують його з іншими відповідними стандартами (див. табл. 2). Зокрема, Додаток F стандарту ілюструє, як скласти порівняльну карту з іншими регіональними стандартами у сфері освіти. У стандарті також наведено приклад порівняння вимог з Європейською структурою забезпечення якості професійної освіти та навчання (EQAVET). За аналогічною схемою організації в будь-якій країні можуть порівняти ці вимоги з вимогами сертифікації/акредитації системи освіти своєї країни, якщо такі є.

Візуальне подання концептуальної моделі змісту текстів ДСТУ ISO 9001:2015 та ДСТУ ISO 21001:2019 (за допомогою хмари слів, згенерованої у вебресурсі wordclouds.com) демонструє, що стандарт ISO 9001 більше зорієнтований на продукцію й вимоги до неї, а ISO 21001 – на організацію навчання учнів (рис. 1).

Отже, ISO 21001 для освітніх організацій є переважним, більш підходящим, оскільки він містить особливий терміни, спеціально призначені для навчання: «учень», «інші бенефіціари», «навчальна програма», «курси», а також пов'язані з ними атрибути, такі як результати навчання, оцінки, продукти. У цьому стандарті на-

Побудовано автором за: [15; 17].

ня закладом освіти є складнішим процесом, ніж управління більшістю інших організацій. Переваги сертифікації за ISO 21001 для закладів освіти показано на рис. 2.

Уявлення про кількість вітчизняних ЗВО, які мають сертифікати ISO, дають, зокрема, результати опитування «Системи внутрішнього забезпечення якості у вітчизняних закладах вищої освіти», що було проведе-

Побудовано автором за: [15].

но в листопаді 2019 р. Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні й Міжнародного фонду досліджень освітньої політики. Так, лише 50 закладів (зі 183 учасників опитування) мали сертифікати ISO 9001:2008 та ISO 9001:2015. 3-поміж них 46 державних, 3 приватних і 1 комунальний заклад. Серед власників сертифікатів ISO переважали медичні й технічні ЗВО: сертифікацію пройшли 50 та 45,2 % зазначених закладів відповідно й лише 14,3 % класичних університетів [24].

Зважаючи на те, що минуло п'ять років із моменту публікації міжнародного стандарту ISO 21001:2018, постає потреба в актуальній оцінці ситуації з його впровадженням в Україні.

Нова інформація про кількість ЗВО, які використовують або планують запровадити сертифікацію якості за міжнародними стандартами ISO 9001 та ISO 21001, міститься в дослідженні Інституту модернізації змісту освіти за результатами онлайн-опитування на тему: «Впровадження систем менеджменту якості в ЗВО», що було проведено у квітні – червні 2023 р. серед адміністрацій університетів [25].

Було опитано 125 представників адміністрації ЗВО, участь в опитуванні взяли 110 закладів, у т. ч. 90 державних, 3 комунальних і 7 приватних.

Результати опитування засвідчили, що лише 30 ЗВО (27,3 % загального числа учасників опитування) мали сертифікати ISO 9001, з них 27 державних та 3 приватних. Серед технічних ЗВО сертифікацію за ISO 9001 мали 43,3 % опитаних закладів, серед медичних – 23,3 %, серед класичних і педагогічних університетів – 13,3 %.

Більша частина опитаних ЗВО проходили сертифікацію ISO 9001 у 2011–2022 рр. 60 % ЗВО, сертифікованих за ISO 9001, вважають переваги сертифікації суттєвими, 40 % вказують на отримання певних переваг від сертифікації, негативні відгуки відсутні.

Упровадження ISO 9001 у ЗВО потребувало досить багато часу, ретельно продуманих кроків, щоб у перспективі отримати максимальну вигоду від використання цього стандарту. Більше половини сертифікованих університетів витратили на розгортання ISO 9001 від шести місяців до двох років, третина ЗВО впоралася за шість місяців (рис. 3).

Послугами сторонніх консультантів для розгортання стандарту ISO 9001 скористалися 57 % ЗВО, які пройшли сертифікацію. У майбутньому, для розгортання стандарту ISO 21001, звернутися до сторонніх консультантів та/або направити на відповідне навчання співробітників ЗВО планують 72 % опитаних представників адміністрації університетів.

Половина ЗВО, що мали сертифікати ISO 9001, планували впровадження міжнародного стандарту ISO 21001 у тривалій перспективі; 34 % опитаних представників адміністрації ЗВО, сертифікованих за ISO 9001, були не впевнені в необхідності впровадження цього стандарту; відповіді, які заперечують потребу в його впровадженні, відсутні.

Запровадити міжнародний стандарт ISO 21001 у своїх університетах через рік і в тривалій перспективі планують 52 % опитаних представників адміністрації ЗВО, серед приватних університетів їхня частка вища (55 %). Відповіді із запереченням планування впровадження

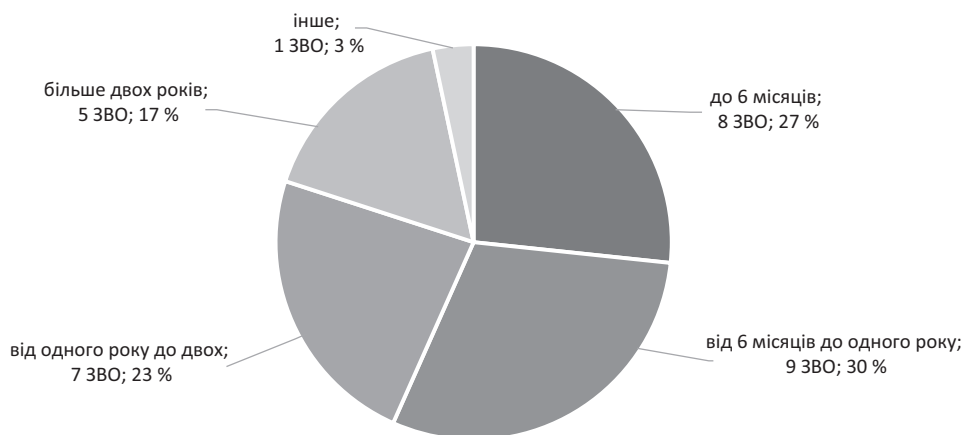

Рис. 3. Розподіл ЗВО за часом, витраченим на розгортання стандарту ISO 9001, % опитаних ЗВО, що сертифіковані за цим стандартом

Побудовано автором за даними опитування, проведеного в межах дослідження щодо впровадження систем менеджменту якості.

ISO 21001 відсутні, водночас 2,9 % державних і комунальних ЗВО не зацікавлені в уведенні цього стандарту.

Розподіл відповідей на запитання про причини, які перешкоджають та/або гальмують упровадження ISO 21001 у ЗВО, наведено на рис. 4.

56,8 % опитаних згодні та майже згодні з тим, що наявність чинної системи акредитації, необов'язковість уведення ISO гальмують процес упровадження ISO 21001 у ЗВО. 49,6 % опитаних (згодні й майже згодні) вважають, що впровадженню цього стандарту перешкоджає брак ресурсів (кадрових, фінансових) у ЗВО. Відповідно, 44 і 40 % опитаних представників адміністрації вважають (тобто абсолютно згодні та майже згодні), що недостатня обізнаність щодо ISO 21001 і перевантаженість працівників ЗВО основними навчальними обов'язками й адміністративними завданнями також заважають упровадженню зазначеного стандарту. Аналіз розподілу

відповідей показує, що представники адміністрації ЗВО переважно заперечують такі перешкоди на шляху впровадження ISO 21001 в університетах, як відсутність бажання у вищого керівництва ЗВО (абсолютно не згодні й майже не згодні – 80 %), опір змінам (60,8 %), незнання термінології, що вживається в цьому стандарті (56 %), наявність сертифіката ISO 9001 (52,8 %) [26].

Таким чином, перешкодами впровадженню ISO 21001 представники адміністрації вважають чинну систему акредитації та необов'язковість уведення стандартів ISO, брак кадрових і фінансових ресурсів, перевантаженість працівників ЗВО основними навчальними обов'язками й адміністративними завданнями.

Отже, результати досліджень свідчать, що стандарти ISO 9001 та ISO 21001 не дуже популярні у вітчизняному освітньому секторі, тому необхідно розробити стратегії їх упровадження на національному рівні (як

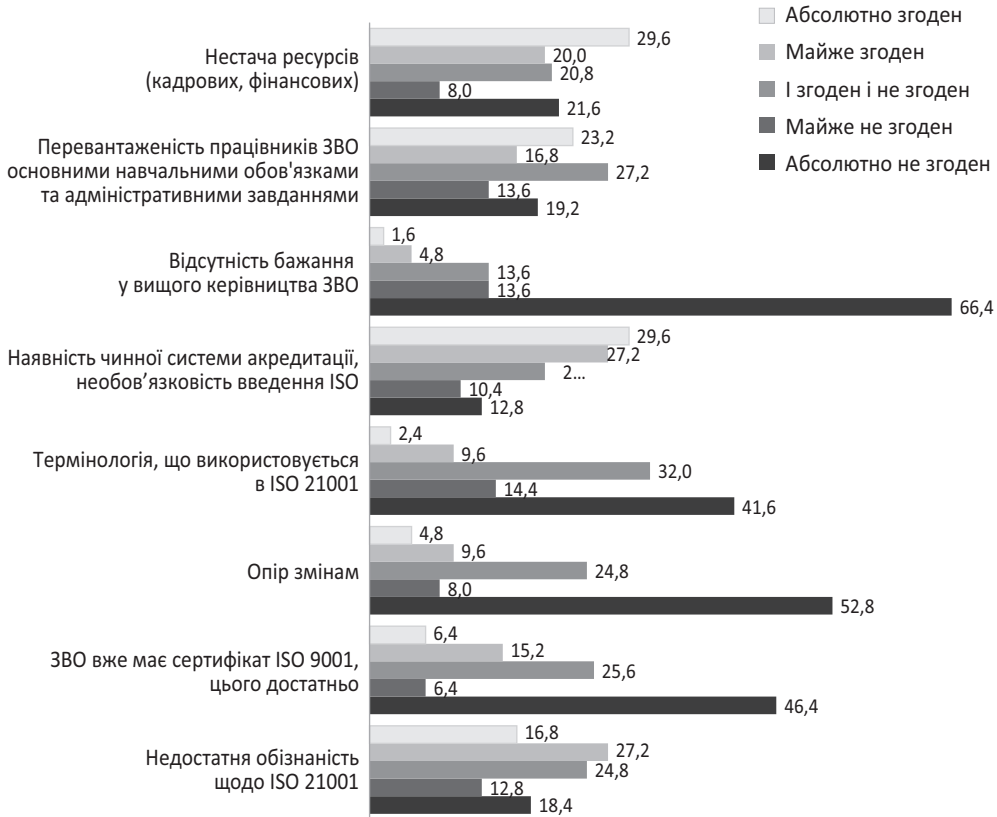

Рис. 4. Оцінка важливості причин, які перешкоджають та/або гальмують упровадження ISO 21001 у ЗВО, % опитаних представників адміністрації ЗВО

Побудовано автором за даними опитування, проведеного в межах дослідження щодо впровадження систем менеджменту якості.

доповнення до існуючих підходів забезпечення якості; як визначального чинника акредитації, її заміни; як передумови для подання заявки на конкретні визнання чи акредитації) з метою багаторівневого забезпечення якості освіти в контексті реалізації європейських підходів.

Для інтегрування всіх 11 принципів ДСТУ ISO 21001:2019 [15] (орієнтація на учнів та інших вигодонабувачів, далекоглядне лідерство, залучення персоналу, процесний підхід, поліпшення, прийняття рішень на підставі фактичних даних, керування

взаємовідносинами, соціальна відповідальність, доступність і неупередженість, етична поведінка в освітній організації, безпека та захист даних) у діяльність вітчизняних ЗВО потрібно виробити спільні цінності для учасників освітнього процесу в закладах освіти та створити інноваційні бізнес-моделі.

Одним із можливих шляхів упровадження стандарту ISO 21001 є підвищення обізнаності широкої освітньої громадськості про нього. Наразі потенційні здобувачі освіти під час вступу до закладів освіти не

вимагають цей сертифікат, хоча його розроблено в першу чергу для цього. Стандарти якості в інших секторах, наприклад у виробництві, отримують потужний стимул від клієнтів, які наполягають на сертифікації ISO, щоб розпочати спільний бізнес. ISO 21001 теж має застосувати подібний підхід.

Ще одна можлива сфера вдосконалення – пов'язування цих сертифікатів із рейтингом ЗВО й відповідним фінансуванням тих із них, що посідають вищі місця в міжнародних рейтингах. Рейтинг Times Higher Education [27] і світовий рейтинг університетів QS [28] використовують сертифікацію як один із критеріїв розподілу місць. Якщо ці сертифікати пов'язати з рейтингами ISO 9001

та ISO 21001, вони автоматично стануть затребуваними. У вітчизняний топ-200 також можна включити показники впровадження в університетах сертифікації якості за цими стандартами.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що в перспективі стандарт ISO 21001 дедалі більше визнаватиметься як незалежний показник якості освіти. І будь-яка освітня організація, що долучається чи пропонує викладання та участь у тренінгах з ISO 21001, виграє від застосування оцінки управління якістю освіти відповідно до цього стандарту завдяки створенню культури досконалості й постійного вдосконалення, що буде корисним для всіх зацікавлених сторін і для суспільства загалом.

Список використаних джерел

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / United Nations, 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
2. Quality Assurance Fit for the Future / European University Association, 2023. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/qa%20fit%20report.pdf>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). 2015. Brussels, Belgium. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.
4. International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/about-us.html>.
5. ISO 9001:2015(en). Quality management systems – Requirements. ISO. 2015. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9001:ed-5:v1:en>.
6. Gamboa A. J., Melão N. F. The impacts and success factors of ISO 9001 in education: Experiences from Portuguese vocational schools. *International Journal of Quality & Reliability Management*. 2012. Vol. 29, № 4. P. 384–401. DOI: <https://doi.org/10.1108/02656711211224848>.
7. Ab Wahid R. Sustaining ISO 9001-based QMS in higher education: a reality? *The TQM Journal*. 2019. Vol. 31, № 4. P. 563–577. DOI: <https://doi.org/10.1108/TQM-12-2018-0185>.
8. ISO 21001:2018(en). Educational organizations – Management system for educational organizations – Requirements with guidance and use. ISO. 2018. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:21001:ed-1:v1:en>.
9. Trsinawati J. D., Rosiawan M. Incorporation of ISO 21001 and National Accreditation Board for Higher Education Criteria in Indonesia. *Proceedings of the 19th International Symposium on Management (INSYMA 2022). Series: Advances in Economics, Business and Management Research*. 2022. DOI: https://doi.org/10.2991/978-94-6463-008-4_127.
10. Syahrullah Y., Imran R. A., Adhiana T. P., Krisnawati M. Improvement of Education Quality Using Quality Control Circle Methods Based on Fulfillment of ISO 21001:2018.

Requirements. *Proceedings of the Second Asia Pacific International Conference on Industrial Engineering and Operations Management Surakarta*. Indonesia, September 14–16, 2021. URL: <http://ieomsociety.org/proceedings/2021indonesia/497.pdf>.

11. Anh T. V., Linh N. T. M., Nguyen H. T. T., Duan T. C. ISO Standard Application in University Management Model: A Case Study. *International Journal of Information and Education Technology*. 2021. Vol. 11, № 4. P. 194–199. DOI: <https://doi.org/10.18178/ijiet.2021.11.4.1511>.

12. Santos E. Ma R., Amon M. A. MAAP transition from ISO 9001:2015 to ISO 21001:2018 the new quality standard in education organization. *Proceedings of the International Maritime Lecturers' Association (IMLA) 2021 Joint Conference With IMEC32, ICERS15 and INSLC21*. World Maritime University, 2021. P. 79–89. DOI: <http://dx.doi.org/10.21677/imla2021.08>.

13. Gilbert D. ISO Alongside, Instead, or Inside? The potential of ISO 21001:2018 to change and challenge higher education accreditation. *International Journal of Business and Applied Social Science*. 2020. Vol. 6, Iss. 10. P. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.33642/ijbass.v6n10p5>.

14. ДСТУ ISO 21001:2019. Освітні організації. Системи управління в освітніх організаціях. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 21001:2018, IDT) / Технічний комітет стандартизації «Системи управління якістю» (ТК 189). 2019. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=88050.

15. Волівач А. П. Удосконалення нормативного забезпечення з оцінювання якості освітніх програм закладів вищої освіти : дис. ... канд. техн. наук : 05.01.02. Харків, 2021. 299 с. URL: <https://science.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dissertation-1.pdf>.

16. ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT). Системи управління якістю. Вимоги. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 24 с. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>.

17. Россошанська О. Системи управління освітніми організаціями. Науковий коментар до вимог з настановами щодо використання міжнародного стандарту ISO 21001:2018 : наук.-метод. посіб. Київ : ФОП Маслаков, 2021. 94 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/navchalni-posibniki/rossoshanska_0010.pdf.

18. Про вищу освіту : Закон України від 14.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

19. Васілевський О. М. Система забезпечення якості вищої освіти в контексті міжнародного стандарту ISO 21001:2018. *Вимірювальна техніка та метрологія*. 2019. Вип. 80. № 4. С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.23939/istcmmtm2019.04.041>.

20. Воробйова О. П. Взаємодія ISO та ESG у галузі вищої освіти: міжнародний досвід. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Сер. : педагогічні науки*. 2020. № 2. С. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-2-98-102>.

21. Коваленко С. М., Ромелашвілі О. С., Зборовська Т. В., Благуно О. Д. Загальні аспекти впровадження систем управління в освітніх організаціях відповідно до ISO 21001:2018. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 2020. № 4 (64). С. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.24959/uekj.20.33>.

22. ISO Survey 2022. ISO. URL: <https://www.iso.org/the-iso-survey.html>.

23. Yadav R., Yadav N., Yadav J. Quality System Certifications in Education Sector. *Proceedings of the 4th International Conference on Research of Educational Administration and Management (ICREAM 2020)*. Series: *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Paris : Atlantis Press, 2021. DOI: <http://dx.doi.org/10.2991/assehr.k.210212.081>.

24. Фініков Т. В., Терещук В. І. Розвиток систем внутрішнього забезпечення якості в українських закладах вищої освіти : аналіт. звіт. Київ : Baite, 2020. 58 с. URL: <http://tinyurl.com/3sfwjshe>.

25. Заєць С. В., Бережна Т. І. Результати онлайн-опитування «Впровадження систем менеджменту якості в ЗВО» : аналіт. звіт. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту

освіти», 2023. 64 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1Aq5SwkJjW0oz8OwNRImYL8BgD_Ut0Bj0/view.

26. Заєць С. Необхідність та перспективи застосування вітчизняними ЗВО стандарту якості ISO 21001. *Освіта під час війни: розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення, цифрова трансформація, євроінтеграція* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (наукове електронне видання), м. Київ, 26 жовт. 2023 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2023. С. 151–155. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/book-of-abstracts_ssi-iea_2023.pdf.

27. World University Rankings. *Times Higher Education* : вебсайт. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>.

28. QS World University Rankings 2024: Top global universities. *QS Quacquarelli Symonds Limited*. URL: <https://www.topuniversities.com/world-university-rankings>.

Svitlana Zaiets

Ph. D. (Economics), Associate Professor, SSI «Institute of Education Content Modernization», Kyiv, Ukraine, zsv@bigmir.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6133-1087>

QUALITY CERTIFICATION IN EDUCATION: APPLICATION OF ISO 9001 AND ISO 21001

Abstract. The purpose of the article is to justify the need to implement ISO 21001:2019 "Educational organizations. Management systems for educational organizations. Requirements and guidelines for use" in the activities of domestic educational organizations. The achievement of the goal set in the article was carried out by methods of collecting scientific and practical sources of information and with the help of comparative analysis and analysis of dynamic series. The state of certification according to international and domestic standards in the field of education quality assurance in 2018-2022 was investigated to create common quality strategies. Based on the evaluation of the frequency of key words of ISO 9001 and ISO 21001 standards, their comparison was made. It has been established that the introduction of quality management standards in the educational sector is an important step to ensure the quality of education and increase its competitiveness. The introduction and use of ISO 21001 will significantly improve the management processes of educational institutions and increase the effectiveness of quality management. To understand the readiness of ISO 21001:2019 implementation, a survey of university administration representatives was conducted. The attitude of university administrations to the use of ISO 9001 and ISO 21001 standards was established. The results of the survey showed that the existence of an effective accreditation system, the optional introduction of ISO, and the lack of resources (personnel, financial) hinder the process of implementing ISO 21001 in universities. Proposals for the implementation of ISO 21001 in the activities of domestic higher education institutions are based on the need for the formation of a culture not only of administrative activities, but also of changing the environment of the activities of educational institutions and consist in the development of a national policy for the introduction of ISO 21001 in the educational sector; the need to conduct informational and explanatory work

among educational institutions about the advantages of the implementation of ISO 21001, provision of financial support to universities implementing ISO 21001.

Keywords: quality certification, ISO 9001, ISO 21001, quality management systems, educational institutions, accreditation.

References

1. United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
2. European University Association. (2023). *Quality Assurance Fit for the Future*. Retrieved from <https://eua.eu/downloads/publications/qa%20fit%20report.pdf>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Brussels, Belgium. Retrieved from https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.
4. International Organization for Standardization. (n. d.). Retrieved from <https://www.iso.org/about-us.html>.
5. ISO. (2015). *ISO 9001:2015(en). Quality management systems – Requirements*. Retrieved from <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9001:ed-5:v1:en>.
6. Gamboa, A. J., & Melão, N. F. (2012). The impacts and success factors of ISO 9001 in education: Experiences from Portuguese vocational schools. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 29(4), 384-401. DOI: <https://doi.org/10.1108/02656711211224848>.
7. Ab Wahid, R. (2019). Sustaining ISO 9001-based QMS in higher education: a reality? *The TQM Journal*, 31(4), 563-577. DOI: <https://doi.org/10.1108/TQM-12-2018-0185>.
8. ISO. (2018). *ISO 21001:2018(en). Educational organizations – Management system for educational organizations – Requirements with guidance and use*. Retrieved from <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:21001:ed-1:v1:en>.
9. Trsinawati, J. D., & Rosiawan, M. (2022). Incorporation of ISO 21001 and National Accreditation Board for Higher Education Criteria in Indonesia. *Proceedings of the 19th International Symposium on Management (INSYMA 2022). Series: Advances in Economics, Business and Management Research*. DOI: https://doi.org/10.2991/978-94-6463-008-4_127.
10. Syahrullah, Y., Imran, R. A., Adhiana, T. P., & Krisnawati, M. (2021). Improvement of Education Quality Using Quality Control Circle Methods Based on Fulfillment of ISO 21001:2018. Requirements. *Proceedings of the Second Asia Pacific International Conference on Industrial Engineering and Operations Management Surakarta*. Indonesia. Retrieved from <http://ieomsociety.org/proceedings/2021indonesia/497.pdf>.
11. Anh, T. V., Linh, N. T. M., Nguyen, H. T. T., & Duan, T. C. (2021). ISO Standard Application in University Management Model: A Case Study. *International Journal of Information and Education Technology*, 11(4), 194-199. DOI: <https://doi.org/10.18178/ijiet.2021.11.4.1511>.
12. Santos, E. Ma R., & Amon, M. A. (2021). MAAP transition from ISO 9001:2015 to ISO 21001:2018 the new quality standard in education organization. *Proceedings of the International Maritime Lecturers' Association (IMLA) 2021 Joint Conference With IMEC32, ICERS15 and INSLC21*. World Maritime University. DOI: <http://dx.doi.org/10.21677/imla2021.08>.
13. Gilbert, D. (2020). ISO Alongside, Instead, or Inside? The potential of ISO 21001:2018 to change and challenge higher education accreditation. *International Journal of Business and Applied Social Science*, 6(10), 45-52. DOI: <https://doi.org/10.33642/ijbass.v6n10p5>.
14. Technical Committee for Standardization "Quality Management Systems" (TC 189). (2019). *DSTU ISO 21001:2019. Educational organizations. Management systems in educational*

organizations. *Requirements and guidelines for use (ISO 21001:2018, IDT)*. Retrieved from https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=88050 [in Ukrainian].

15. Volivach, A. P. (2021). *Improving the regulatory framework for assessing the quality of educational programs of higher education institutions*. (Candidate's thesis). Kharkiv. Retrieved from <https://science.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dissertation-1.pdf> [in Ukrainian].

16. National Standard of Ukraine. (2016). *DSTU ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT). Quality management systems. Requirements*. Kyiv: DP "UkrNDNTs". Retrieved from <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf> [in Ukrainian].

17. Rossoshanska, O. (2021). *Management systems of educational organizations. Scientific commentary on the requirements with guidance for the use of the international standard ISO 21001:2018*. Kyiv: FOP Maslakov. Retrieved from https://library.krok.edu.ua/media/library/category/navchalni-posibniki/rossoshanska_0010.pdf [in Ukrainian].

18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *On higher education (Act No. 1556-VII, July 14)*. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 [in Ukrainian].

19. Vasilevskyi, O. (2019). Higher education quality system in the context of the ISO 21001:2018 implementation. *Measuring Equipment and Metrology*, 80(4), 41-48. DOI: <https://doi.org/10.23939/istcmtm2019.04.041> [in Ukrainian].

20. Vorobyova, O. P. (2020). Interaction of ISO and ESG in the higher education industry: international experience. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series: Pedagogical Sciences*, 2, 98-102. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-2-98-102> [in Ukrainian].

21. Kovalenko, S. M., Romelashvili, O. S., Zborovska, T. V., & Blagun, O. D. (2020). General aspects of introduction of management systems in educational organizations in pursuance of ISO 21001:2018. *Management, economics and quality assurance in pharmacy*, 4(64), 4-9. DOI: <https://doi.org/10.24959/uekj.20.33> [in Ukrainian].

22. ISO. (n. d.). *ISO Survey 2022*. Retrieved from <https://www.iso.org/the-iso-survey.html>.

23. Yadav, R., Yadav, N., & Yadav, J. (2021). Quality System Certifications in Education Sector. *Proceedings of the 4th International Conference on Research of Educational Administration and Management (ICREAM 2020). Series: Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Paris: Atlantis Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.2991/assehr.k.210212.081>.

24. Finikov, T. V., & Tereshchuk, V. I. (2020). *Development of internal quality assurance systems in Ukrainian higher education institutions*. Kyiv: Vaite. Retrieved from <http://tinyurl.com/3sfwjsh> [in Ukrainian].

25. Zaiets, S. V., & Berezhna, T. I. (2023). Results of the online survey "Implementation of quality management systems in higher education institutions". Kyiv: SSI "Institute of Education Content Modernization". Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1Aq5SwkjjW0oz8OwNRImYL8BgD_Ut0Bj0/view [in Ukrainian].

26. Zaiets, S. (2023). The need and prospects for the application of the ISO 21001 quality standard by domestic higher education institutions. *Education during the war: development of information and analytical support, digital transformation, European integration*, Abstracts of Papers of the 5th International Scientific and Practical Conference. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/book-of-abstracts_ssi-iea_2023.pdf [in Ukrainian].

27. Times Higher Education. (n. d.). *World University Rankings*. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>.

28. QS Quacquarelli Symonds Limited. (n. d.). *QS World University Rankings 2024: Top global universities*. Retrieved from <https://www.topuniversities.com/world-university-rankings>.

Крищенко К. Є.

кандидат економічних наук, заступник завідувача кафедри обліку і фінансів
ПВНЗ «Буковинський університет», Чернівці, Україна, cirillapps@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7145-6709>

БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті висвітлено результати дослідження впливу бюджетного планування на підвищення ефективності фінансування освіти в Україні. Визначено завдання, законодавчу базу, принципи й методи бюджетного планування, а також особливості та специфічні ознаки бюджетного планування у сфері освіти. Виокремлено певні недоліки бюджетного планування у сфері освіти в Україні. У ході дослідження виявлено низку проблем, пов'язаних із застосуванням бюджетного планування в бюджетному процесі України. Це недостатня прозорість і відкритість інформації про планування видатків бюджету; низька ефективність витрат, що насамперед полягає в невідповідності бюджетних видатків стратегічним цілям та урядовим планам, а також призводить до неефективного витрачання бюджетних ресурсів і погіршення результативності державних програм; вплив корупційних ризиків на весь бюджетний процес, включаючи формування, затвердження й виконання бюджету. Окреслено напрями вдосконалення бюджетного планування у сфері освіти. Обґрунтовано, що його вдосконалення може стати ключовим чинником підвищення ефективності фінансування освіти в Україні. Для цього необхідно провести ретельний аналіз потреб освіти, розробити відповідні стратегії, забезпечити прозорість і відкритість, цільове фінансування бюджетного планування; залучити стейкхолдерів; забезпечити фінансову дисципліну, моніторинг та оцінку результатів витрат бюджету в освітній сфері тощо. Зазначені заходи сприятимуть створенню ефективної й стабільної системи фінансування освіти в Україні.

Ключові слова: бюджетне планування, програмно-цільовий метод, бюджетні програми, бюджетне фінансування освіти.

JEL classification: H52, I22, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-21-30.

У сучасному світі бюджетне планування є важливим інструментом досягнення фінансової стабільності та ефективного використання ресурсів. У контексті динамічних економічних і соціальних умов бюджетне планування допомагає спрямовувати фінансові потоки на досягнення стратегічних та найбільш соціально значущих цілей. З огляду на мінливість ситуації у світі

й в Україні та пов'язані з цим виклики, бюджетне планування дає змогу ефективно розподіляти ресурси для розв'язання пріоритетних завдань, таких як забезпечення якісної освіти, підтримка охорони здоров'я, розвиток інфраструктури і стимулювання економічного зростання. Його впровадження сприяє прозорості, відкритості та ефективному використанню

© Крищенко К. Є., 2023

державних коштів, що є критично важливим для забезпечення стійкого розвитку країни й задоволення потреб суспільства.

Розвиток бюджетного планування в Україні триває вже досить довго. Адже хронічний дефіцит державного бюджету вимагає раціонального використання обмежених фінансових ресурсів. Особливо гостро питання економії бюджетних коштів постало з початком широкомасштабної збройної агресії РФ проти України. Бюджетне планування посідає важливе місце в бюджетному процесі. Можна стверджувати, що воно є одним із найважливіших елементів бюджетного механізму, оскільки, зокрема, забезпечує ефективний розподіл державних фінансових ресурсів для успішного розв'язання економічних і соціальних завдань.

Наразі актуалізується питання застосування бюджетного планування як чинника підвищення ефективності фінансування освіти в Україні. Бюджетне планування у сфері освіти є невід'ємним елементом ефективного використання фінансових ресурсів. Забезпечення адекватного фінансування освіти шляхом чіткого,

стратегічного бюджетування є важливим фактором розвитку освітньої системи. Урахування конкретних потреб, стратегічних цілей і пріоритетів дає можливість максимізувати використання коштів, щоб підтримати підвищення якості навчання, підготовку кваліфікованих вчителів та розвиток сучасної інфраструктури. Прозорість і відкритість у бюджетному процесі сприяють посиленню відповідальності перед суспільством та більш раціональному використанню обмежених фінансових ресурсів на забезпечення доступної, якісної освіти для всіх громадян України.

Роль і ефективність бюджетного планування в регулюванні соціально-економічного розвитку країни безпосередньо залежать від державної бюджетної політики. Завдання бюджетного планування поділяються на стратегічні (збалансування бюджету на довгострокову перспективу та усунення суперечностей між приватними й суспільними інтересами) і тактичні (збалансування доходів та видатків бюджету на короткострокову перспективу, безпосереднє визначення обсягу ВВП на плановий рік) (рис. 1).

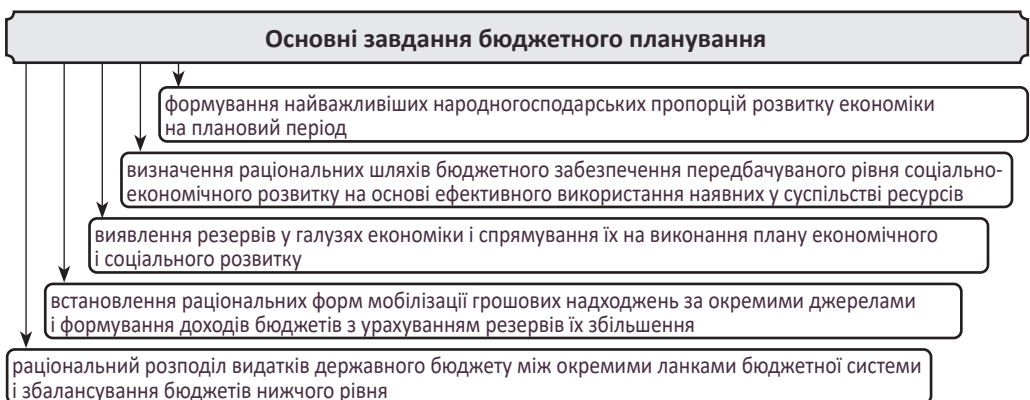

Рис. 1. Завдання бюджетного планування

Побудовано автором.

На жаль, наведені на рис. 1 основні завдання бюджетного планування не реалізуються в Україні повною мірою. Десятиліттями ми спостерігаємо низку проблем у сфері бюджетного планування. Хоча деякі проблеми бюджетного планування в Україні відображають загальні тенденції, характерні для країн із перехідною економікою, є й такі, які властиві саме нашій державі. Зокрема, це недостатня прозорість і відкритість інформації про планування видатків бюджету; низька ефективність витрат, що насамперед полягає у невідповідності бюджетних видатків стратегічним цілям та урядовим планам, а також призводить до неефективного витрачання бюджетних ресурсів і погіршення результативності державних програм; вплив корупційних ризиків на весь бюджетний процес, включаючи формування, затвердження й виконання бюджету. Є й інші проблеми, які потребують системних рішень та вдосконалення бюджетного планування в Україні. Сприяти їх розв'язанню покликані, зокрема, наукові дослідження.

Питанням бюджетного планування в системі бюджетних відносин присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених. Так, у працях українських дослідників висвітлено змістовні основи бюджетного планування [1]; досвід розвинутих країн світу, які застосовують програмно-цільовий метод [2]; особливості середньострокового бюджетного планування [3]; проблеми й перспективи реалізації середньострокового бюджетного планування в Україні [4]; особливості середньострокового бюджетного планування в Україні в умовах пандемії корона-

вірусу та шляхи його вдосконалення [5]; ключові переваги механізму середньострокового бюджетного планування в рамках вдосконалення бюджетного процесу [6]; особливості бюджетного процесу в умовах війни [7] тощо. Окремо розглядалися питання фінансування освіти. Водночас не було висвітлено питання бюджетного планування у сфері освіти, що потребує поглиблення вивчення.

Бюджетне планування в контексті фінансування освіти в Україні визначається як процес розроблення, виконання та контролю бюджету з метою оптимізації використання фінансових ресурсів для забезпечення ефективності системи освіти. Ефективне бюджетне планування може впливати на різні аспекти системи освіти, забезпечуючи належне фінансування й раціональне використання коштів державного та місцевих бюджетів.

У сучасних умовах режиму воєнного стану, а також децентралізації бюджетне планування виступає дієвим інструментом реалізації виконання програми соціально-економічного розвитку країни.

Також зауважимо, що переважна більшість розвинутих країн застосовують середньострокове бюджетне планування, яке ґрунтується на певних принципах і засадах, зокрема наявності узгодженої й послідовної державної програми чи політики соціально-економічного розвитку, а також відповідних інституційно-правових засад (рис. 2, 3).

Бюджетне планування у сфері освіти має специфічні ознаки та особливості (рис. 4, 5).

Важливим аспектом теоретико-методологічної та практичної реалізації ефективного бюджетного пла-

Законодавча база бюджетного планування	Конституція України
	Бюджетний і Податковий кодекси
	Укази Президента
	Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України
	Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради

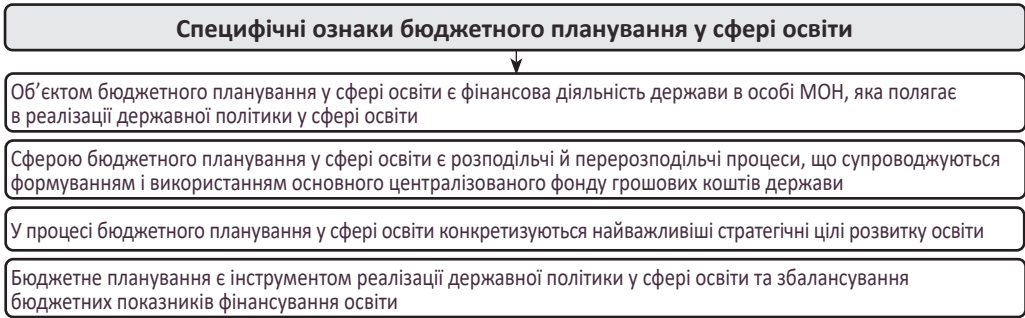
Рис. 2. Законодавча база бюджетного планування
Побудовано автором.

Рис. 3. Принципи бюджетного планування
Побудовано автором.

Рис. 4. Особливості бюджетного планування у сфері освіти в Україні
Побудовано автором.

Рис. 5. Специфічні ознаки бюджетного планування у сфері освіти в Україні
Побудовано автором.

нування є застосування різних методів (рис. 6).

Окремо доцільно виділити програмно-цільовий метод, що передбачає розроблення бюджетних програм, для яких складаються паспорти, де вказується мета, завдання, результативні показники тощо. «Важливим елементом програмно-цільового методу є результативні показники, що використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми.

Згідно з Бюджетним кодексом України, результативні показники поділяються на кількісні та якісні; вони «визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності,

формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми, висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг» [8].

У бюджетних програмах застосовується чотири групи результативних показників: 1) показники витрат – для визначення обсягів і структури ресурсів; 2) показники продукту – для оцінки досягнення поставленої мети; 3) показники ефективності – для визначення ефективності використання коштів; 4) показники якості – що характеризують якість наданої послуги та ступінь задоволення потреб споживачів» [1].

Рис. 6. Методи бюджетного планування

Побудовано автором.

Зазначимо, що програмно-цільовий метод бюджетного планування спрямований на досягнення конкретних цілей і результатів шляхом виділення фінансових ресурсів на конкретні програми та проекти. У контексті фінансування освіти програмно-цільовий метод може бути використаний для підтримки певних освітніх ініціатив, поліпшення якості освіти, розвитку інфраструктури, підготовки вчителів тощо.

Основними етапами програмно-цільового методу бюджетного планування фінансування освіти є:

1. Визначення стратегічних цілей і пріоритетів у галузі освіти, яких слід досягти за певний період. Вказані цілі повинні бути конкретними, вимірюваними, досяжними, реалістичними та часовими (критерії SMART).

2. Розроблення конкретних програм і проєктів, спрямованих на досягнення визначених цілей. У кожній програмі чи проєкту повинні бути визначені завдання, бюджет, терміни виконання й критерії оцінки результатів.

3. Виділення фінансових ресурсів для кожної програми чи проєкту з урахуванням їхніх специфічних потреб та завдань. Бюджет має відповідати стратегічним цілям і бути розподіленим ефективно.

4. Систематичний моніторинг виконання програм та проєктів, аналіз витрат і оцінка досягнутих результатів. Це дає змогу вчасно виявляти проблеми й коригувати стратегії для досягнення найкращих результатів.

5. Подання звітів про використання фінансових ресурсів і досягнення результатів перед владою, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами.

Теоретично застосування програмно-цільового методу повинне забезпечувати ефективне використання фінансових ресурсів за рахунок зосередження їх на конкретних цілях і завданнях. Він також має сприяти відкритості й відповідальності при використанні бюджетних коштів, оскільки в такому разі результати стають більш вимірюваними. На жаль, на практиці спостерігається формальність застосування програмно-цільового методу бюджетування.

Подекуди «бюджетні програми не мають ані адекватно сформульованих цілей, пов'язаних зі станом розвитку людського капіталу, ані моніторингу показників їх досягнення. А за встановленими індикаторами неможливо з'ясувати, чи є державна програма ефективною, зрозуміти, на що саме витрачаються кошти платників податків та чи достатньо цих коштів. Зазначені аномалії набули критичних масштабів і потребують негайної зміни державної політики» [9]. Візьмемо, наприклад, бюджетну програму 2201260 (плановий обсяг видатків на цю програму відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2023 рік» – 1 548 608,8 тис. грн), метою якої є «здійснення загальнодержавних заходів у сфері освіти». На нашу думку, таке формулювання мети є досить загальним та потребує уточнення.

Натомість, згідно з правилами складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання (затверджено ще у 2002 р.), мета бюджетної програми відображає цілі, яких необхідно досягти при виконанні бюджетної програми у середньостроковому періоді, відповідає пріоритетам дер-

жавної політики у відповідній сфері, визначеним нормативно-правовими актами, та спрямована на досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник. Мета повинна бути чіткою, реальною та досяжною [10]. Тобто за 20 років розвитку програмно-цільового методу очікуване так і не відбулося.

Заради справедливості слід зауважити, що завдання бюджетної програми 2201260 сформульовані більш конкретно, але не зрозуміло, як вони корелюють із метою та цілями державної політики. Адже задля підвищення ефективності планування бюджетних видатків на освіту головний розпорядник бюджетних коштів має наперед визначати конкретну мету таких видатків.

У свою чергу, бюджетне планування видатків на освіту повинне здійснюватися з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку України, сучасного етапу й напрямів реформування вітчизняної системи освіти. «Модернізація бюджетних програм має відбуватися завдяки розширенню стратегічних цілей, досягнення яких покладено на головного розпорядника бюджетних коштів» [11]. Окрім того, необхідно забезпечити прозорість і підзвітність, що передбачає запровадження щорічних доповідей головних розпорядників бюджетних коштів про досягнуті результати та їх оцінку.

«Важливим є запровадження методики визначення ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якісних показників, а також оцінювання програми за результатами виконання. Це

дасть змогу формалізувати порядок ухвалення рішень про необхідність планування бюджетної програми в державному бюджеті на наступний бюджетний період, виходячи з результативності її виконання. Важливим елементом процесу планування бюджетних видатків на освіту має стати запровадження оцінки виконання програм, визначення найефективніших із них, а також забезпечення планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді» [11].

Наголосимо, що доцільність реалізації бюджетної програми повинна ґрунтуватися на кінцевих стратегічних цілях реформування освіти. Бюджетне планування може сприяти підвищенню ефективності фінансування освіти в Україні шляхом забезпечення прозорості бюджетного процесу, що дасть змогу всім зацікавленим сторонам, включаючи громадськість, розуміти, яким чином розподіляються й використовуються кошти на освіту. Це посилить відповідальність та знизить ризик корупції.

Розроблення довгострокових стратегій у галузі освіти та їх відображення в бюджетних призначеннях можуть сприяти цільовому використанню ресурсів для досягнення ключових освітніх цілей, а визначення конкретних показників результативності й прив'язка фінансування до їх досягнення – стимулювати розвиток освітньої системи.

У свою чергу, під час бюджетного планування слід враховувати конкретні потреби різних категорій учнів, регіональні особливості та специфіку закладів освіти. Забезпечення адекватного фінансування для підготовки й підтримки вчителів і

адміністративного персоналу сприяє підвищенню якості освіти.

Бюджетне планування в освіті має бути не лише фінансовим інструментом, а й стратегічним напрямком досягнення визначених освітніх цілей і поліпшення якості освітнього процесу в Україні.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що вдосконалення бюджетного планування може стати ключовим чинником підвищення ефективності фінансування освіти в Україні, а також сприяти створенню стабільної системи бюджетного фінансування освіти. Для цього необхідно забезпечити реалізацію низки заходів, а саме: проведення ретельного аналізу потреб освіти з урахуванням сучасних вимог ринку праці й соціально-економічних тенденцій;

розроблення стратегій з огляду на сучасні освітні технології, інновації та потреби ринку; забезпечення відкритості й доступності інформації про бюджетний процес і стан фінансування закладів освіти; визначення пріоритетних напрямків у сфері освіти та спрямування бюджетного фінансування відповідно до цих пріоритетів; залучення педагогічних працівників, батьків, студентів, інших зацікавлених стейкхолдерів до процесу бюджетного планування; упровадження чіткіших механізмів контролю за ефективністю витрат і врахування результатів управлінської діяльності; уведення ефективної системи моніторингу та оцінки результатів витрат бюджету в освітній сфері для постійного вдосконалення стратегій і планування.

Список використаних джерел

1. Кириленко О. П., Шиндор Ю. В. Змістовні основи бюджетного планування. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : зб. матеріалів Дев'ятої заочно-дистанц. наук. конф. студентів і молодих вчених, м. Тернопіль, 15 квіт. 2022 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Ч. 1. С. 79–81. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47498/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.pdf>.
2. Мацедонська Н. В, Вансович А. В. Світовий досвід бюджетного планування та його впровадження в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 19. С. 406–409. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/80.pdf>.
3. Горин В. П., Отрубчак Д. І. Середньострокове бюджетне планування. *Фінансове забезпечення сталого розвитку*. 2021. Вип. 1. С. 36–40. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45591/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%20%D0%92.pdf>.
4. Нечипоренко А. В., Дудченко В. М. Середньострокове бюджетне планування в Україні: проблеми та перспективи реалізації. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 190–195. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-190-195>.
5. Коляда Т. А., Гоч І. В. Особливості середньострокового бюджетного планування в Україні в умовах пандемії COVID-19. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 26–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-4>.
6. Тимошенко М. В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 21–26. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.12.21>.

7. Тимошенко М. В. Бюджетна політика України в умовах невизначеності та протидії геополітичним викликам. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. № 37. С. 148–154. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/796>.

8. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

9. Ренко М., Руда Ю. Освіта по-українськи: 129 млрд грн – марнотратство чи інвестиції в майбутнє покоління? *Вокс Україна* : вебсайт. 2017. URL: <https://voxukraine.org/osvita-po-ukrayinski-ua>.

10. Про паспорти бюджетних програм : наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2002 № 1098. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03#Text>.

11. Дем'янишин В. Г., Ништа Ю. Р. Напрями удосконалення бюджетного планування доходів і видатків місцевих бюджетів в Україні. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : зб. матеріалів Дев'ятої заочно-дистанц. наук. конф. студентів і молодих вчених, м. Тернопіль, 15 квіт. 2022 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Ч. 2. С. 40–41. URL: <http://tinyurl.com/yt5fkbe>.

Kyrylo Kryshchenko

Ph. D. (Economics), Private Higher Educational Institution "Bukovinian University", Chernivtsi, Ukraine, cirillapps@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7145-6709>

BUDGET PLANNING AS A FACTOR IN IMPROVING THE EFFICIENCY OF EDUCATION FINANCING IN UKRAINE

Abstract. *The article examines the issues of budget planning as a factor in increasing the efficiency of education financing in Ukraine. Budget planning plays a crucial role in enhancing the efficiency of education financing in Ukraine. A well-structured and strategic budget is essential for addressing the diverse needs of the education sector and ensuring optimal utilization of financial resources. Transparency and openness in the budgeting process are equally vital. Providing accessible information on budget allocations fosters accountability and engages stakeholders, including educators, parents, students, and the broader community. This collaborative approach ensures that budgetary decisions align with the expectations and aspirations of those directly affected by educational funding. Targeted funding strategies should be employed to direct financial resources to priority areas within education. Whether it's investing in modern educational technologies, innovative teaching methods, or teacher development programs, allocating resources strategically can significantly enhance the overall quality of education. Financial discipline is another critical aspect. Implementing mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of budget expenditures helps identify areas for improvement. This feedback loop enables continuous refinement of budgetary strategies, promoting a more efficient allocation of resources. Innovative financial instruments, such as partnerships with the private sector and philanthropic foundations, can also be explored to supplement traditional funding sources. This diversification of funding sources provides a sustainable foundation for educational*

development. Regular monitoring and assessment of budget outcomes contribute to a dynamic and responsive budgeting process. This approach allows for adaptability to changing circumstances, ensuring that educational financing remains effective and aligned with the evolving needs of the education sector. In conclusion, effective budget planning is integral to the enhancement of education financing in Ukraine. By prioritizing transparency, strategic allocation, financial discipline, and innovation, the education sector can achieve greater efficiency and, ultimately, provide a higher quality of education for the country's learners.

Keywords: budget planning, program-target method, budget programs, budget financing of education.

References

1. Kyrylenko, O. P., & Shyndor, Yu. V. (2022). The substantive foundations of budget planning. *Topical issues of financial theory and practice*, 1, 79-81. Ternopil: ZUNU. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47498/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.pdf> [in Ukrainian].
2. Matsedonska, N. V., & Vansovych, A. V. (2017). World experience of budget planning and its implementation in Ukraine. *Global and National Problems of Economy*, 19, 406-409. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/80.pdf> [in Ukrainian].
3. Horyn, V. P., & Otrubchak D. I. (2021). Medium-term budget planning. *Financial support for sustainable development*, 1, 36-40. Ternopil: ZUNU. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45591/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%20%D0%92.pdf> [in Ukrainian].
4. Nechyporenko, A. V., & Dudchenko, V. M. (2021). Medium-term budget planning in Ukraine: the problems and prospects for implementation. *Business Inform*, 4, 190-195. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-190-195> [in Ukrainian].
5. Koliada, T., & Hoch, I. (2020). Specific of medium-term budget planning in Ukraine in the conditions of the COVID-19 pandemic. *Economic Scope*, 161, 26-30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-4> [in Ukrainian].
6. Tymoshenko, M. (2020). Prospects for the introduction of medium-term budget planning at the current stage of Ukrainian economy development. *Ekonomika ta derzhava*, 12, 21-26. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.12.21> [in Ukrainian].
7. Tymoshenko, M. V. (2023). Budget policy of Ukraine in the context of uncertainty and countering geopolitical challenges. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 37, 148-154. Retrieved from <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/796> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [in Ukrainian].
9. Repko, M., & Ruda, Yu. (2017). Ukrainian-style education: 129 billions hryvnya – a waste or an investment in the next generation? *VoxUkraine*. Retrieved from <https://voxukraine.org/osvita-po-ukrayinski-ua> [in Ukrainian].
10. Ministry of Finance of Ukraine (2002). *On passports of budget programs* (Order No. 1098, December 29). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03#Text> [in Ukrainian].
11. Demianyshyn, V. H., & Nyshta, Yu. R. (2022). *Directions for improving budget planning of local budget revenues and expenditures in Ukraine. Topical issues of financial theory and practice*, 2, 40-41. Ternopil: ZUNU. Retrieved from <http://tinyurl.com/yt5fkbe> [in Ukrainian].

Дмитрієва М. М.

аспірант кафедри фінансів Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна, dmitrieva_mk@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0097-2204>

ПАРТИСИПАТИВНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто теорію й практику запровадження партисипативного бюджетування та використання його як інноваційного підходу до фінансування шкільної освіти, формування в школярів фінансової грамотності, активної громадянської позиції, розвитку навичок досліджень і критичного мислення. Автором проаналізовано міжнародний досвід партисипативного бюджетування, обґрунтовано наявність передумов реалізації цього фінансового інструмента в Україні та окреслено подальші кроки з його розвитку. Зокрема, важливими питаннями створення системи партисипативного бюджетування є розвиток фінансової автономії шкіл, запровадження шкільного громадського бюджету, розширення участі представників шкільних спільнот і піклувальних рад у формуванні місцевих бюджетів, залучення їх до процесу обґрунтування обсягу й розподілу коштів освітньої субвенції, складання бюджетних запитів. Надано пропозиції щодо запровадження фінансового інструментарію партисипативного бюджетування в рамках інтеграції вітчизняної освіти до освітнього простору ЄС та участі України в забезпеченні передумов сталого суспільного розвитку. Упровадження партисипативного бюджетування сприятиме підвищенню ефективності, прозорості й відкритості громадського бюджету, стане фактором продовження фінансової підтримки України міжнародною спільнотою та покращення передумов для післявоєнної відбудови країни.

Ключові слова: партисипативне бюджетування в освіті, фінансові інструменти, управління шкільними фінансовими ресурсами, шкільний громадський бюджет, фінансова автономія, бюджет громади.

JEL classification: I22.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-31-46.

Визнані Україною світові демократичні цінності, її участь у досягненні цілей сталого розвитку передбачають надання громадянам ширших можливостей для партисипативного бюджетування (від англ. «participatory budgeting» – спільне бюджетування), тобто залучення їх до процесів розподілу бюджетних коштів і врахування важливих для них громадянських цілей та інтересів.

З 2011 р. в Україні діє Партнерство «Відкритий Уряд» – міжнародна ініціатива, що передбачає долучення громадськості до врядування на місцевому рівні. Але, як свідчить аналіз відкритості й прозорості бюджету, проведений у 2021 р. Міжнародним бюджетним партнерством IBP, наразі в Україні можливості громадян щодо залученості до бюджетного процесу істотно обмежені (індекс 39 зі 100).

© Дмитрієва М. М., 2023

Це стосується всіх етапів: формування, затвердження та виконання бюджету, хоча в цілому відкрито публікується достатньо відомостей для створення інформованої громадської дискусії [1]. З 2022 р. доступність публічних даних у містах і муніципалітетах України обмежена резонами воєнного стану, що загалом не сприяє ефективній роботі багатьох освітніх проєктів та програм з урядування за участю громадськості.

Водночас прозорість бюджетного процесу в галузі освіти на місцевому рівні – це одна з головних цілей демократичного суспільства [2, с. 128]. Підтвердженням цієї тези є визнання забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному й регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення одним з основних стратегічних напрямків розвитку України на період 2021–2026 рр. [3, розд. V, п. 1], з урахуванням принципів рівних можливостей для реалізації громадянських прав, прозорості та підзвітності, участі й інклюзивності для громадян. Отже, процес демократичного та прозорого формування шкільного бюджету повинен тривати попри всі наявні воєнні виклики, а громадяни (на національному й місцевому рівнях) мають активно використовувати всі доступні механізми своєї участі в бюджетуванні освіти – публічні консультації, референдуми, загальні збори жителів, громадські слухання, звернення, у т. ч. електронні петиції, громадський бюджет тощо. Натомість наразі участь громадян у партисипативному бюджетуванні, яке називають також партиципаторним, учасницьким, громадським або пуб-

лічним, здебільшого є спорадичною й несистемною, а органи державної влади та місцевого самоврядування роблять недостатньо для створення всіх необхідних умов і механізмів участі громадян в управлінні бюджетними коштами.

Аргументи на користь необхідності запровадження в Україні партисипативного бюджетування, що ґрунтуватиметься на ініціативах та потребах громадськості, а також інструменти його розвитку наведено в праці Н. О. Станіславчука, О. А. Дем'янишина, А. В. Мовчанюк [4]. У дослідженні В. П. Писаренко [5] розкрито теоретичні засади партисипативної теорії демократії і спільного розв'язання проблем громадою заради подолання дефіциту фінансових ресурсів. Як зауважує Л. А. Воропай [6], партисипативному бюджетуванню в кожній адміністративно-територіальній одиниці в Україні властива власна типологізація проєктів та індивідуальні особливості співфінансування. Водночас у науковій літературі недостатньо розкрито зміст і особливості механізмів партисипативного бюджетування в контексті реалізації права українських шкіл на залучення до вирішення фінансових питань. Це свідчить про актуальність обраної тематики. А в умовах безпрецедентних викликів війни в Україні окреслені питання особливо важливі, зважаючи на необхідність збільшення ролі молоді в майбутній відбудові країни.

У сфері освіти партисипативне бюджетування було вперше реалізовано в 1989 р. у Бразилії, у м. Порту-Алегрі. На вуличних дебатах містяни спільно формували критерії розподілу бюджету між районами міста, яки-

ми могли стати навіть відсутність асфальту чи школи. Процес системного залучення громадськості Порту-Алегрі до освітнього фінансування приніс відчутні позитивні зміни: кількість шкіл у місті збільшилась у 4 рази [7, с. 2]. При цьому чисельність містян, котрі брали участь у публічних зборах і дискусіях, за 10 наступних років зросла в 40 разів (з 1 тис. до 40 тис. осіб), що вказує на надзвичайну зацікавленість у добробуті власного міста та спільному й виваженому прийнятті рішень стосовно напрямків його розвитку. Містяни Порту-Алегрі отримали не лише доступ до прозорої інформації про бюджетні надходження та витрати, а й можливість брати участь у дискусіях щодо пріоритетів розподілу бюджетних коштів, в ухваленні важливих рішень упродовж бюджетного циклу – від висування ідей і розроблення проектів до прийняття спільних рішень голосуванням.

Цей досвід показує, що громадяни в рамках партисипативного бюджетування діють з урахуванням власних потреб і вподобань, залучені до голосування та мають змогу безпосередньо впливати на розподіл коштів. Водночас вони не лише беруть участь в управлінні бюджетом, а й істотно підвищують прозорість і доступність інформації, використовують кошти в суспільних інтересах. Тобто водночас реалізуються функції ініціативності та відкритості бюджетування. Своєю чергою відкритість передбачає публічну прозорість і доступність інформації, коли, наприклад, дані про бюджет школи є загальнодоступними, а громадяни та учасники освітнього процесу можуть детально ознайомитися з видатками

й доходами на рівні школи. Ініціативність бюджетування полягає в тому, що зацікавлені особи активно аргументують власні ідеї та підготовлені ними проекти, які потребують першочергового фінансування, або виявляють найбільшу активність на етапі визначення пріоритетів і відповідного розподілу бюджетних коштів, коли вони дискутують, голосують, приймають рішення щодо найважливіших напрямів фінансування.

З огляду на певну новизну партисипативного бюджетування, яке може бути використане, зокрема, у сфері української освіти, та історично обумовлену обмеженість механізмів спільного прийняття рішень громадськістю в Україні, пріоритетними слід вважати процедури такого бюджетування, що сприяють підзвітності й публічності інформації, вільному та відкритому обміну думками, за умов залучення якомога більшого числа учасників освітнього процесу (рис. 1), а також відкритості й відповідальності влади перед громадськістю.

Зазначимо також, що партисипативне бюджетування є лише однією із форм участі громадян в урядуванні освіти разом із відкритим контракуванням, громадським аудитом, відкритим формуванням політики та краудсорсингом, але має спільну з ними мету – заохочення діалогу між адміністрацією школи, педагогами, непедагогічним персоналом, батьками й учнями, надання школярам права голосу під час ухвалення фінансових рішень, що дає змогу використовувати кошти ефективніше, з урахуванням першочергових потреб шкільної спільноти. Результатом такого діалогу стає суспільний договір щодо розподілу бюджетних коштів,

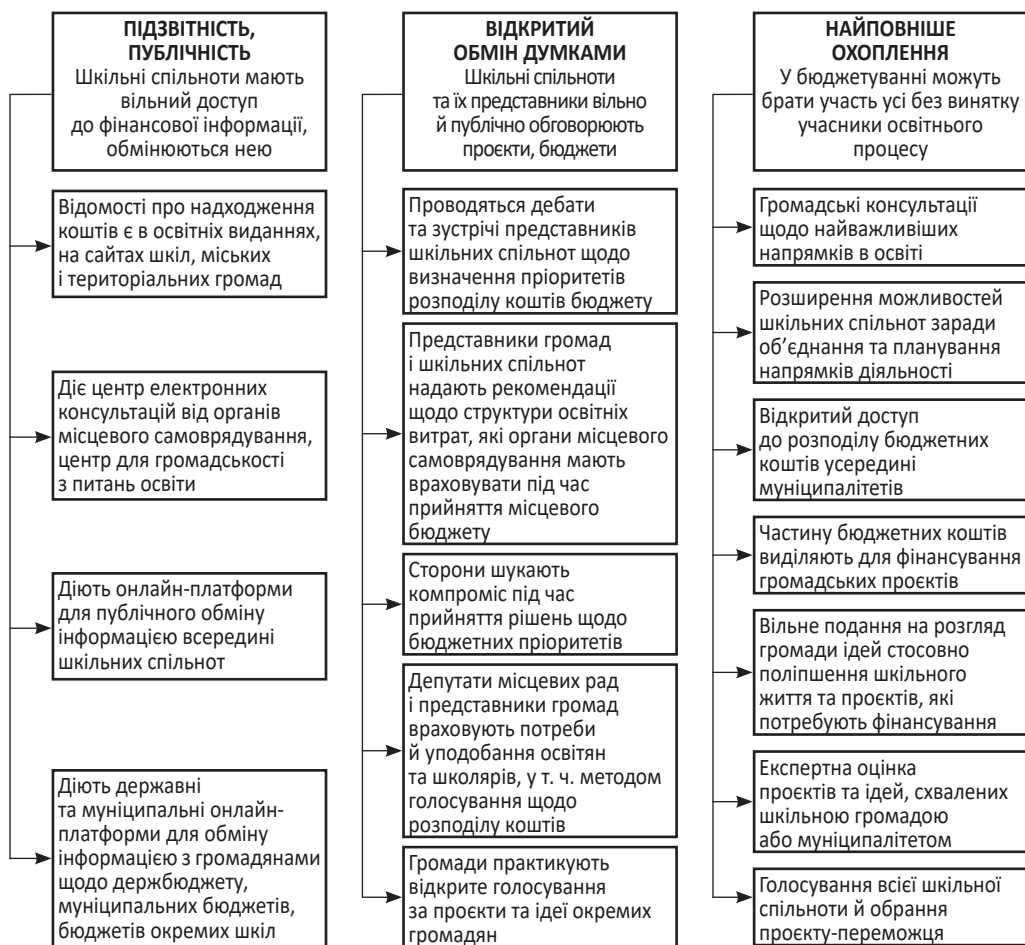

Рис. 1. Складові партисипативного бюджетування в освіті

Побудовано автором за: [8].

однією зі сторін якого є шкільна спільнота, а другою – орган державної влади. Зміст цього договору, процедури громадського обговорення, порядок подання конкурсних проектів і участь представників обох сторін у голосуванні, визначення переможців, права та обов'язки сторін фіксуються в положенні про громадський бюджет та статуті громади. Ці документи муніципалітети й міські органи влади розробляють та затверджують самостійно. Методології різняться залежно від регіону й муніципалітету, а на

процес залучення шкільних спільнот впливають насамперед площа та інфраструктура громади (у великих більша й бюрократія), попит і пропозиція на освітні послуги.

Положення про громадський бюджет містить зазвичай три-чотири розділи, до яких входять 17–20 статей, де відображено умови бюджетування за участю шкільних спільнот: терміни, стандарти, мета й завдання громадського бюджету, відповідальні за організацію та контроль. У положенні поетапно розкривається

ся вся процедура партисипативного бюджетування – від подання проєктів до звітування про їх реалізацію, перелічено робочі групи, комісії, а також є додатки зі всіма шаблонами та формами документів. Додатково може бути передбачена можливість публічних обговорень і спільних консультацій, коли кожен учасник громадського бюджету має змогу висловлювати аргументовані думки та впливати на розподіл коштів. Детальні рекомендації до змісту кожного розділу й статті положення про громадський бюджет надані експертом Ради Європи М. Лукінюк спільно з експертами А. Стельмашовим, Е. Ламахом, О. Коваленко, В. Кебало [9, с. 44], для чого ними використано практичні напрацювання м. Вінниці та Полтавської області, а також досвід Португалії (м. Кашкайш), Польщі (міста Варшава, Гданськ), Франції (м. Париж) [10] і Литви.

А оскільки суспільний договір, в якому зафіксовано положення про громадський бюджет і статут громади, стосується розподілу й контролю фінансових ресурсів, реалізації відповідних прав та обов'язків, то він є фінансовим інструментом [11, с. 181]. Отже, партисипативне бюджетування у сфері освіти – це фінансовий інструмент, складовими якого є залучення школярів, інших представників шкільної спільноти до управління державними фінансами, збільшення їх фінансової обізнаності та, як результат, їх бюджетна й фінансова активність, що сприяють підвищенню прозорості та контролюваності бюджетного процесу в сучасному демократичному суспільстві.

Безпосередньо всередині шкільних спільнот партисипативне бю-

джетування, як показує міжнародний досвід, системно практикується в різних формах майже 20 років. До процесу спільного прийняття рішень залучаються окремі учні й шкільні координатори, інколи вся шкільна спільнота, включаючи батьків, учителів, персонал школи і навіть спеціального представника регіонального уряду. Причому пріоритетними для втілення стають проєкти не лише щодо створення матеріальних благ (реконструкція саду, придбання меблів чи обладнання та ін.), а й реалізації розважальних або культурно-наукових заходів, наприклад набуття школярами певного досвіду, проведення конференції із саморозвитку, створення розважальної події чи карнавалу, що зміцнює міжособистісні стосунки та підтримує шкільний дух. Шкільна громада при цьому неодмінно об'єднується, а школа стає місцем, де втілюються процеси прямої демократії, а також з'являється можливість навчатися цієї демократії. Реалізація цього фінансового інструмента сприяє активізації участі молоді в загальних виборах країни, її суспільно-політичному житті.

Із часом найпоширенішим у світі об'єктом партисипативного бюджетування в школах став саме шкільний громадський бюджет. Його запровадженню сприяло ухвалення у 2010 р. Хартії Ради Європи про освіту для демократичного громадянства та прав людини [12, с. 478], яка зобов'язує національні уряди вживати заходи й посилювати співпрацю в окресленій сфері, хоча й не передбачає універсальних процедур і механізмів. В Україні додаткові передумови для подальшої реалізації ідей партисипативного бюджетування в середній

освіті було створено у 2017 р., із прийняттям Закону України «Про освіту» та визначенням правових засад фінансової автономії шкіл, за якої заклад середньої освіти отримує максимальну самостійність у розробленні механізмів залучення шкільної спільноти до розпоряджання бюджетними коштами, а керівник має змогу вирішувати всі фінансово-господарські питання, залучати кошти грантів, громадського бюджету міста/громади, краудфандингу, фандрейзингу задля реалізації ідей, що не покриваються з основних джерел фінансування.

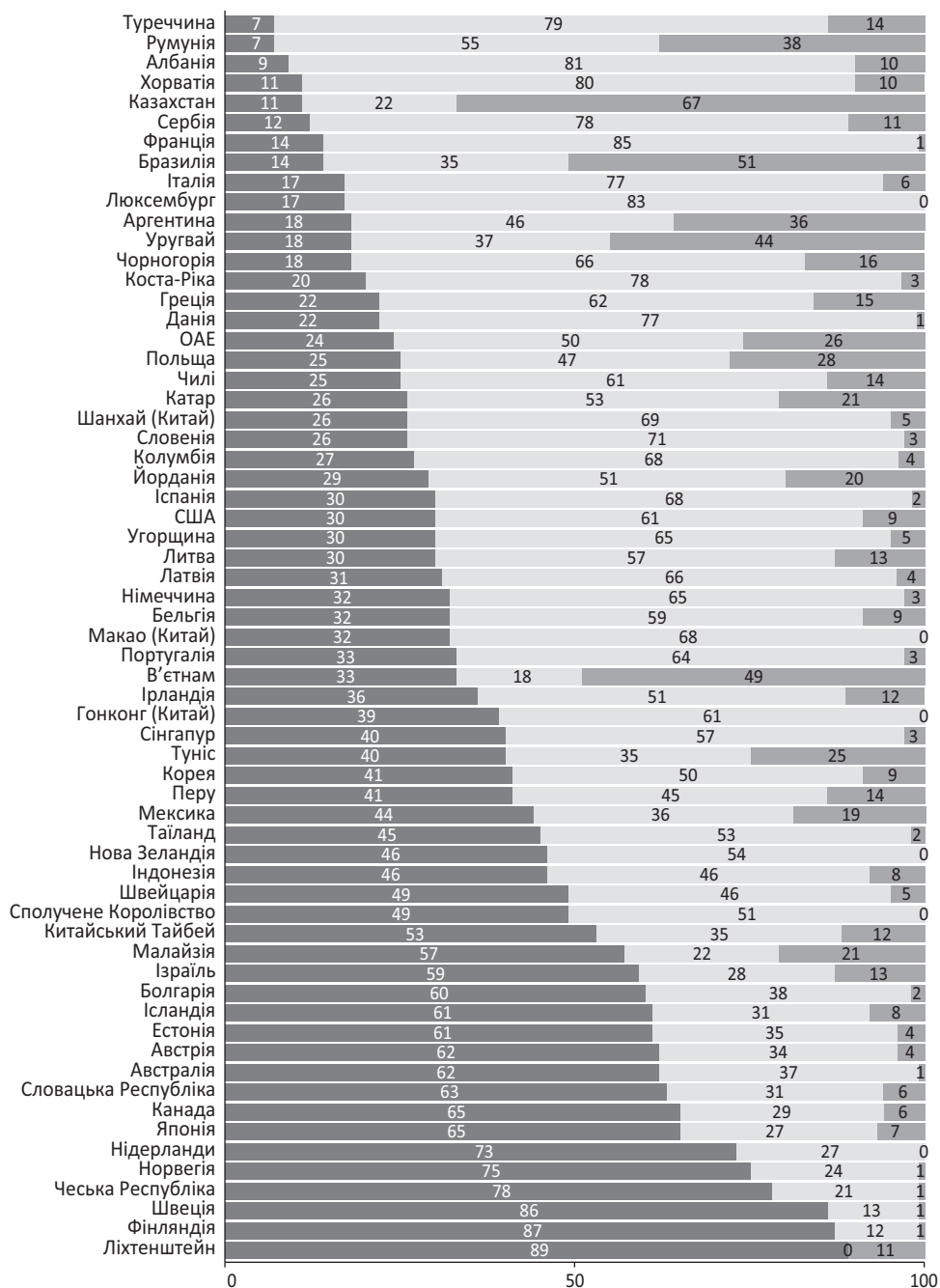
Починаючи з 2018 р. за підтримки Міжнародного інституту планування освіти ЮНЕСКО в Україні діють дослідницькі програми щодо складання бюджету за участі громадськості як ключового способу заохочення батьків, шкільних громад і учнів до процесів прийняття рішень та формування контролю в системі освіти. Зокрема, використовується досвід міжнародної некомерційної організації «PB in Schools», чий проєкти з партисипативного бюджетування діють у школах більш ніж 7 тис. міст по всьому світу. Крім того, з 2020 р. за підтримки Міністерства освіти і науки України й Міністерства розвитку громад та територій України в 16 українських громадах здійснюється швейцарсько-український проєкт DECIDE у рамках програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), що реалізується благодійною організацією «Фонд Східна Європа» в партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України й фінансується Швейцарією. Схожі проєкти з партисипативного бюджетування

на рівні школи протягом останнього десятиріччя, крім України, успішно втілювали Литва, Франція, Португалія, Польща, Словенія, Словаччина.

Однак попри всі наявні передумови для практичного застосування фінансового інструментарію партисипативного бюджетування на рівні шкіл, наразі шкільний громадський бюджет практикується в середніх школах лише вісьмох територіальних громад і п'яти міст України, а наприкінці 2023 р. із майже 13 тис. функціонуючих закладів загальної середньої освіти [13] лише 24 % номінально скористалися правом фінансової автономії, тобто зареєструвалися в Єдиному реєстрі розпорядників та одержувачів бюджетних коштів [14].

Між тим, за даними PISA, вдале поєднання автономії й підзвітності школи є чинником покращання результатів навчання учнів та зростання якості надання освітніх послуг [15, с. 4], що є важливою передумовою підвищення якості життя. Відомо, що в країнах із найбільшим ВВП на одну особу [16] школи максимально самостійні (рис. 2). Ідеться, зокрема, про Ліхтенштейн, Швейцарію, Норвегію, Ізраїль, Австралію, Австрію, Швецію та Фінляндію (систему освіти останньої наразі вважають взірцем за якістю). Отже, фінансова автономія шкіл впливає на якість освіти, котра своєю чергою обумовлює рівень ВВП на одну особу.

Головними причинами повільності децентралізації управління в освіті в Україні є: інертність зацікавлених сторін (директорів, батьків, місцевих органів влади), брак досвіду та неповне розуміння сутності реформ децентралізації. Наразі 82 % дирек-

- 1 - Рішення щодо розподілу бюджетних асигнувань приймає лише директор та/або вчителі, %
- 2 - Рішення щодо розподілу бюджетних асигнувань приймають директор та/або вчителі, регіональний або національний орган управління освітою, а також рада управління школою, %
- 3 - Рішення щодо розподілу бюджетних асигнувань приймає лише регіональний або національний орган управління освітою, %

Рис. 2. Відсоток учнів середніх шкіл, директори яких у 2012 р. розповіли, хто приймає рішення щодо розподілу бюджетних асигнувань

Побудовано автором за: [17, с. 131].

торів шкіл вважають, що фінансова автономія накладає на них надто велику відповідальність [18]. Тож вони психологічно й організаційно не готові брати відповідальність за долю закладів освіти, певною мірою через небажання органів управління освіти відпускати школи у вільне плавання. Не додає динаміки процесу й факт окупації чи перебування в районах бойових дій у 2023 р. майже 21 % територіальних громад [19]. Унаслідок цього органи місцевого самоврядування багатьох із них досі не мали змоги сформувати ефективну мережу шкіл, хоча за законом такі плани повинні бути затверджені до початку вересня 2024 р. Усе це істотно заважає застосуванню в освіті фінансового інструментарію партисипативного бюджетування.

Утім, проблема обмеженої фінансової самостійності шкіл притаманна не лише Україні: за даними незалежної неприбуткової громадської організації «CASE Україна» [15, с. 12], шкільна автономія поки що загалом не набула достатньої популярності у світі. Це підтверджують дані рис. 2, згідно з якими в більшості країн у прийнятті понад 50 % рішень залучені регіональні та національні відділи освіти.

Додатковою перепорою розвитку партисипативного бюджетування в середній освіті в Україні є обмеженість складу наглядових (підклучальних) рад шкіл, створених відповідно до Закону України «Про освіту» [20, ст. 29]. На відміну від Естонії, Латвії й Литви, до підклучальних рад українських шкіл не можуть входити ні учні, ні вчителі чи інші співробітники школи. При цьому існує суперечність: наглядові ради номінально за

законом наділені достатньо широкими повноваженнями, а саме мають право брати участь у складанні та контролі виконання стратегії школи, залучати кошти з додаткових джерел, контролювати виконання бюджету школи й пропонувати зміни до нього, причому всі їхні пропозиції обов'язково повинні бути розглянуті керівником школи. Фактично, якщо підклучальні ради й організовані, вони досі не мають доступу до управління шкільними фінансами, головним чином через відсутність окремих нормативних актів, що регулюють порядок їхньої діяльності, відповідальність, перелік і строк повноважень, а також застарілість установчих документів більшості шкіл, де зазвичай дотепер не визначено статус наглядових рад. Адже положення про підклучальну раду кожна школа або громада розробляє на власний розсуд, лише з урахуванням норм статуту школи, який до того ж часто не відповідає фактичним можливостям з управління шкільними фінансами, а також законам України «Про освіту» та «Про громадські об'єднання» [21].

Поза школами участь громадськості в бюджетуванні середньої освіти в Україні зазвичай обмежується голосуванням за окремі проекти на загальну суму щонайбільше 0,5–1,0 % бюджету громади, що розподіляється як бюджет участі, або за проекти в рамках щорічних бюджетних програм та переважно на завершальних етапах планування бюджету. Водночас громадські обговорення фінансових рішень громад, якщо й відбуваються в законний спосіб, то лише формально, складним текстом, який малозрозумілий людям без від-

повідної фахової підготовки, а також із залученням представників міських адміністрацій і органів влади, що не дає змоги сформувати уявлення про позицію громадян [22]. При цьому досі не існує законодавчих норм, які зобов'язують органи самоврядування враховувати думку освітян, учнів, батьків та мешканців громади щодо розподілу річного бюджету останньої на фінансування й розвиток системи освіти. Тож формат участі громадян у прийнятті рішень, у т. ч. стосовно фінансування освіти в громаді, по країні дуже різниться – від прописаного чіткого алгоритму відбору проєктів і масового онлайн-голосування за них до майже повного нехтування механізмами волевиявлення громадськості. Між тим обсяги фінансування сфери освіти значні й зазвичай становлять щонайменше 50 % річного бюджету громади.

З огляду на викладене можна стверджувати, що системне та всебічне партисипативне бюджетування в українських школах і громадах наразі відсутнє, а фінансовий інструментарій для бюджетних процесів не є інклюзивним, тобто доступним усім громадянам, незалежно від їхньої кваліфікації, роду занять, освіти, фізичних, організаційних та інших труднощів, хоча певні кроки до цього вже зроблено й такий рух триває. Зокрема, у всіх громадах створені й діють відділи освіти, які деінде долучають усе ж таки громадськість до спільного прийняття фінансових рішень. У багатьох місцях уже діють піклувальні ради громад і окремих шкіл, створені насамперед як майданчики для обговорення актуальних проблем шкіл та пошуку ефективних рішень, планування спільних

дій заради розвитку громади й кожного окремого закладу освіти. Перші такі ради з'явилися у громадах Івано-Франківської, Чернігівської, Одеської та Полтавської областей у рамках швейцарсько-українського проєкту DECIDE 2020–2025, спрямованого на долучення громадян об'єднаних територіальних громад до демократичного врядування у сфері освіти [23]. Із часом піклувальні ради розпочали роботу й в інших областях України – насамперед задля співпраці з органами виконавчої влади. Важливим кроком до реалізації функції відкритості партисипативного бюджетування можна вважати також публікацію даних про шкільні видатки на порталі з моніторингу закупівель Prozorro, де за ЄДРПОУ управління освіти чи школи, її адресою та назвою батьки можуть довідатися, що саме (меблі, обладнання, підрядні роботи, послуги, харчування тощо), за якою ціною й в якого підрядника замовила адміністрація школи за бюджетні кошти.

Зробити органи місцевого самоврядування в громадах України більш прозорими та підзвітними для громадян, а також сприяти підвищенню ефективності бюджетування, у т. ч. у сфері освіти, наразі мають на меті й міжнародні ініціативи, зокрема:

1. Проєкт USAID «Говерла» 2021–2026 [24] за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) і українського Громадського партнерства «За прозорі місцеві бюджети!». Серед цілей проєкту – закріплення норм партисипативного бюджетування в національному законодавстві.

2. Проєкт «Децентралізація приносить прозорість та ефективність

в освіті та медицині» від Global Communities, який діє з 2019 р. із метою залучення громадян до прийняття рішень, у т. ч. у рамках протидії корупції.

3. Проєкт «Поширення бюджетної прозорості у територіальних громадах» від «CASE Україна», який діє з 2020 р. із метою спонукати громадян контролювати ефективність використання бюджетних коштів та брати участь у плануванні витрат місцевого бюджету.

Отже, для подальшого руху в напрямку прямої демократії щодо бюджетування у сфері освіти та реалізації сучасних фінансових інструментів за участю громадськості в Україні є всі необхідні передумови. Серед наступних першочергових кроків освітян і органів місцевої влади такі:

1. Забезпечення прямого головування представників шкільних спільнот за освітні проєкти. Не варто проводити голосування виключно серед депутатів громад.

2. Розроблення заходів для ширшого залучення піклувальних рад шкіл, представників шкільних спільнот та інших громадян до обговорення бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів стосовно фінансування середньої освіти. До речі, цей механізм передбачено нормами Закону України «Про місцеве самоврядування» [25, ст. 13], тож має бути врегульовано статутом територіальної громади й положенням про бюджетні слухання, затвердженим громадою. У статуті доцільно прописати процедуру організації та форми публічного громадського обговорення – конференції, семінари, форуми, громадські слухання, круглі столи, збори, зустрічі із громадськістю, громадські прий-

мальні, телевізійні або радіодебати, дискусії, діалоги, інтерв'ю та інші передачі теле- й радіомовлення, інтернет-конференції, телефонні гарячі лінії, інтерактивне спілкування в інших сучасних формах.

3. Створення стимулів для постійного підвищення керівниками шкіл рівня своєї компетентності в питаннях фінансово-економічної діяльності, заохочення їх брати на себе відповідальність за фінансову автономію закладу.

4. Сприяння впровадженню численних нормативно-правових документів, що зобов'язують органи управління освітою делегувати повноваження та децентралізувати управління. За даними опитування відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України, наразі 60 % керівників шкіл і представників управлінь освіти й науково-методичних служб досі визначають сучасне управління у сфері освіти як адміністративно-командне з бюрократичним супроводом та жорсткою управлінською вертикаллю [26, с. 42].

5. Розроблення заходів для запровадження важливого фінансового інструмента – громадського бюджетування шкільної освіти за участю школярів. Учні повинні брати участь у прийнятті важливих фінансових рішень, що впливають на їхнє життя, а не тільки директори чи керівники управлінь освіти. У процесі партисипативного бюджетування всередині шкільної спільноти діти об'єднуються, набувають навичок співпраці, проведення досліджень, опитувань, розв'язання проблем і критичного мислення. Водночас завдяки участі в шкільних бюджетах вони почина-

ють розуміти сутність бюджетного процесу, потреби громади та власну роль в їх задоволенні, здобувають базові навички бюджетування. У цьому контексті необхідно розробити положення про партисипативне бюджетування – головний документ, який регулює фінансові й правові відносини між шкільними громадами, муніципалітетами, освітянами та іншими учасниками процесу партисипативного бюджетування.

6. Включення розділів і тем із бюджетного фінансування та партисипативного бюджетування в навчальні програми, насамперед із предметів «Фінансова грамотність», «Підприємництво і фінансова грамотність».

7. Застосування вже наявних та перевірених багаторічною практикою методів і механізмів, зокрема інструкцій з упровадження шкільного громадського бюджету, у т. ч. розроблених Відділом з питань виборів та громадянського суспільства в рамках реалізації проекту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні». За ними можна легко сформувати власну модель бюджету [9, с. 28], а потім на її основі розробити й затвердити положення про шкільний громадський бюджет.

8. Розширення шкільних спільнот, які беруть участь у бюджетуванні, залучення до них не лише школярів, учителів і педагогічного персоналу, а й батьків. Співробітництво учнів, учителів та батьків допомагає зміцнити стосунки всередині шкільної спільноти [27].

9. Законодавче врегулювання прав українських шкільних спільнот на участь у партисипативному бюджетуванні, упорядкування відповідних

процедур, щоб автори проєктів мали можливість контролювати результати голосування, а також заради нівелювання ризику можливих маніпулювань.

10. З огляду на те, що деякі школи організаційно й технічно не готові застосовувати фінансові механізми громадського шкільного бюджету, а громади не завжди спроможні виділяти на такі цілі навіть 2–3 % річного доходу бюджету (це оптимальний старт для бюджету участі), запроваджувати бюджет участі доцільно поступово: у перший рік фінансувати гранти як пілотні проєкти лише в школах, технічно та організаційно підготовлених до процесів партисипативного бюджетування; надалі коригувати й переносити їхній позитивний досвід на інші заклади освіти територіальної громади чи міста.

11. Додаткове долучення до процесу розроблення громадського бюджету бізнесу та інвесторів, запрошення їх до публічної дискусії, використання можливостей приватно-державного партнерства для перетворення останніх на фінансових донорів [5, с. 53]. Саме ця ідея з 2023 р. втілюється в Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України щодо системної роботи з посилення прозорості й підзвітності органів місцевого самоврядування.

Отже, формування та впровадження партисипативного бюджету – це демократичний процес, під час якого шкільні спільноти можуть обговорювати освітні пріоритети й голосувати, як витратити частину державного бюджету, призначену для фінансування їхнього освітнього закладу. Школярі отримують право особисто висловити думку щодо рішень, які їх

стосуються. Самі процедури оформлюються у вигляді суспільного договору в різних документах (положеннях, статутах), що створює фінансовий інструмент партисипативного бюджетування. Користування таким фінансовим інструментом формує впевнених і активних громадян, зміцнює шкільну культуру, будує позитивні стосунки.

Партисипативне бюджетування в освіті має 40-річну історію в різних країнах світу й тісно пов'язане із фінансовою автономією шкіл. В Україні через низький рівень фінансової автономії шкіл цей фінансовий інструмент ще не повністю сформований, є його певні складові, які реалізуються переважно через шкільний громадський бюджет, до процедур якого за допомогою неформального, демократичного підходу можуть залучатись учні, батьки, учителі, директори.

Кошти, що розподіляються в рамках шкільного громадського бюджету,

надаються місцевими органами виконавчої влади в обмежених обсягах (зазвичай від 0,1 до 1–3 % річного бюджету громади) та виключно на реалізацію проєктів, які перемогли в конкурсах. При цьому прозоре й відкрите партисипативне бюджетування при розподілі освітньої субвенції та інших бюджетних коштів, особливо за участю учнів загальноосвітніх шкіл, в Україні поки майже не практикується, зокрема через воєнний стан. Тому може виникати непрозорість як на етапі формування бюджетів, так і під час їх виконання.

Партисипативне бюджетування в освіті не лише є інструментом фінансування середньої освіти в теперішніх обставинах, а й впливатиме на стратегію відновлення України після війни. Адже соціальні та емоційні складові, притаманні спільному й координованому прийняттю рішень на всіх рівнях бюджетування шкіл, будуть особливо потрібні при подоланні викликів війни.

Список використаних джерел

1. Open Budget Survey 2021. *International Budget Partnership*. 2021. URL: https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/2021_OBS_rankings.pdf.
2. Герчинський Я. Фінанси освіти в Україні: окремі стратегічні питання. Київ : Юстон, 2017. 152 с. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/1040-finansi-osviti-v-ukrajini-okremi-strategichni-pitannya>.
3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.
4. Станіславчук Н. О., Дем'янишина О. А., Мовчанюк А. В. Партиципаторне бюджетування як інноваційний механізм управління. *Економіка і суспільство*. 2018. № 5. С. 751–755. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/113.pdf.
5. Лисаренко В. П. Впровадження партисипативного бюджету. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. № 1–2. С. 51–54. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2016/01/12.pdf>.
6. Воропай Л. А. Відкрите бюджетування як інноваційний підхід в реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників АТО. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 149–153. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.22>.

7. Bhatnagar D., Rathore A., Moreno Torres M., Kanungo P. Participatory budgeting in Brazil / World Bank Group. 2003. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/600841468017069677/Participatory-budgeting-in-Brazil>.

8. Поїссон М. Відкрите бюджетування, приклади реалізації відкритого урядування в освіті / Міжнар. ін-т планування освіти ЮНЕСКО. 2021. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378373_ukr/.

9. Шкільний громадський бюджет. Інструментарій для впровадження / за ред. О. Коваленко. Рада Європи, 2020. URL: <https://rm.coe.int/coe-toolkit-for-school-participatory-budgeting-civil-participation-ua/16809e5992>.

10. Les idées déposées en 2024 au Budget Participatif. *Paris.fr*. URL: <https://decider.paris.fr/decider/jsp/site/Portal.jsp>.

11. Васильєва Т. А., Леонов С. В., Макарюк О. В. Фінансовий інструментарій забезпечення ефективного функціонування інвестиційного ринку. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 3. Т. 1. С. 180–189. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14035164.pdf>.

12. КОМПАС: посібник з освіти з прав людини за участю молоді / П. Брандер та ін. ; за ред. П. Брандер, Е. Кін, В. Юхаж, А. Шнайдер. Харків : Право, 2020. 490 с. URL: <https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873>.

13. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності України. *Єдина державна електронна база з питань освіти* : вебсайт. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/institutions/>.

14. Єдиний реєстр розпорядників та одержувачів бюджетних коштів Казначейства України. *Державна казначейська служба України* : вебсайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/unifie-register-search>.

15. Фінансування шкіл в ОТГ і просування шкільної автономії / Global Communities. Київ, 2020. 28 с. URL: https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2023/09/CASE_zvit_shkoly_03.pdf.

16. Рейтинг країн за рівнем ВВП на душу населення. *ZhujiWorld.com* : вебсайт. URL: <https://uk.zhujiworld.com/largest-gdp-capita/>.

17. PISA 2012 Results: What Makes Schools Successful (Vol. IV) / OECD. 2013. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264201156-en>.

18. Що українські директори шкіл думають про свободу? *Osvita.ua* : вебсайт. 2019. URL: <https://osvita.ua/school/63570/>.

19. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309. URL: <https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/perelik.pdf>.

20. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

21. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

22. Любарець А. Громадський бюджет, петиції, слухання – чи працює все це в Україні? 2021. URL: <https://www.chesno.org/post/4587/>.

23. Проект «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE) / Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spirovbitnictvo/proiekt-decide/>.

24. Проект USAID «Говерла». URL: <https://www.facebook.com/USAIDhoverla/>.

25. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

26. Онаць О. М., Островецька Н. М., Попович Л. М., Шевцов М. Г. Громадсько-активні школи: управління та механізми розвитку : практ. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019.

96 c. URL: <https://undip.org.ua/library/praktychnyy-posibnyk-hromadsko-aktyvni-shkoly-upravlinnia-ta-mekhanizmy-rozvytku/>.

27. Participatory Budgeting in Schools. *Participatory Budgeting Project* : website. URL: <https://www.participatorybudgeting.org/what-is-pb/pb-in-schools/>.

Maryna Dmytriieva

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine,

dmitrieva_mk@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0097-2204>.

PARTICIPATORY BUDGETING AS A FINANCIAL TOOL FOR FUNDING GENERAL SECONDARY EDUCATION

Abstract. *The article substantiates the need and prerequisites for the implementation of participatory budgeting in secondary education as an innovative financial tool. This not only enhances the efficiency of budget fund utilization but also indirectly contributes to the strategic growth of the country's GDP. This is primarily achieved by improving financial awareness among young people and increasing their involvement in the social life of communities. The article analyzes the foundations of the participatory theory of democracy and the practices of collaboratively addressing education financing issues in various countries. This includes both within school communities and directly in territorial communities. Furthermore, the essence and components of participatory budgeting are examined within the context of integrating Ukrainian education into the EU educational (space) and Ukraine's participation in creating prerequisites for sustainable social development. The study reveals a lack of systematic, inclusive, and comprehensive participatory budgeting in Ukrainian schools and communities. The main reasons for this are the lack of transparency in budget formation and execution, limited financial autonomy of schools, directors' reluctance to take responsibility, restricted direct voting by representatives of school communities, weak involvement of school boards of trustees and other community representatives in budget request discussions, and predominantly administrative and command management in education. To address these issues, primary steps towards enhancing participatory budgeting include the development of numerous legal documents delegating powers in education departments and decentralizing management. Additionally, it is recommended to include educational topics on participatory budgeting in school programs under "Financial Literacy" and "Entrepreneurship and Financial Literacy". Communities should widely adopt the provision on the public budget as the primary document regulating financial and legal relations between school communities, municipalities, educators, and other participants in the participatory budgeting process. Strengthening internal school communities is also crucial. This involves the active participation of students, teachers, non-pedagogical staff, and parents. The social and emotional components inherent in joint and coordinated decision-making at all levels of school budgeting are especially necessary to overcome the challenges posed by war.*

Keywords: *participatory budgeting in education, financial tools, management of school financial resources, school public budget, financial autonomy, community budget.*

References

1. International Budget Partnership. (2021). *Open Budget Survey 2021*. Retrieved from https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/2021_OBS_rankings.pdf.
2. Herchynskiy, Ya. (2017). *Finances of education in Ukraine: certain strategic issues*. Kyiv: Yuston. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/analytics/1040-finansi-osviti-v-ukrajini-okremi-strategichni-pitannya> [in Ukrainian].
3. President of Ukraine. (2021). *On the National strategy for promoting the development of civil society in Ukraine for 2021-2026* (Decree No. 487/2021, September 27). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> [in Ukrainian].
4. Stanislavchuk, N. O., Demianyshina, O. A., & Movchaniuk, A. V. (2018). Participatory budgeting as an innovative management mechanism. *Economy and society*, 5, 751-755. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/113.pdf [in Ukrainian].
5. Pysarenko, V. P. (2016). Introduction of participatory budget. *Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*, 1-2, 51-54. Retrieved from <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2016/01/12.pdf> [in Ukrainian].
6. Voropay, L. (2020). Opened budgeting as innovative approach in realization of state policy in the sphere of social protection of participants of ATO. *Law and Public Administration*, 2, 149-153. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.22> [in Ukrainian].
7. Bhatnagar, D., Rathore, A., Moreno Torres, M., & Kanungo, P. (2003). Participatory budgeting in Brazil. *World Bank Group*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/600841468017069677/Participatory-budgeting-in-Brazil>.
8. Poisson, M. (2021). *Open budgeting: an illustrative form of open government in education*. Retrieved from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378373_ukr/ [in Ukrainian].
9. Kovalenko, O. (Ed.). (2020). *School participatory budget. Tools for implementation*. Retrieved from <https://rm.coe.int/coe-toolkit-for-school-participatory-budgeting-civil-participation-ua/16809e5992> [in Ukrainian].
10. Paris.fr. (n. d.). *Ideas submitted to the 2024 Participatory Budget*. Retrieved from <https://decider.paris.fr/decider/jsp/site/Portal.jsp> [in French].
11. Vasylieva, T. A., Lieonov, S. V., & Makariuk, O. V. (2009). Financial instruments to ensure the effective functioning of the investment market. *Mechanism of Economic Regulation*, 3(1), 180-189. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/14035164.pdf> [in Ukrainian].
12. Brander, P., De Vitte, L., Hani, N., Homesh, R., Kin, E., Nikitina, A., & Pinkevichiute, Yu. (2020). *COMPASS. Manual on human rights education with the participation of young people*. Kharkiv: Pravo. Retrieved from <https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873> [in Ukrainian].
13. Unified state electronic database on education. (n. d.). *Register of educational entities of Ukraine*. Retrieved from <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/institutions/> [in Ukrainian].
14. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Unified register of managers and recipients of budget funds of the Treasury of Ukraine*. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/unifie-register-search> [in Ukrainian].
15. Global Communities. (2020). *Financing schools in ATCs and promoting school autonomy*. Kyiv. Retrieved from https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2023/09/CASE_zvit_shkoly_03.pdf [in Ukrainian].
16. ZhujiWorld.com. (n. d.). *Ranking of countries by GDP per capita*. Retrieved from <https://uk.zhujiworld.com/largest-gdp-capita/> [in Ukrainian].
17. OECD. (2013). *PISA 2012 Results: What Makes Schools Successful (Volume IV)*. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264201156-en>.

18. Osvita.ua. (2019). *What Ukrainian school principals think about freedom*. Retrieved from <https://osvita.ua/school/63570/> [in Ukrainian].
19. Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. (2022). *List of territories in which military operations are being (were) conducted or temporarily occupied by the russian federation* (Order No. 309, December 22). Retrieved from <https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/perelik.pdf> [in Ukrainian].
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
21. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). *On public associations* (Act No. 4572-VI, March 22). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> [in Ukrainian].
22. Liubarets, A. (2021). *Participatory budgeting, petitions, hearings - does it all work in Ukraine?* Retrieved from <https://www.chesno.org/post/4587/> [in Ukrainian].
23. State Service of Education Quality of Ukraine. (n. d.). *Decentralization for democratic education (DECIDE) project*. Retrieved from <https://sqe.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/proiekt-decide/> [in Ukrainian].
24. USAID Hoverla Project. (n. d.). Retrieved from <https://www.facebook.com/USAIDhoverla/> [in Ukrainian].
25. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997). *On local self-government in Ukraine* (Act No. 280/97-BP, May 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
26. Onats, O. M., Ostroverkhova, N. M., Popovych, L. M., & Shevtsov, M. H. (2019). *Community-based schools: management and development mechanisms*. Kyiv: KONVI PRINT. Retrieved from <https://undip.org.ua/library/praktychnyy-posibnyk-hromadsko-aktyvni-shkoly-upravlinnia-ta-mekhanizmy-rozvytku/> [in Ukrainian].
27. Participatory Budgeting Project. (n. d.). *Participatory Budgeting in Schools*. Retrieved from <https://www.participatorybudgeting.org/what-is-pb/pb-in-schools/>.

Литвинчук А. О.

кандидат економічних наук, старший дослідник, в. о. директора
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, a.litvinchuk@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-558X>

Терещенко Г. М.

кандидат економічних наук, заступник директора з науково-організаційної роботи
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, tganna@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9458-2843>

Анісімова О. Ю.

кандидат економічних наук, завідувач сектора аналізу фінансування освіти
відділу статистики та аналітики освіти ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
olgaanisimova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3030>

Кир'янов А. В.

заступник директора з науково-проектної роботи та ІТ ДНУ «Інститут освітньої аналітики»,
Київ, Україна, a.kiryanoff@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0452-7689>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ЗБОРУ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДАНИХ ПРО ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ЦІЛЬОВИХ ОСВІТНІХ СУБВЕНЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Анотація. З розвитком цифрових технологій відбувається трансформація освітнього менеджменту. Роль цифрових технологій в управлінні освітою полягає в сприянні створенню нових і зміцненню існуючих можливостей в освітній політиці, використанню ефективніших способів досягнення результатів. Метою дослідження є аналіз основних напрямків цифрової трансформації управління освітою, зокрема забезпечення автоматизації збору та представлення даних про використання коштів державних цільових освітніх субвенцій як її складової. Авторами розглянуто питання розвитку інформаційних систем управління освітою й освітніх платформ, зокрема описано функціонування ПАК «АІКОМ». Обґрунтовано, що для підвищення ефективності розподілу фінансових і матеріально-технічних ресурсів у системі освіти потрібно запровадити модуль фінансової звітності. Це уможливить автоматизований збір та аналіз фінансових даних, зокрема цільових освітніх субвенцій. Визначено, що застосування інструментів візуалізації забезпечить необхідну прозорість і дасть змогу підвищити ефективність прийняття управлінських рішень. Окреслено перспективи розвитку цифровізації управління освітою, у т. ч. використання технологій штучного інтелекту для аналізу й прогнозування стану освіти з метою ухвалення управлінських рішень на основі достовірних даних.

Ключові слова: цифрова трансформація управління освітою, інформаційні системи управління освітою, ПАК «АІКОМ», освітні цифрові платформи, автоматизація збору даних про використання коштів цільових освітніх субвенцій.

JEL classification: I21, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-47-63.

© Литвинчук А. О., Терещенко Г. М., Анісімова О. Ю., Кир'янов А. В., 2023

Світові тенденції розвитку урядування у сфері освіти характеризуються поглибленням цифровізації та широким застосуванням різних цифрових, інформаційно-комунікаційних (ІКТ) технологій. Останнім часом цифрові інструменти управління освітою набувають дедалі більшого поширення як на національному, так і на міжнародному рівні. Роль цифрових технологій в управлінні освітою полягає в сприянні створенню нових та зміцненню існуючих можливостей в освітній політиці, використанню ефективніших способів досягнення результатів. Однією з останніх тенденцій є використання штучного інтелекту (ШІ) для розроблення освітньої політики. Щоб запровадити освітню політику з використанням ШІ, держави повинні інвестувати в розвиток потенціалу, створювати нові, удосконалені механізми управління за широкої участі різних зацікавлених сторін, а також будувати механізми координації, що забезпечують прозорість і належну підзвітність освітньої політики [1].

Значним поштовхом до стрімкого розвитку цифрової трансформації сфери освіти, зокрема системи управління освітою, стала пандемія COVID-19, яка спричинила низку викликів для освітніх управлінців. У свою чергу, повномасштабна військова агресія російської федерації проти України тільки поглибила проблеми, основними з яких є: втрата управлінських важелів впливу на окуповані та прифронтові території; недосконалість збору, обробки, зберігання й поширення статистичної інформації про стан розвитку та фінансового забезпечення системи освіти України; «недостатній рівень розвитку

цифрової освітньої інфраструктури, зокрема забезпечення швидкісним Інтернетом закладів освіти, регіонів України; неможливість швидкого повернення здобувачів усіх рівнів освіти до стаціонарного навчання через несприятливу безпекову ситуацію, що потребує широкого використання технологій онлайн-навчання та викладання; недостатня забезпеченість технічними ІТ-засобами навчання здобувачів освіти та засобами викладання педагогічних і науково-педагогічних працівників; обмежена можливість отримання онлайн-послуг та сервісів у сфері освіти внаслідок недостатньої розвиненості електронних освітніх платформ; брак в екстремальних умовах, що склалися, достовірної, актуальної інформації у сфері освіти, яка надходить у режимі реального часу» [2, с. 298].

Окремою проблемою є забезпечення автоматизації збору та представлення даних про використання коштів державних цільових освітніх субвенцій. Недостатня прозорість процесу розподілу й використання державних цільових освітніх субвенцій призводить до неефективного витрачання бюджетних коштів.

Наявність зазначених проблем актуалізує потребу в пошуку шляхів їх розв'язання, зокрема в модернізації державної інформаційної системи ПАК «АІКОМ» (програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» – українська EMIS (Education Management Information System)) [3] в частині автоматизації збору та представлення даних про використання коштів державних цільових освітніх субвенцій.

Питанням цифрового управління освітою присвячено багато досліджень. Із розвитком інформаційних технологій було створено концепцію EMIS, яка активно впроваджується на національному рівні під егідою ЮНЕСКО, Світового банку, ЮНІСЕФ, що створили стандарти для побудови зазначених систем на міжнародному рівні. Зокрема, після прийняття Цілей сталого розвитку (SDG) на базі ЮНЕСКО було створено центр для збору та обробки порівнянних статистичних даних із різних країн за допомогою EMIS [4], що визначає вимоги і стандарти побудови таких систем на національному рівні. У свою чергу, за підтримки Світового банку Х. Абдул-Хамід [5] дав визначення EMIS, а також умов, за яких така система буде успішною. Автор наголошує, що ця надійна система побудована на ефективній взаємодії всіх її складових, включаючи основні принципи освітньої політики, бюджет, людський капітал, організаційну структуру й інституції. На його думку, створення розумної системи передбачає високий ступінь її надійності та стабільності, повну інтеграцію всіх її функцій і високий ступінь безпеки її інфраструктури.

ЮНІСЕФ у рамках моніторингу систем освіти країн Європи та Центральної Азії оприлюднено звіт [6], що містить глибокий аналіз EMIS у 13 країнах регіону, включаючи механізм управління даними, використувані платформи, сферу охоплення, процес збору й обробки даних, аналіз даних та інші елементи.

Використання інформаційних систем в освітньому менеджменті не залишилося поза увагою науковців. Зокрема, група авторів [7] роз-

глянула роль, яку відіграють EMIS у формуванні освітньої політики. Автори дійшли висновку, що інформаційні системи сприяють підвищенню ефективності освітнього менеджменту на всіх рівнях. М. Пауел і М. Трукано [8] розглянули роль EMIS у формуванні освітньої політики країн, що розвиваються, визначили основні шляхи реформування системи для підвищення її ефективності, транспарентності й стабільності та на прикладі чотирьох країн показали, як можна стимулювати використання отриманих системою даних для розроблення освітньої політики на національному рівні.

Інформаційні системи в управлінні освітою стали предметом дослідження вітчизняних науковців. Так, С. Лондар [9] розглянув ключові тенденції розвитку освітніх інформаційно-аналітичних систем (EMIS) і запропонував систематизовану класифікацію інформаційних систем ієрархічного типу, в яких ідентифікація ієрархічних рівнів здійснюється за типами рішень, складом управлінського персоналу та видами інформації, що опрацьовується для різних рівнів влади або організації. Автор наголошує, що використання EMIS в Україні уможливило встановлення чіткішого зв'язку між ринком праці і сферою вищої освіти, дасть змогу вдосконалити механізм бюджетного фінансування закладів освіти, зміст освітніх послуг і процес їх надання з метою отримання особою переваг у дорослому житті. Також С. Лондар [10] на підставі аналізу світового досвіду окреслив основні проблеми розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення управління системою освіти в Україні й висвітлив можли-

ві підходи до подальшої модернізації державної інформаційної системи освіти з метою запровадження принципів електронного врядування в освітній галузі й розширення спектра актуальних інформаційних послуг, які надаватимуться всім зацікавленим сторонам.

М. Ватковська [11] розглянула особливості створення інформаційної системи управління освітою в Україні та дійшла висновку, що така система передбачає не лише інший принцип взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, а й іншу модель системи державного управління. У свою чергу, І. Золотарьова та К. Власенко [12] зауважили, що для підвищення якості освіти в Україні бажано сформувати багаторівневу, єдину інформаційну систему управління освітою.

У наукових статтях розглядалися шляхи вдосконалення української EMIS, зокрема їх автори запропонували ключові напрями модернізації ПАК «АІКОМ», а також визначили основні підходи до неї й відповідний інструментарій, шляхи запровадження принципів електронного врядування в освітній галузі та розширення спектра актуальних інформаційних послуг. Було розглянуто алгоритм роботи цієї інформаційної системи й переваги її використання для ідентифікації впливу освіти на стан особи на ринку праці за допомогою технології «ідентифікації освітньої траєкторії особи» [13].

Вважаємо за необхідне також проаналізувати праці зарубіжних учених, які досліджували питання застосування нових інструментів аналізу даних, підходів до візуалізації освітньої інформації, розвитку цифрових

освітніх платформ, використання штучного інтелекту тощо. Можна сказати, що в науковому середовищі почала формуватися нова концепція управління освітою. Серед піонерів цього напрямку дослідження – Б. Вільямсон, який оприлюднив цикл досліджень, присвячених різним аспектам окресленої проблематики. Починаючи з 2015 р. автор започаткував серію ґрунтовних наукових статей, в яких він побудував власну концепцію цифрового управління освітою. Наприклад, у 2015 р. Б. Вільямсон [14] проаналізував програмне забезпечення, що використовується для управління у сфері освіти; у 2016 р. опублікував три праці, де розкривалося поняття цифрового управління освітою [15], використання візуалізації даних та інших інструментів для досягнення відповідного результату [16]. У підсумку ним було сформовано цифрову методологію управління освітою [17]. У подальших дослідженнях автор поглибив питання аналізу даних у реальному часі та візуалізації в процесі організації цифрового управління освітою [18].

Ідею про цифрову трансформацію освітнього менеджменту продовжили розвивати інші дослідники. Зокрема, А. Олівейра, А. Нуньєс і М. Гуерра [19] проаналізували наукову літературу щодо управління освітою за останніх 70 років, а також визначили еволюцію основних підходів до цього поняття. Також А. Вілкінз і А. Олмедо [1] розглядали концепцію, принципи й організацію цифрового управління освітою. М. Декуйпере [20] та П. Ландрі [21] дослідили цифрове управління освітою на прикладі країн Європи, а К. Ватсон [22] – еволюцію управління освітою в контексті цифровізації.

А. Глейс зі співавторами [23] вивчали інструменти цифрового управління, зокрема розглядали принципи й нормативи регулювання національних цифрових освітніх платформ. Дж. Ван Дайк [24] звернув увагу на візуалізацію інформації як важливий інструмент роботи з платформами, а М. Декуйпере, Е. Грімалді та П. Ландрі [25] детально проаналізували наявні освітні платформи й вимоги до них. Ф. Філгейрас [26] дослідив можливості використання ШІ в управлінні освітою, Е. Гедрім'єн зі співавторами [27] приділили увагу використанню аналітики для управління професійно-технічною освітою, а Х. Ратнер і К. Гад [28] оцінили ефективність використання баз даних для управління освітою. Наразі тривають наукові дослідження щодо становлення та розбудови нової концепції цифровізації управління освітою, описуються основні елементи моделі її організації тощо.

Україна на шляху інтеграції в єдиний європейський освітній простір не стоїть осторонь описаних вище процесів. Незважаючи на воєнний стан, триває цифрова трансформація управління освітою, в авангарді якої, на нашу думку, йде Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики».

Так, у контексті євроінтеграції України цікавим є досвід створення у 2012 р. Education and Training Monitor (ET Monitor), що здійснює щорічний аналіз ефективності освітніх систем країн-членів ЄС. За допомогою ET Monitor країни-члени ЄС мають змогу проаналізувати успіхи в досягненні певних цілей у рамках спільної освітньої політики Євросоюзу. ET Monitor вважається надійним джерелом по-

рівнянної статистики, яка наводиться в зручному формі (візуалізовані дані), має спрощене подання (візуалізація вибіркової частини даних), а також відповідний аналітичний опис [21].

Незважаючи на колосальний до-робок учених щодо цифрової трансформації управління освітою, дослідження цих питань не втрачає актуальності.

Метою нашого дослідження є аналіз основних напрямків цифрової трансформації управління освітою, зокрема забезпечення автоматизації збору та представлення даних про використання коштів державних цільових освітніх субвенцій як її складової.

На сучасному етапі суспільного розвитку управління освітою завжди передбачає технічну складову. Технічні ІТ-інструменти здатні частково впливати на освітню політику, визначати поведінку суб'єктів та робити пріоритетними певні підходи до проблем, що потребують розв'язання. Іншими словами, вибір інструментів визначає спроможність до дії, процес і його результати [14]. Освітня інформація переноситься в цифровий графічний ландшафт, в якому дані перетворюються на діаграми, графіки, таблиці, інфографіку й інші форми представлення, завдяки чому стають доступними для широкої аудиторії [15].

Цифрові технології створення баз даних освітньої статистики, розвиток інформаційних систем управління освітою полегшують збір, обробку, зберігання та поширення даних, що є обов'язковою передумовою для реалізації вираженої державної політики у сфері освіти на основі

доказових даних. Вплив цифрових технологій змінює наявні способи використання даних, розвиває методи цифрового управління освітою, у результаті чого цифрові технології, коди й алгоритмічні процедури, програмні пакети та стандарти, що в їх основі, знаходять своє застосування в інфраструктурі адміністрування освітніх систем.

На сьогодні в Україні однією з найгостріших проблем в умовах воєнного стану є забезпечення прозорості та контрольованості використання бюджетних ресурсів закладами освіти. Передусім ідеться про забезпечення автоматизації збору й поширення даних про використання коштів державних цільових субвенцій. Така автоматизація може бути забезпечена шляхом модернізації ПАК «АІКОМ». Головною метою модернізації ПАК «АІКОМ» є створення і розвиток інформаційної бази, сформованої на єдиних методологічних принципах організації збору, та інструментальні засоби збору й опрацювання фінансових даних, що не тільки забезпечить вирішення питань місцевого значення та контроль виконання запропонованих заходів, а й уможливить аналітичне дослідження на національному та регіональному рівнях. Упровадження модуля збору, обробки, зберігання, аналізу й поширення інформації з розподілу та використання коштів цільових субвенцій має забезпечити вдосконалення освітнього менеджменту за допомогою автоматизації збору, обробки, зберігання, використання й відображення фінансової інформації закладу освіти із застосуванням інтегрованої бази даних; оперативність, достовірність і цілісність

інформації, яка використовується в процесі освітньої діяльності; зменшення паперових інформаційних потоків; надання органам управління освітою актуальної інформації про фінансування для прийняття управлінських рішень; отримання інформаційно-аналітичних показників для проведення аналізу ефективності використання фінансових коштів на всіх рівнях управління загальною середньою освітою.

Слід зауважити, що в ході забезпечення автоматизації збору фінансової звітності необхідно враховувати виклики воєнного часу. Автоматизація збору фінансової звітності закладів освіти в умовах воєнного стану може виявитися критично важливою для ефективного управління освітнім процесом та убезпечення його учасників. Тож доцільно будувати процес автоматизації за певними принципами, як-от:

1. Швидка реакція на зміни. Автоматизована система повинна бути готовою швидко адаптуватися до змін в умовах воєнного стану, зокрема до можливих зрушень у графіку роботи, переміщень персоналу, а також змін у вимогах до звітності.

2. Безпека даних. З огляду на підвищений ризик військового конфлікту, убезпечення даних є критичним аспектом автоматизації збору звітності. Важливо вживати заходи для захисту конфіденційності та цілісності інформації.

3. Доступ до системи. Забезпечення можливості доступу до автоматизованої системи з різних місць, включаючи ті, які можуть перебувати під впливом конфлікту чи кризових ситуацій. Використання хмарних технологій може бути корисним для

забезпечення доступу в режимі реального часу.

4. Гнучкість і масштабованість. Система повинна бути гнучкою та легко масштабуватися, щоб враховувати збільшену потребу в обробці даних в умовах воєнного стану, а також уможливити швидку інтеграцію нових елементів звітності чи вимог.

5. Екстрені ситуації та сприяння прийняттю рішень. У системі слід передбачити можливість швидкої генерації звітів і аналітики для сприяння ухваленню ефективних управлінських рішень в умовах надзвичайних ситуацій.

6. Ефективна комунікація. Важливо мати вбудовані механізми для швидкої й ефективної комунікації між закладами освіти, органами управління та іншими зацікавленими сторонами.

7. Тренування персоналу. Персонал закладів освіти й управлінці повинні бути навчені ефективно використовувати автоматизовані системи в умовах кризових ситуацій.

Зважаючи на ці особливості, розроблення та впровадження ефективної системи автоматизації значно полегшить управління освітнім процесом під час воєнного стану, забезпечуючи швидку реакцію на виклики війни.

У свою чергу, в умовах сучасного цифрового світу інформація стала одним із найцінніших ресурсів, тож її безпека вкрай важлива, особливо коли йдеться про інформацію, пов'язану з державними фінансовими потоками та освітньою сферою. Для забезпечення безпеки й надійності інформаційних потоків у системі освіти, зокрема в частині управління збором і аналізом фінансової звітності

закладів освіти, постане потреба в модернізації комплексної системи захисту інформації ПАК «АІКОМ», що зумовлено також низкою інших факторів, які ми розглянемо далі.

По-перше, зростання кіберзагроз. Сучасні кібератаки стають дедалі складнішими й агресивнішими. Зловмисники постійно шукають нові шляхи доступу до конфіденційних даних. З огляду на чутливість фінансової та освітньої інформації, ПАК «АІКОМ» має бути вдосконалено для виявлення кібератак і запобігання їм.

По-друге, розширення функціоналу. Нові функції та інтеграція з іншими системами підвищують ризики й змінюють вимоги до кібербезпеки.

По-третє, дотримання законодавства. У багатьох країнах, включаючи Україну, існують законодавчі вимоги щодо захисту інформації, зокрема тієї, яка стосується фінансових операцій та освіти. Модернізована система повинна відповідати цим вимогам і забезпечувати дотримання законодавства.

По-четверте, підвищення продуктивності й надійності. Передові технології та заходи безпеки здатні підвищити продуктивність і надійність ПАК «АІКОМ», допомагаючи уникнути перебоїв у його роботі та несанкціонованого доступу до інформації.

По-п'яте, публічна довіра й репутація. Убезпечення інформації є ключовим для збереження публічної довіри та репутації державних установ і організацій, що відповідають за фінанси та освіту. Модернізація ПАК «АІКОМ» допоможе досягти цієї мети.

Отже, модернізація ПАК «АІКОМ» при впровадженні інформаційно-аналітичної системи збору та аналізу

звітності закладів загальної середньої освіти щодо використання коштів державних освітніх субвенцій може стати обов'язковою умовою забезпечення безпеки й надійності інформаційних потоків, після проведення якої ПАК «АІКОМ» відповідатиме вимогам сучасного цифрового середовища та забезпечить надійний захист даних.

Слід зауважити, що модернізація комплексної системи захисту інформації передбачає оновлення та покращення заходів і технологій, які використовуються для захисту інформації в організації або системі. З погляду теоретико-методологічних підходів, така модернізація передбачає низку етапів, як-от:

1. Оцінка поточного стану. Доцільним є проведення аналізу поточних заходів і технологій захисту інформації, включаючи обладнання, програмне забезпечення, процедури та політику безпеки.

2. Визначення потреб. Необхідно визначити потреби Інституту й системи в процесі модернізації захисту інформації з урахуванням загроз і викликів, спричинених масштабною збройною агресією рф проти України.

3. Розроблення стратегії. Для створення ефективної модернізованої комплексної системи захисту інформації доцільно розробити стратегію модернізації, включаючи план дій щодо підготовки відповідних документів, кошторис витрат і терміни впровадження.

4. Вибір нових технологій. Сучасні виклики кібербезпеці зумовлюють потребу в обґрунтованому виборі технологій та рішень, які відповідають потребам Інституту. Передусім ідеться про використання сучасних

програмних засобів, апаратного забезпечення, інструментів моніторингу й захисту мережі.

5. Упровадження. Передбачає реалізацію обраних технологій та інтеграцію нових рішень у ПАК «АІКОМ».

6. Тестування й оцінювання. Для створення ефективної системи захисту необхідно провести тестування нових заходів безпеки, щоб переконатися в їх ефективності та оцінити результати модернізації.

7. Постійний моніторинг і оновлення системи захисту. Кіберзагрози постійно змінюються, тому важливо підтримувати систему захисту інформації актуальною шляхом постійного моніторингу та регулярного оновлення.

Загалом модернізація системи захисту інформації є важливим етапом забезпечення кібербезпеки ПАК «АІКОМ», що допоможе адаптуватися до нових загроз і зберігати конфіденційну інформацію в безпеці.

Важливим аспектом автоматизованого збору фінансової звітності в частині забезпечення прозорості бюджетного фінансування є візуалізація даних. Візуалізація дає змогу створювати каскади представлень, що є репрезентативними для тих, хто ухвалює рішення в процесі реалізації державної освітньої політики.

На початковому етапі процесу візуалізації слід визначитися з типом подання інформації – статичне, динамічне, абстрактне чи символічне (рис. 1).

На другому етапі, виходячи з обсягу наявних даних, цілей дослідження та сфери застосування, визначаються з набором інструментів для візуалізації (рис. 2).

На сучасному етапі в освітніх установах і державній освітній політиці

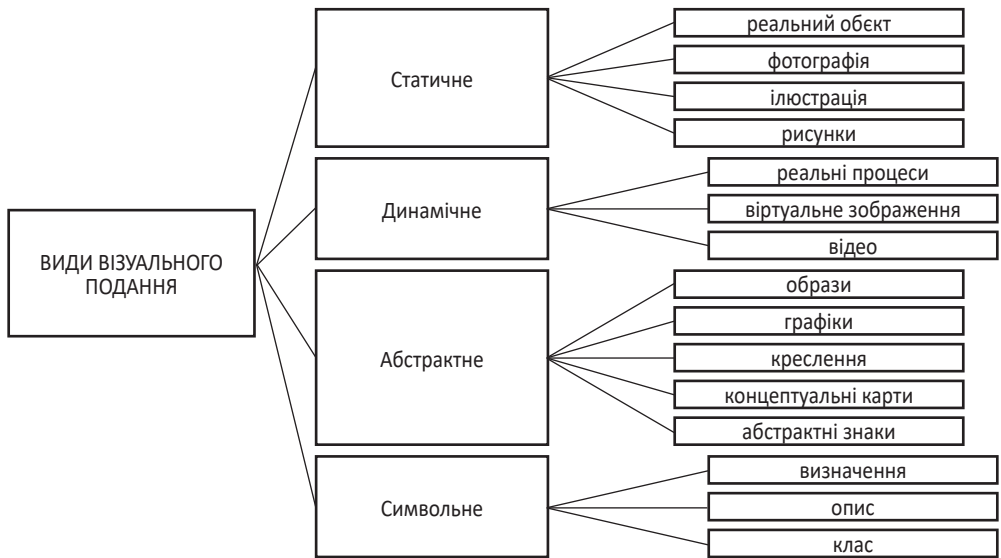

Рис. 1. Основні види візуального подання інформації

Побудовано авторами за: [29].

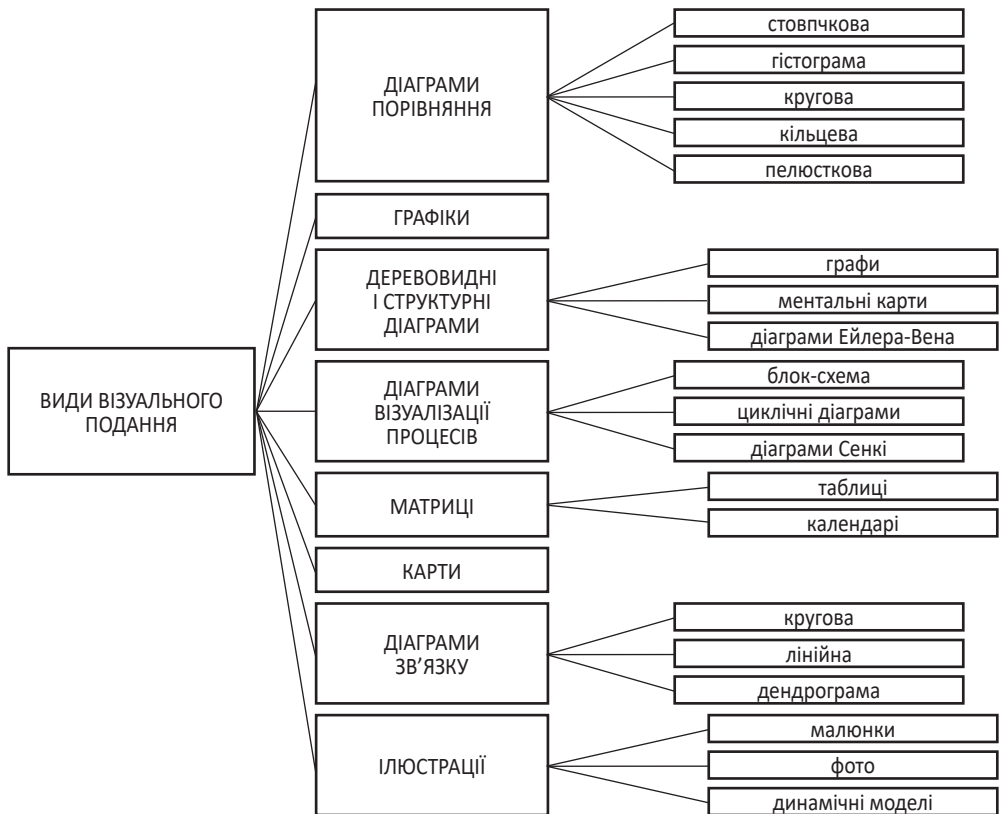

Рис. 2. Основні інструменти візуалізації

Побудовано авторами за: [29].

дедалі частіше використовуються цифрові технології баз даних для прийняття обґрунтованих рішень. Такі технології сприяють накопиченню, обробці та обігу інформації для управління освітою. Застосування сучасних методів візуалізації для обробки й подання даних сприяє створенню концепції цифрового управління освітою, згідно з якою цифрові технології, пакети програмного забезпечення, відповідні стандарти, коди та алгоритми стають частиною адміністративної інфраструктури освітньої системи. Візуалізація даних стає невід'ємною складовою процесу управління освітою, а також типовою складовою процесу Data Science.

Поряд із зазначеним доцільно розглянути напрями розвитку цифрової трансформації управління освітою на середньо- й довгострокову перспективу, зокрема подальшу модернізацію освітніх платформ/EMIS із широким використанням можливостей ШІ.

Ще в травні 2019 р. ЮНЕСКО було проведено в Пекіні Міжнародну конференцію зі штучного інтелекту та освіти за участю приблизно 500 міжнародних представників зі 100 країн-членів, агенцій ООН, академічних установ, представників громадянського суспільства та приватного сектора, а також близько 50 міністрів або їх заступників. Текст Пекінського консенсусу містить такі положення щодо використання ШІ в освіті: планування імплементації ШІ в освітню політику; використання ШІ для управління та надання освітніх послуг; застосування ШІ для надання додаткових можливостей вчителям і викладачам; упровадження ШІ для процесу навчання та оцінювання

навчання; напрацювання переліку нових цінностей і навичок для життя й роботи в епоху ШІ; використання ШІ для забезпечення безперервного навчання на всіх етапах життя; використання ШІ в освіті на справедливій та інклюзивній основі; застосування ШІ для забезпечення гендерної рівності; забезпечення етичного, прозорого та підконтрольного використання освітніх даних і алгоритмів; моніторинг, оцінювання та дослідження; фінансування, партнерство й міжнародне співробітництво [23].

Зазначене передбачає інвестиції в цифрову інфраструктуру, дотримання стандартів для забезпечення конфіденційності персональних даних та належного контролю [23]. Аналітики зауважують, що для досягнення цієї мети цифрове управління освітою повинне включати розбудову інституцій, які забезпечують участь і залучення багатьох зацікавлених сторін для впровадження цифрових інструментів, створення скоординованої політики щодо цифрових технологій (зокрема, великих масивів даних, штучного інтелекту й платформ), забезпечення прозорості та підзвітності щодо інституційних потреб і параметрів, які гарантують, що технології приносять користь [22].

Тож поглиблення цифровізації та запровадження нових інструментів освітнього менеджменту видозмінюють концепцію освітнього управління, що є предметом обговорення широкого кола вчених. Поступово відбувається цифрова трансформація управління освітою на всіх рівнях. Інституційна складова передбачає перетворення існуючих центрів збору й обробки освітніх даних і отримання ними нових функцій (рис. 3).

Розвиток інституцій	<ul style="list-style-type: none"> • Становлення та розвиток центрів обчислення (аналог EMIS), що забезпечують збір і обробку освітніх даних, а також обчислення основних освітніх індикаторів. • Становлення та розвиток Центрів прогнозування, які мають забезпечити прогнозування основних тенденцій розвитку освітньої системи. • Становлення та розвиток Центрів візуалізації, що забезпечать візуалізацію та поширення освітніх даних у відкритому доступі
Напрямки трансформації	<ul style="list-style-type: none"> • Інтеграція інституцій у міжнародні цифрові освітні платформи/системи, що забезпечує збір і обробку порівнянних освітніх даних для аналізу на міжнародному рівні. • Створення масштабних реєстрів та великих масивів даних, а також забезпечення їхнього аналізу за допомогою Data Science. • Застосування штучного інтелекту для аналізу великих масивів даних
Розвиток ІТ-інструментів	<ul style="list-style-type: none"> • Модернізація програмного забезпечення. • Стандарти побудови інформаційних систем освітнього управління. • Коди програм для підтримки управлінських рішень. • Алгоритми обчислення освітніх показників

Рис. 3. Концепція цифрової трансформації управління освітою

Побудовано авторами.

Фактично нова концепція цифрової трансформації управління освітою передбачає поглиблення інтеграційних процесів та створення наднаціональних інформаційних систем управління освітою із широким спектром застосування нових ІТ-інструментів, зокрема ШІ.

Підсумовуючи викладене, можна зробити низку висновків щодо подальших напрямів цифрової трансформації управління освітою.

Насамперед зауважимо, що паралельно з розвитком ІКТ прискорюється процес цифрової трансформації управління освітою. Упровадження сучасних технологій дає змогу централізовано збирати й аналізувати дані про використання коштів, швидко реагувати на зміни в освітній сфері та приймати інформовані рішення. Це підвищує ефективність управлінських процесів, допомагає оперативно вживати заходи у відповідь на виклики сучасного освітнього середовища та сприяє поліпшенню якості освіти в цілому.

Обґрунтовано, що забезпечення автоматизації збору та представлен-

ня даних про використання коштів державних цільових освітніх субвенцій є важливою складовою цифрової трансформації управління освітою. Цей процес може бути реалізований за допомогою сучасних інформаційних технологій і програмних засобів, які буде використано для модернізації освітніх цифрових платформ та інформаційних систем управління освітою. Серед подальших заходів модернізації вбачаємо такі:

По-перше, розширення функціоналу ПАК «АІКОМ» у частині створення додаткового модуля для збору, обробки та аналізу даних щодо використання цільових освітніх субвенцій. Забезпечення можливості збору даних у реальному часі, щоб управління могло швидко реагувати на зміни й приймати виважені рішення.

По-друге, інтеграція ПАК «АІКОМ» з іншими інформаційними системами, зокрема, у майбутньому, з БД Мінфіну та Держказначейства. Забезпечення інтероперабельності інформаційних систем допоможе бачити повну картину щодо розподілу й використання бюджетних коштів.

По-третє, забезпечення вдосконалення системи кібербезпеки для захисту відповідної конфіденційності та цілісності даних про використання субвенцій.

По-четверте, розвиток технологій вироблення освітньої аналітики й забезпечення візуалізації даних. Застосування нових методів візуалізації інформації забезпечить більшу доступність і прозорість інформації, а також підвищить ефективність управлінських рішень.

По-п'яте, забезпечення механізмів моніторингу та оцінки ефективності витрачання бюджетних коштів, що уможливить удосконалення розподілу й використання коштів освітніх субвенцій.

Насамкінець доцільно окреслити перспективи розвитку цифровізації управління освітою. На нашу думку, у процесі поглиблення цифровізації буде створено відповідні інституційно-правові умови для широкого застосування технологій ІІІ.

Використання ІІІ в управлінні освітою може істотно підвищити якість і ефективність освітніх систем, зокрема в частині вдосконалення освітньої аналітики та прогнозування. Системи ІІІ можуть аналізувати великі обсяги даних для прогнозування тенденцій, виявлення сильних і слабких сторін управлінських рішень та оптимізації стратегій освітнього процесу.

Крім того, ІІІ може стати в пригоді для автоматизації рутинних адміністративних завдань, таких як розклади, ведення документації та облік ресурсів, вивільняючи час для прийняття стратегічних управлінських рішень. Водночас ІІІ дає можливість ефективно розподіляти ресурси, визначаючи оптимальні шляхи витрат коштів і персоналу для досягнення максимальної ефективності.

І загалом, на нашу думку, ІІІ здатний надати інструменти для прийняття обґрунтованих рішень у сфері управління освітою на основі аналізу комплексних даних.

Список використаних джерел:

1. Wilkins A., Olmedo A. Conceptualising education governance: Framings, perspectives and theories. London : Bloomsbury, 2018. 30 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/219376185.pdf>.
2. Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 358 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.
3. Презентація нової інформаційної системи зі збору, зберігання, управління та використання освітніх даних – AIKOM / Інститут освітньої аналітики. 2019. URL: <https://iea.gov.ua/prezentatsiya-novoyi-informatsijnoyi-sistemi-zi-zboru-zberigannya-upravlinnya-ta-vikoristannya-osvitnih-danih-aikom-kiyiv-19-lipnya-2019/>.
4. Educational Management Information Systems. *UNESCO Institute of Statistics* : website. 2017. URL: <https://emis.uis.unesco.org/>.
5. Abdul-Hamid H. What Is an Education Management Information System and Who Uses It? *Data for Learning: Building a Smart Education Data System* / World Bank Group. 2017. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1099-2>.
6. Education Management Information System in Europe and Central Asia: In-depth review of 13 countries / UNICEF. 2023. URL: <https://www.unicef.org/eca/media/28136/>

file/Education%20management%20information%20system%20in%20Europe%20and%20Central%20Asia.pdf.

7. Asio J. M. R., Leva E. F., Lucero L. C., Cabrera W. C. Education Management Information System (EMIS) and Its Implications to Educational Policy: A Mini-Review. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*. 2022. Vol. 3, № 8. P. 1389–1398. DOI: <http://dx.doi.org/10.11594/ijmaber.03.08.01>.

8. Powell M. Rethinking education management information systems: lessons from and options for less developed countries. *Working Paper No. 6*. Washington, DC : InfoDev, 2006. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/155601468205458626/pdf/466170NWP0Box31Information0System111.pdf>.

9. Лондар С. Л. Міжнародний досвід розвитку сучасних освітніх інформаційних систем. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1 (5). С. 5–19. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2019-1-5-19>.

10. Лондар С. Завдання модернізації державної інформаційної системи освіти (ДІСО). *Освітня аналітика України*. 2018. № 1 (2). С. 11–22. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2018-1-11-22>.

11. Ватковська М. Г. Формування інформаційної системи управління освітою як етап модернізації інформаційного забезпечення державного управління у галузі освіти України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 124–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_18.

12. Золотарьова І. О., Власенко К. О. Єдина інформаційна система управління освітою в Україні. *Системи обробки інформації*. 2012. № 4 (102). С. 152–154. URL: <https://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/article/9747>.

13. Литвинчук А., Кир'янов А., Іриневич Ю. Мета та напрями модернізації програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту». *Освітня аналітика України*. 2020. № 4 (11). С. 102–112. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2020-4-102-112>.

14. Williamson B. Governing software: Networks, databases and algorithmic power in the digital governance of public education. *Learning, Media and Technology*. 2015. Vol. 40, Iss. 1. P. 83–105. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439884.2014.924527>.

15. Williamson B. Digital education governance: An introduction. *European Educational Research Journal*. 2016. Vol. 15, Iss. 1. P. 3–13. DOI: <https://doi.org/10.1177/1474904115616630>.

16. Williamson B. Digital education governance: data visualization, predictive analytics, and 'real-time' policy instruments. *Journal of education policy*. 2016. Vol. 31, Iss. 2. P. 123–141. DOI: <https://doi.org/10.1080/02680939.2015.1035758>.

17. Williamson B. Digital methodologies of education governance: Pearson plc and the remediation of methods. *European Educational Research Journal*. 2016. Vol. 15, Iss. 1. P. 34–53. DOI: <https://doi.org/10.1177/1474904115612485>.

18. Williamson B. Digitizing Education Governance: Pearson, Real-Time Data Analytics, Visualization and Machine Intelligence. In *Education Governance and Social Theory: Interdisciplinary Approaches to Research*. 2018. P. 21–42. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/education-governance-and-social-theory-9781350040083/>.

19. Oliveira A. S. F., Nunes A., Guerra M. Analyzing the literature on education governance over the last 71 years. *Revista de Gestão*. 2023. Vol. 30, Iss. 1. P. 2–17. DOI: <https://doi.org/10.1108/REGE-03-2020-0016>.

20. Decuyper M. Diagrams of Europeanization: European education governance in the digital age. *Journal of Education Policy*. 2016. Vol. 31, Iss. 6. P. 851–872. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/02680939.2016.1212099>.

21. Landri P. Digital governance of education: Technology, standards and Europeanization of education. Bloomsbury Publishing, 2018. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/digital-governance-of-education-9781350006447/>.
22. Watson C. From accountability to digital data: The rise and rise of educational governance. *Review of Education*. 2019. Vol. 7, Iss. 2. P. 390–427. DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3125>.
23. Governance principles and regulatory needs for a national digital education platform / Gleiß A. et. al. *Public Policy and Administration*. 2023. Special Issue: Strategizing and Collaboration in the Digital Transformation of Public Administration. DOI: <https://doi.org/10.1177/09520767231202327>.
24. Van Dijck J. Seeing the forest for the trees: Visualizing platformization and its governance. *New Media & Society*. 2021. Vol. 23, Iss. 9. P. 2801–2819. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444820940293>.
25. Decuyper M., Grimaldi E., Landri P. Introduction: Critical studies of digital education platforms. *Critical Studies in Education*. 2021. Vol. 62, Iss. 1. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1080/17508487.2020.1866050>.
26. Filgueiras F. Artificial intelligence and education governance. *Education, Citizenship and Social Justice*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1177/17461979231160674>.
27. Learning analytics in education: Literature review and case examples from vocational education / Gedrimiene E. et al. *Scandinavian Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 64, Iss. 7. P. 1105–1119. DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2019.1649718>.
28. Ratner H., Gad C. Data warehousing organization: Infrastructural experimentation with educational governance. *Organization*. 2019. Vol. 26, Iss. 4. P. 537–552. DOI: <https://doi.org/10.1177/1350508418808233>.
29. Єгорченков О. В. Методології візуалізації інформації в системах управління проектами. *Управління розвитком складних систем*. 2010. № 4. С. 15–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2010_4_5.

Andrii Lytvynchuk

Ph. D. (Economics), Senior Researcher, SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine,
a.litvinchuk@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-558X>

Hanna Tereshchenko

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, tganna@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9458-2843>

Olga Anisimova

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, olgaanisimova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3030>

Andrii Kyrianov

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, a.kiryanoff@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0452-7689>

AUTOMATED GATHERING AND VISUALIZATION OF TARGETED EDUCATIONAL SUBVENTION DATA AS PART OF THE DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION GOVERNANCE

Abstract. *Due to the development of digital technologies, educational management is undergoing a transformation process. The role of digital technologies in education management is to support the development of new and to strengthen existing opportunities in education policy, to use more effective ways to achieve results. The purpose of our study is to analyze the main directions of digital transformation of education governance, in particular, to ensure the automation of gathering and presentation of data on the use of state targeted educational subventions as its component. The authors researched the issue of the development of education management information systems and educational platforms, in particular, the functioning of the software and hardware complex "Automated Information Complex of Educational Management" (AICEM) is described. It is substantiated that in order to increase its efficiency in the allocation of financial and other resources in the education system, it is necessary to implement a financial reporting module that will allow for automated gathering and analysis of financial data, including targeted educational subventions. The article draws a number of conclusions about the directions of the digital transformation of education management in Ukraine. In particular, they include further expansion of the AICEM functionality through the development of an additional module for gathering, processing and analyzing data on the use of targeted educational subventions; further integration of AICEM with other information systems; ensuring improvement of the cybersecurity system to protect the relevant confidentiality and integrity of data on the use of the subventions; development of technologies for facilitating educational analytics and ensuring data visualization; providing mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of budgetary expenditures. The article outlines the prospects for the potential development of digitalization of education governance, which consists of creating appropriate institutional and legal prerequisites for the widespread use of artificial intelligence (AI) technologies. The use of AI for education management can have a significant impact on improving the quality and efficiency of educational systems, in particular for the enhancement of educational analytics and forecasting. The AI systems can analyze large amounts of data to predict trends, identify strengths and weaknesses of management decisions, and optimize strategies for the educational process.*

Keywords: *digital transformation of education governance, education management information systems, SHC "AICEM", educational digital platforms, automated gathering of targeted education subvention data.*

References

1. Wilkins, A., & Olmedo, A. (2018). *Conceptualising education governance: Framings, perspectives and theories*. London: Bloomsbury. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/219376185.pdf>.
2. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *Education of Ukraine under martial law*. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf [in Ukrainian].
3. SSI "Institute of Educational Analytics". (2019). *Presentation of a new information system for collection, storage, management and use of educational data – AICEM (Kyiv, July 19, 2019)*. Retrieved from: <https://iea.gov.ua/prezentatsiya-novoyi-informatsijnoyi-sistemi-zizboru-zberigannya-upravlinnya-ta-vikoristannya-osvitnih-danih-aikom-kiyiv-19-lipnya-2019/> [in Ukrainian].
4. UNESCO Institute of Statistics. (2017). *Educational Management Information Systems*. Retrieved from <https://emis.uis.unesco.org/>.
5. Abdul-Hamid, H. (2017). What Is an Education Management Information System and Who Uses It? In *Data for Learning: Building a Smart Education Data System*. World Bank Group. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1099-2>.
6. UNICEF. (2023). *Education Management Information System in Europe and Central Asia: In-depth review of 13 countries*. Retrieved from <https://www.unicef.org/eca/media/28136/file/Education%20management%20information%20system%20in%20Europe%20and%20Central%20Asia.pdf>.
7. Asio, J. M. R., Leva, E. F., Lucero, L. C., & Cabrera, W. C. (2022). Education Management Information System (EMIS) and Its Implications to Educational Policy: A Mini-Review. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*, 3(8), 1389-1398. DOI <http://dx.doi.org/10.11594/ijmaber.03.08.01>.
8. Powell, M. (2006). Rethinking education management information systems: lessons from and options for less developed countries. *Working Paper*, 6. Washington, DC: InfoDev. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/155601468205458626/pdf/466170NWP0Box31nformation0System111.pdf>.
9. Londar, S. (2019). International Experience in the Development of Modern Educational Information Systems. *Educational Analytics of Ukraine*, 1(5), 5-19. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2019-1-5-19> [in Ukrainian].
10. Londar, S. (2018). Task for the Modernization of the State Information System of Education (DISO). *Educational Analytics of Ukraine*, 1(2), 11-22. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2018-1-11-22> [in Ukrainian].
11. Vatkovska, M. G. (2015). Formation of Education Management Information System as a Stage of Modernization of Public Administration Information Support in the Branch of Education in Ukraine. *Actual Problems of Public Administration*, 1, 124-131. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_18 [in Ukrainian].
12. Zolotaryova, I. A., & Vlasenko, E. A. (2012). Single Information Management System of Education in Ukraine. *Information Processing Systems*, 4(1), 152-154. Retrieved from <https://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/article/9747> [in Ukrainian].
13. Lytvynchuk, A., Kyrianov, A., & Irynevich, J. (2020). Purpose and Directions of Modernization of the Hardware-Software Complex "Automated Information Complex of Educational Management". *Educational Analytics of Ukraine*, 4(11), 102-112. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2020-4-102-112> [in Ukrainian].
14. Williamson, B. (2015). Governing software: Networks, databases and algorithmic power in the digital governance of public education. *Learning, Media and Technology*, 40(1), 83-105. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439884.2014.924527>.

15. Williamson, B. (2016). Digital education governance: An introduction. *European Educational Research Journal*, 15(1), 3-13. DOI: <https://doi.org/10.1177/1474904115616630>.
16. Williamson, B. (2016). Digital education governance: data visualization, predictive analytics, and 'real-time' policy instruments. *Journal of education policy*, 31(2), 123-141. DOI: <https://doi.org/10.1080/02680939.2015.1035758>.
17. Williamson, B. (2016). Digital methodologies of education governance: Pearson plc and the remediation of methods. *European Educational Research Journal*, 15(1), 34-53. DOI: <https://doi.org/10.1177/1474904115612485>.
18. Williamson, B. (2018). Digitizing Education Governance: Pearson, Real-Time Data Analytics, Visualization and Machine Intelligence. *Education Governance and Social Theory: Interdisciplinary Approaches to Research*, 21-42. Retrieved from <https://www.bloomsbury.com/uk/education-governance-and-social-theory-9781350040083/>.
19. Oliveira, A. S. F., Nunes, A., & Guerra, M. (2023). Analyzing the literature on education governance over the last 71 years. *Revista de Gestão*, 30(1), 2-17. DOI: <https://doi.org/10.1108/REGE-03-2020-0016>.
20. Decuypere, M. (2016). Diagrams of Europeanization: European education governance in the digital age. *Journal of Education Policy*, 31(6), 851-872. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/02680939.2016.1212099>.
21. Landri, P. (2018). *Digital governance of education: Technology, standards and Europeanization of education*. Bloomsbury Publishing. Retrieved from <https://www.bloomsbury.com/uk/digital-governance-of-education-9781350006447/>.
22. Watson, C. (2019). From accountability to digital data: The rise and rise of educational governance. *Review of Education*, 7(2), 390-427. DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3125>.
23. Gleiß, A., Degen, K., Knoth, A., Pousttchi, K., & Lucke, U. (2023). Governance principles and regulatory needs for a national digital education platform. *Public Policy and Administration*. DOI: <https://doi.org/10.1177/09520767231202327>.
24. Van Dijck, J. (2021). Seeing the forest for the trees: Visualizing platformization and its governance. *New Media & Society*, 23(9), 2801-2819. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444820940293>.
25. Decuypere, M., Grimaldi, E., & Landri, P. (2021). Introduction: Critical studies of digital education platforms. *Critical Studies in Education*, 62(1), 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1080/17508487.2020.1866050>.
26. Filgueiras, F. (2023). Artificial intelligence and education governance. *Education, Citizenship and Social Justice*. DOI: <https://doi.org/10.1177/17461979231160674>.
27. Gedrimiene, E., Silvola, A., Pursiainen, J., Rusanen, J., & Muukkonen, H. (2020). Learning analytics in education: Literature review and case examples from vocational education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64(7), 1105-1119. DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2019.1649718>.
28. Ratner, H., & Gad, C. (2019). Data warehousing organization: Infrastructural experimentation with educational governance. *Organization*, 26(4), 537-552. DOI: <https://doi.org/10.1177/1350508418808233>.
29. Yehorchenkov, O. V. (2010). Methodologies of information visualization in project management systems. *Managing development of complex systems*, 4, 15-18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2010_4_5 [in Ukrainian].

Чимбай Л. Л.

завідувач сектора системного та телекомунікаційного забезпечення відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
l_chimbay@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4647-2471>

Попкова Л. В.

науковий співробітник сектора системного та телекомунікаційного забезпечення відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
l.popkova@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9434-1775>

МОНІТОРИНГ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті наведено результати порівняльного аналізу матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) на регіональному рівні в період повномасштабного вторгнення РФ на територію України (2022–2023 рр.). Розглянуто праці вітчизняних учених, присвячені актуальним проблемам формування й ефективності використання матеріально-технічної бази соціальної сфери загалом, закладів вищої освіти та ЗЗСО сільської місцевості. У процесі дослідження на підставі зібраної й опрацьованої статистичної інформації визначено найвагоміші показники та індикатори, що характеризують наявні ресурси шкільного закладу. Застосування методу структурно-динамічного аналізу дало змогу оцінити стан забезпеченості ЗЗСО матеріально-технічними ресурсами і ступінь використання ними сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у розрізі регіонів та типу місцевості. Аналіз виконано на основі таких показників, як кількість закладів, що мають матеріально-технічну базу; кількість класних кімнат і розрахована усереднена площа на одного учня; наявність їдальні або буфету з гарячим харчуванням; організація підвезення учнів та педагогічних працівників сільської місцевості, які проживають за межею пішохідної доступності до закладів освіти; усереднений показник навантаження комп'ютера, розрахований як відношення чисельності учнів до кількості працюючих комп'ютерів; наявність у закладі швидкісного Інтернету; забезпеченість педагогічних працівників ноутбуками. Такий аналіз дає можливість виявити найуразливіші сфери, що потребують додаткового фінансування або коригування при прийнятті управлінських рішень.

Ключові слова: загальна середня освіта, матеріально-технічна база, моніторинг, підвезення учнів, комп'ютерне забезпечення, дистанційне навчання.

JEL classification: I21, I23, Y10.

DOI: 10.32987/2617-8532-2024-5-64-80.

Важливим чинником функціонування будь-якого навчального закладу, зокрема закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), є ефектив-

не використання наявних ресурсів, застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, сучасного науково-методичного супроводу.

© Чимбай Л. Л., Попкова Л. В., 2023

Підтримку й удосконалення матеріально-технічного забезпечення закладу освіти сучасним навчальним і спортивним обладнанням, інформаційно-технічними засобами визначено Законом України «Про освіту» однією з основних умов успішного здійснення освітнього процесу [1].

В умовах воєнного стану держава, її органи та інститути роблять усе можливе для забезпечення належного функціонування системи освіти, подолання породжених війною викликів, втрат, освітніх розривів. При цьому вагомим фактором ефективного управління галуззю на кожному рівні є оперативний доступ до достовірної інформації про стан, наявність ресурсів і потреби ЗЗСО.

Вивчення проблем функціонування закладів освіти в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України є предметом низки наукових досліджень. Наприклад, О. Топузов, М. Головка, О. Локшина зауважують, що в умовах воєнного стану істотно загострюється проблема освітніх втрат. Серед довготривалих негативних чинників, зумовлених війною, науковці визначають такі, як фізична небезпека для здобувачів освіти, пошкодження освітньої інфраструктури, руйнування матеріальної бази закладів, втрати здобувачів освіти та педагогів унаслідок бойових дій, вимушений відтік кваліфікованих педагогів і управлінців за кордон, недостатнє забезпечення закладів освіти педагогічними кадрами, порушення звичних механізмів підготовки й перепідготовки педагогічних працівників. Окрім того, учні, які перебувають у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, не мають доступу до освітніх послуг упродовж

тривалого часу через безпекову ситуацію, відсутність Інтернету, комунікативних зв'язків тощо.

Значних змін зазнала й контрольно-оцінювальна діяльність учителів, що впливає на якість освітнього процесу. Серед основних труднощів організації оцінювання результатів навчання учнів науковці називають відсутність швидкісного Інтернету, недосконалість технічного обладнання, недостатній рівень цифрової грамотності учнів і вчителів [2].

Дослідниця Г. Іванюк зосередила увагу на актуальних проблемах формування й тенденціях розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери в сільській місцевості за останні десятиліття. Сільські школи поступалися в масштабах будівництва та ресурсному забезпеченні школам у міських поселеннях. Несприятливими факторами розвитку матеріальної бази сільських закладів освіти виступали проблеми розподілу фінансових ресурсів, недосконалість інфраструктура забезпечення навчально-наочними посібниками, засобами навчання. Розвиток матеріальної бази сільської школи розглядається дослідницею як результат впливу соціально-економічних чинників на культуру села, котрі сприяли покращенню умов роботи сільських ЗЗСО й визначали темпи розвитку та рівень матеріально-технічного забезпечення, що позитивно позначилось і на якості освіти в сільській місцевості. Головною особливістю матеріальної бази сільської школи є її безпосередня залежність від величини закладу освіти, навчальних та виробничих площ, наповнюваності [3; 4].

У публікаціях І. Кінаш висвітлено особливості оцінювання матеріально-

технічного забезпечення соціальної сфери України в різних аспектах, а саме соціально-побутовому, соціально-оздоровчому, освітньо-духовному. На її думку, освіті й науці належить провідна роль у розвитку освітньо-духовної складової соціальної сфери. Дослідницею узагальнено сучасні тенденції та закономірності розвитку соціальної сфери, виявлено актуальні проблеми формування її матеріально-технічної бази, а також запропоновано концепцію й методологію формування моделі управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України, спрямованої на забезпечення сталого зростання економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції, що передбачає конструктивні напрями розвитку кожної її складової [5].

Питанням застосування інформаційно-аналітичних засобів для обліку та аналізу матеріально-технічного забезпечення в галузі вищої освіти з метою прийняття ефективних управлінських рішень присвячена стаття В. Гапон і О. Барабаш. У статті наведено результати дослідження інформаційних потоків, що забезпечують ефективність використання матеріально-технічної бази закладів вищої освіти, методи й підходи до моніторингу нерухомого майна з метою визначення основних потреб користувачів інформаційної системи на різних рівнях управління [6].

Високо оцінюючи вагомий внесок учених у дослідження сучасних тенденцій та закономірностей розвитку ресурсного забезпечення галузі освіти, варто зауважити, що питання вдосконалення статистичного аналізу й оцінки стану матеріально-технічного забезпечення ЗЗСО в умовах повно-

масштабного вторгнення рф на територію України залишається актуальним і потребує додаткового вивчення.

Запропонована стаття є продовженням досліджень, що проводились авторами в попередні роки [7]. У межах виконання науково-дослідної роботи «Оцінювання ефективності використання ресурсного забезпечення в контексті надання якісних послуг для здобуття загальної середньої освіти» (ДР № 0121U111941) було проаналізовано ефективність використання ресурсного забезпечення, вагомою складовою якого є матеріально-технічна база ЗЗСО. Розрахунки й результати цього дослідження наведено в Аналітичній записці «Аналіз матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.)» [8].

Метою цієї статті є проведення порівняльного аналізу стану матеріально-технічного забезпечення ЗЗСО в регіональному аспекті за визначеними показниками у 2021/2022–2022/2023 н. рр.

Від початку повномасштабного вторгнення рф на територію нашої держави функціонування більшості ланок суспільства, у т. ч. освіти, стало неможливим у традиційній формі. У сучасних умовах, коли заклади освіти вимушені запроваджувати нові форми навчання, зокрема дистанційну, вимоги до комп'ютерного забезпечення та наявності телекомунікаційних засобів зв'язку, навичок використання електронних ресурсів для комунікації всіх учасників освітнього процесу особливо посилилися.

Для управлінського апарату гостро постала проблема збору даних про стан усіх складових системи осві-

ти, що істотно ускладнилося через вимушену евакуацію з небезпечних територій сімей із дітьми, які становлять контингент ЗЗСО, педагогічного й технічного персоналу шкіл, персоналу місцевих органів управління тощо. З метою аналізу збитків, завданих унаслідок російської агресії, Міністерство освіти і науки України (МОН) здійснює збір та опрацювання оперативної інформації про суб'єктів господарювання. Аудит і розроблення детального плану обліку збитків запропоновано розпочати після скасування воєнного стану, оскільки загроза ракетних ударів та подальших руйнувань зберігається по всій території України.

Крім оперативної інформації, яка збирається для поточної оцінки стану окремого показника діяльності, основним джерелом інформації про функціонування всіх компонентів системи загальної середньої освіти є статистична звітність із питань діяльності ЗЗСО, що складається з низки форм і зведених таблиць, затверджених відповідними наказами МОН. Звітність надається закладами комунальної й державної форм власності, що перебувають у сфері управління МОН, інших міністерств та відомств, і приватними закладами.

За допомогою структурно-динамічного аналізу показників зібраної й опрацьованої інформації за статистичною зведеною таблицею № Д-4 «Відомості про матеріальну базу закладів загальної середньої освіти та використання сучасних інформаційних технологій (без спеціальних ЗЗСО)», за формами № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти на початок 2022/2023 навчального року» і № 83-РВК «Звіт

про чисельність та склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти (станом на 5 вересня 2022 року)» та оперативними даними МОН було проведено оцінку забезпеченості ЗЗСО матеріально-технічними ресурсами, ступеня використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій закладами освіти в розрізі регіонів і типу місцевості в умовах воєнного стану.

Для організації й забезпечення освітнього процесу в ЗЗСО за функціональним призначенням приміщення поділяють на класні кімнати, навчальні кабінети, лабораторії з лаборантськими, кабінети трудового навчання та профорієнтації, продовженого дня, фізкультурно-спортивні зали, приміщення харчоблоку, медичні приміщення, актовий зал, бібліотеку, адміністративні, допоміжні приміщення. Кількість класів, навчальних приміщень, лабораторій, навчально-спортивних залів розраховується, виходячи з кількості годин занять в одну зміну та їх зайнятості [9]. До класних кімнат у ЗЗСО відносяться навчальні приміщення для учнів I–IV класів, навчальні лабораторії й кабінети.

У 2022/2023 н. р. кількість класних кімнат загалом по Україні становила 278 994 од., що на 5,3 % менше порівняно з попереднім роком. У міських поселеннях їх налічується 154 757 од. (на 6,2 % менше), у сільській місцевості – 124 237 од. (на 4,2 %). У міських поселеннях істотне скорочення спостерігалось у Донецькій (на 40,83 %) і Житомирській (на 43 %) областях; поменшало класних кімнат також у Кіровоградській (на 27,07 %), Львівській (на 22,17 %), Харківській (на 6,82 %), Запорізькій (на 3,58 %) областях. Водночас фіксується зростан-

ня кількості класних кімнат у Дніпропетровській (на 4,01 %), Хмельницькій (на 2,47 %), Закарпатській (на 1,34 %), Волинській (на 1,3 %), Чернівецькій (на 1,25 %) областях та м. Києві (на 1,86 %). Ще в п'яти регіонах спостерігається незначне збільшення показника – до 1 %.

У сільській місцевості найістотніше скорочення кількості класних кімнат зафіксовано в Донецькій (на 56,35 %), Кіровоградській (на 27,75 %), Харківській (на 26,09 %), Запорізькій (на 19,18 %) областях. Зростання показника спостерігається у Вінницькій (на 9,53 %), Полтавській (на 6,54 %), Волинській, Івано-Франківській, Чернівецькій (менше 1 %) областях.

На класні кімнати припадає 38 % загальної площі всіх приміщень. У міських поселеннях цей показник становить 36,6 %, у сільській місцевості – 40,5 %, що може пояснюватися меншою кількістю й площею службових приміщень, коридорів, залів.

Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України затверджено Державні будівельні норми щодо проектування шкільних навчальних закладів, згідно з якими площа класу в ЗЗСО з можливістю групового й індивідуального навчання на одного учня повинна становити 3 м² [9]. Розрахунок усередненої площі класних кімнат на одного учня дав змогу оцінити оптимальність використання приміщень закладів і дотримання санітарно-гігієнічних умов для забезпечення якості освітнього процесу. Аналіз одержаних даних показав, що загалом по Україні площа класу на одного учня становить 3,97 м². Це дещо менше, ніж у 2021/2022 н. р. (4,19 м²), але відпові-

дає встановленим санітарно-гігієнічним нормам.

У міських поселеннях загалом по Україні усереднена площа класних кімнат на одного учня у 2022/2023 н. р. дорівнює 3,17 м² проти 3,3 м² у 2021/2022 н. р. Серед регіонів найістотніше зменшення показника порівняно з попереднім роком фіксується у Вінницькій (на 0,14 м²) і Донецькій (на 0,25 м²) областях.

У сільській місцевості усереднена площа класних кімнат на одного учня більша порівняно з міськими поселеннями, що пов'язано з меншою наповненістю закладів. Загалом по Україні цей показник у 2022/2023 н. р. знизився до 5,97 м² порівняно із 6,43 м² у попередньому році. Найвідчутніше зменшення спостерігається в Донецькій (на 1,85 м²) та Харківській (на 0,67 м²) областях. Для сільської місцевості характерний істотніший розкид значень показника.

Як бачимо, приміщення ЗЗСО в містах мають більше навантаження й обслуговують більше учнів. Значне перевищення нормативних значень у сільській місцевості може вказувати на недостатньо оптимальне використання приміщень закладів.

Забезпечення якісного освітнього процесу передбачає наявність оснащених предметних кабінетів. Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 14.12.2012 № 1423, визначає загальні та спеціальні вимоги до матеріально-технічного й науково-методичного оснащення кабінетів [10]. Зокрема, кабінети фізики для виконання навчально-освітньої програми та застосування інно-

ваційних методів навчання повинні бути оснащені сучасними технічними засобами, комплексами цифрової виміральної техніки.

Шкільні хімічні лабораторії потребують на облаштування найбільше часу й фінансових витрат. Їх обладнання має відповідати підвищеним вимогам: меблі, прилади та посуд для дослідів, набори матеріалів і реактивів, інтерактивні й наочні посібники повинні бути зручними, функціональними, а також безпечними для життя та здоров'я учнів.

З метою формування в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності, здатності до розв'язання проблем із використанням сучасних цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій велика увага приділяється облаштуванню й розвитку кабінетів інформатики.

Як зазначається в наукових джерелах, у період військової агресії РФ проти нашої держави, коли освітній процес у низці регіонів організовано за дистанційною чи змішаною формою, предмети природничої освітньої галузі зазнають чималих освітніх втрат

при формуванні експериментальних умінь учнів, оскільки не всі здобувачі освіти мають можливість працювати з реальним обладнанням. Якщо в умовах очного навчання такі освітні втрати мінімальні й зумовлені насамперед недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення закладів освіти або методичної підготовки вчителів, то в умовах дистанційного навчання, особливо в асинхронному режимі, вони значно зростають. За відсутності Інтернету та електроенергії основним джерелом навчальної інформації залишається підручник і наявні в учня навчальні посібники [2].

Аналіз забезпеченості ЗЗСО кабінетами загалом по Україні свідчить, що у 2022/2023 н. р. кількість кабінетів порівняно з попереднім роком скоротилася: мов національних меншин – на 4,32 %, інформатики – на 1,11 %, іноземної мови – на 0,7 %, математики – на 0,1 % (рис. 1).

Важливим чинником здобуття учнями ЗЗСО якісної освіти виступає створення в закладах здоров'язберігаючих і безпечних умов перебування дітей. Однією з таких умов є наяв-

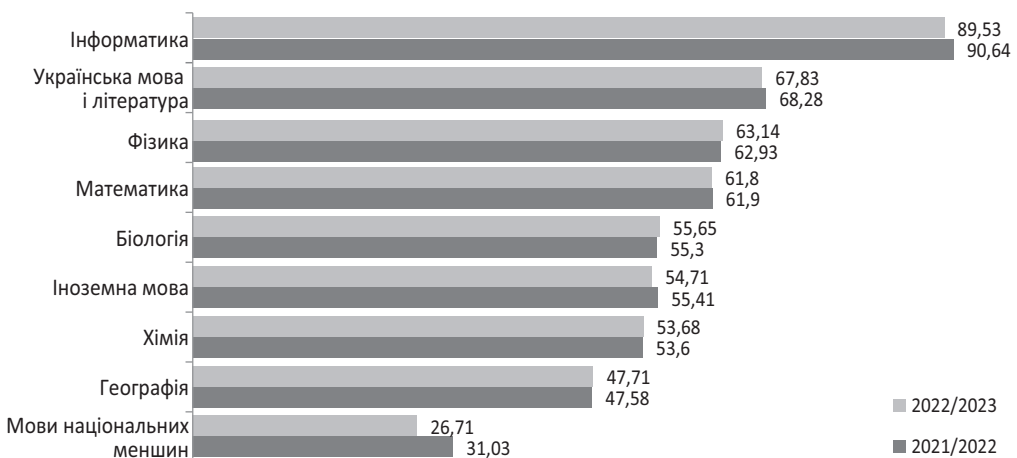

Рис. 1. Оснащеність ЗЗСО кабінетами у 2021/2022 і 2022/2023 н. рр., %

Побудовано авторами за: [11; 12].

ність у закладі їдальні або буфету з гарячим харчуванням. Наразі триває реформа шкільного харчування, ініційована першою леді України Оленою Зеленською. На сьогодні умови для забезпечення учнів гарячим харчуванням мають 92,61 % ЗЗСО. У міських поселеннях цей показник трохи вищий – 93,21 %.

Найбільше закладів мають їдальню чи буфет із гарячим харчуванням у Хмельницькій (99,39 %), Вінницькій (98,73 %), Тернопільській (98,31 %), Дніпропетровській (97,93 %), Волинській (97,22 %) областях. Найменше ЗЗСО з їдальнями й буфетами – у м. Києві (88,61 %), Запорізькій (82,59 % проти 96,06 % у попередньому році), Донецькій (85,12 % проти 98,4 %), Закарпатській (84,83 %) областях. У сільській місцевості їдальню або буфет із гарячим харчуванням мають 92,23 % закладів. У Хмельницькій, Черкаській, Полтавській областях таких закладів понад 99 %.

В умовах військової агресії загалом по Україні у 2022/2023 н. р. на 22,8 % зменшилася кількість закладів, що користуються послугами кейтерингу (з організації доставки, приготування та подачі їжі в місці, вказаному клієнтом). У міських поселеннях цей показник знизився на 21,8 %, у сільській місцевості – на 24,4 %.

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти Законом України «Про освіту» регламентується забезпечення підвезення до закладу освіти та у зворотному напрямку осіб, які здобувають повну загальну середню освіту, проживають у сільській місцевості й потребують підвезення, за кошти місцевих бюджетів. У тому числі відповідний транспорт повинен бути доступний для осіб із пору-

шенням зору, слуху, опорно-рухового апарату та інших маломобільних груп населення [1].

У багатьох областях поряд зі шкільними автобусами впроваджується використання орендованих автобусів. Розрахунки засвідчили, що загалом по Україні підвезення потребують 9,35 % учнів. У міських поселеннях цей показник значно нижчий – 4,27 %, але є регіони, переважно західні, де підвезення потребує набагато більше учнів (рис. 2).

У 2022/2023 н. р. загалом по Україні підвезення організовано на 79,89 % від потреби (проти 92,19 % в попередньому році). У міських поселеннях підвозиться 72,71 % учнів від потреби (на 12,75 % менше, ніж у попередньому році), у сільській місцевості – 83,4 % (на 12,31 % менше).

У розрізі регіонів у Київській, Одеській і Хмельницькій областях у 2022/2023 та 2021/2022 н. рр. підвезенням були забезпечені 100 % учнів, котрі цього потребують, як у містах, так і в сільській місцевості. У 2022/2023 н. р. у міських поселеннях спостерігається зниження цього показника в усіх областях, окрім Львівської й Тернопільської. В умовах збройної агресії істотно зменшилося підвезення учнів у Харківській (із 84,63 до 10,41 %), Миколаївській (із 90,3 до 18,49 %), Чернігівській (зі 100 до 43,35 %), Дніпропетровській (із 83,73 до 48,46 %) областях та м. Києві (із 40,49 до 21,42 %).

У сільській місцевості в Харківській області у 2022/2023 н. р. підвозилося лише 1,97 % дітей (порівняно з 96,96 % в попередньому році). Як і в містах, істотно зменшився показник підвезень у Миколаївській (на 72,11 %), Дніпропетровській (на

Рис. 2. Потреба в підвезенні учнів у 2022/2023 н. р. у міських поселеннях і сільській місцевості в розрізі регіонів України, %

Побудовано авторами за: [12; 13].

55,46 %), Чернігівській (на 37,51 %) областях.

Найбільше учнів підвозиться до закладів освіти шкільними автобусами. Так, загалом по Україні цим транспортом підвозилося 84,49 % учнів, що на 2,78 % менше, ніж у попередньому році. У міських поселеннях цей показник зріс на 1,19 %, у сільській місцевості зменшився на 4,8 %.

В умовах сьогодення, коли дедалі більшу роль в освітньому процесі відіграє використання новітніх технологій, комп'ютерної техніки та коли багато закладів перейшли на дистанційну або змішану форму навчання, велике значення має забезпеченість

ЗЗСО комп'ютерною технікою й наявність доступу до мережі Інтернет.

Аналіз засвідчив, що загалом по Україні комп'ютери мають 96,97 % ЗЗСО: у міських поселеннях – 96,74 % закладів, у сільській місцевості – 97,11 %. Найнаочніше ефективність використання комп'ютерів, на нашу думку, відображає усереднений показник навантаження комп'ютера, розрахований як відношення чисельності учнів до кількості працюючих комп'ютерів (рис. 3).

Як свідчать розрахунки, у 2022/2023 н. р. у міських поселеннях загалом по Україні навантаження на один комп'ютер становить 16 осіб, як і в

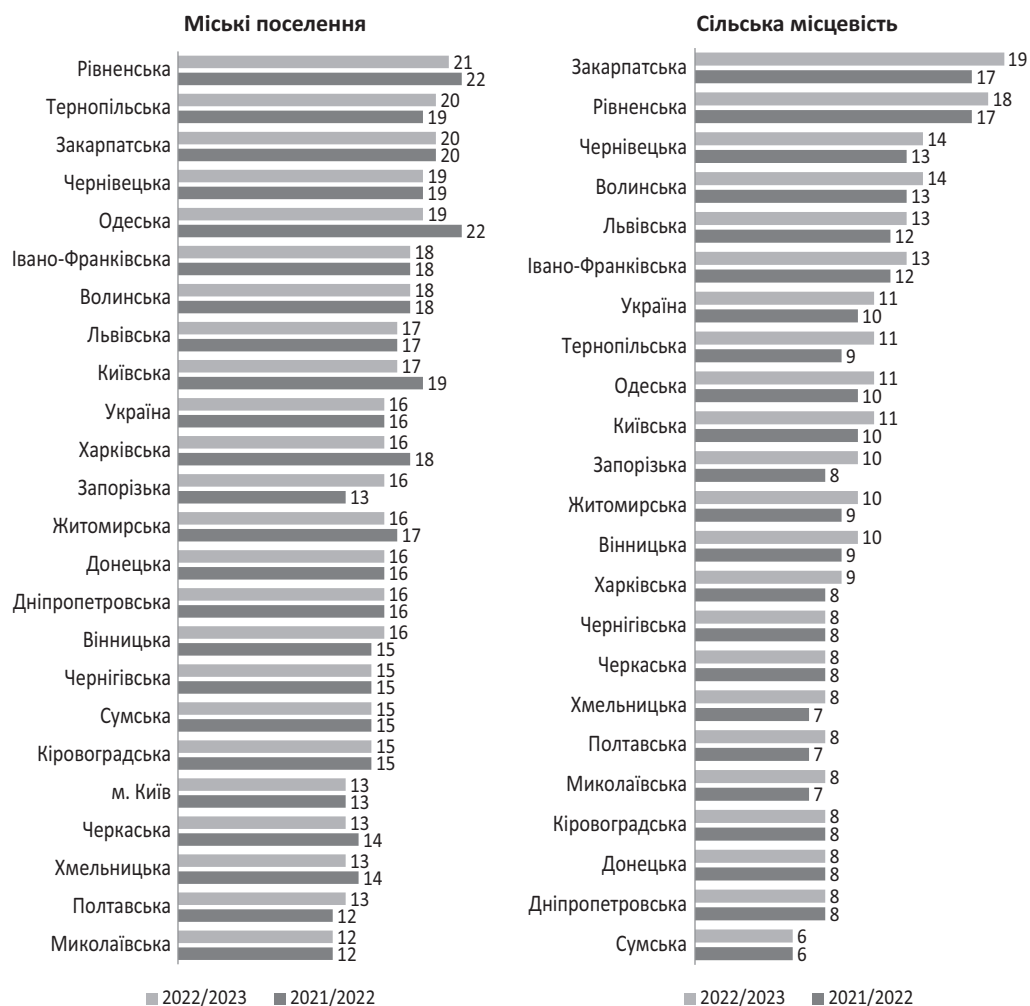

Рис. 3. Навантаження комп'ютерів у ЗЗСО в міських поселеннях і сільській місцевості у 2022/2023 н. р. у розрізі регіонів України

Побудовано авторами за: [12; 13].

минулому році. Найбільше учнів на один комп'ютер припадає в Рівненській, Тернопільській, Закарпатській, Чернівецькій і Одеській областях. Найменшим навантаження є в Миколаївській області.

У сільській місцевості загалом по Україні на одному комп'ютері працюють 11 учнів. У Закарпатській та Рівненській областях цей показник найвищий, у 16 областях він перебуває в межах 8–11 осіб.

У 2021 р., в умовах запровадження карантинних обмежень, спричинених хворобою COVID-19, із метою забезпечення технічних можливостей педагогічним працівникам для належної організації освітнього процесу кошти відповідної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам було спрямовано на придбання ноутбуків. Згідно з п. 8 Порядку та умов надання субвенції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України від 21.04.2021 № 403 [14], придбані ноутбуки закріплюються за навчальними кабінетами відповідних закладів освіти й використовуються виключно для організації освітнього процесу в них.

Відповідно до спільного листа роз'яснення МОН і Міністерства цифрової трансформації України «Про використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на заходи, спрямовані на боротьбу з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV2, та її наслідками під час навчального процесу у закладах загальної середньої освіти (в частині придбання ноутбуків)» від 10.06.2021 № 1/11-4216/1/06-1-6282 [15], термін «педагогічні працівники» включає вчителів предметів мовнолітературної, математичної, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, інформатичної освітніх галузей. Також у загальній чисельності педагогічних працівників враховуються директори закладів освіти та їхні заступники, педагогічні організатори, соціальні педагоги, практичні психологи та ін., які викладають навчальні предмети згаданих освітніх галузей. Не враховується чисельність педагогічних працівників навчальних предметів технологічної, мистецької й фізкультурної освітніх галузей.

У 2022/2023 н. р. у ЗЗСО налічувалося 215 182 ноутбуки, що на 45 832 од. більше порівняно з попереднім роком, у т. ч. у міських поселеннях – 131 346 од. (на 28 568 од. більше), у сільській місцевості – 83 836 од. (на 17 264 од. більше). У розрахунку усередненої чисельності педагогічних

працівників зазначених категорій на один ноутбук у міських поселеннях загалом по Україні спостерігається співвідношення 1,33:1 (у попередньому році воно становило 1,86:1). У сільській місцевості співвідношення становить 1,53:1 (проти 2,13:1 в попередньому році).

У міських поселеннях усіх областей, за винятком Запорізької й Луганської, відзначається поліпшення ситуації із забезпеченням ноутбуками педагогічних працівників. Зокрема, в Івано-Франківській області співвідношення усередненої чисельності користувачів на один ноутбук зменшилося з 3,6:1 до 2,38:1; у Тернопільській – з 2,85:1 до 1,8:1; у Харківській – з 2,65:1 до 1,83:1; у Вінницькій, Донецькій, Дніпропетровській, Сумській, Черкаській областях і м. Києві воно наблизилося до 1:1 (рис. 4).

У сільській місцевості співвідношення усередненої чисельності користувачів на один ноутбук поліпшилося найістотніше: у Закарпатській області – з 3,78:1 до 2,09:1, в Івано-Франківській – з 3,26:1 до 2,18:1, у Тернопільській – з 2,83:1 до 1,84:1, у Волинській – з 2,45:1 до 1,48:1. У Донецькій, Дніпропетровській, Сумській областях це співвідношення наближається до 1:1 (рис. 5).

Використання дистанційної форми навчання, інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі потребує забезпечення ЗЗСО якісним доступом до мережі Інтернет.

У 2022/2023 н. р. загалом по Україні кількість ЗЗСО з підключеним Інтернетом сягала 97,06 %, що трохи менше порівняно з 2021/2022 н. р. (97,16 %). У міських поселеннях цей показник становив 97,02 %, а в сільській місцевості – 97,09 % порівняно

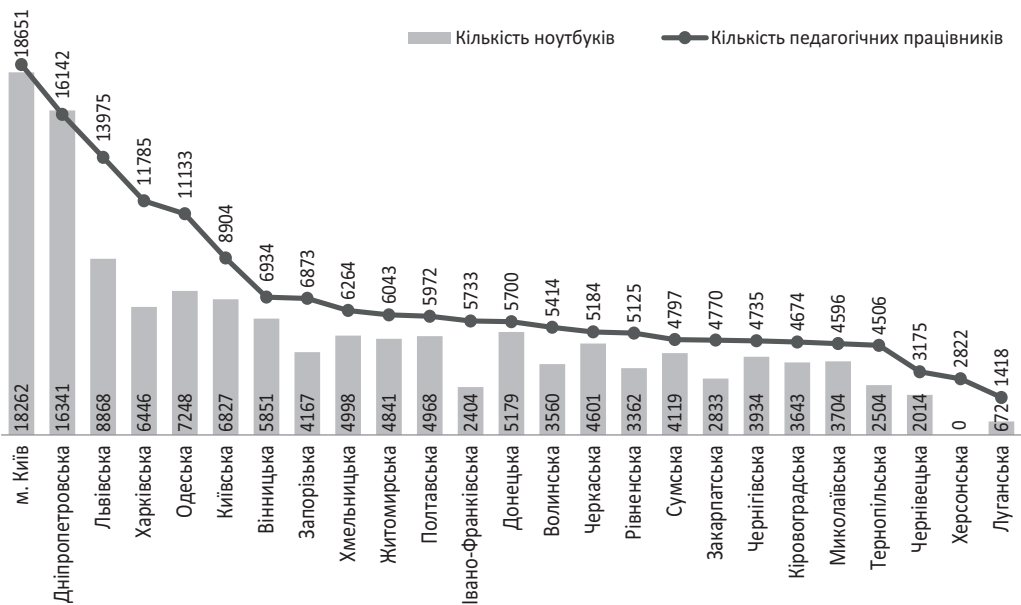

Рис. 4. Чисельність педагогічних працівників і кількість ноутбуків у ЗЗСО міських поселень у 2022/2023 н. р., осіб, од.
Побудовано авторами за: [12; 16].

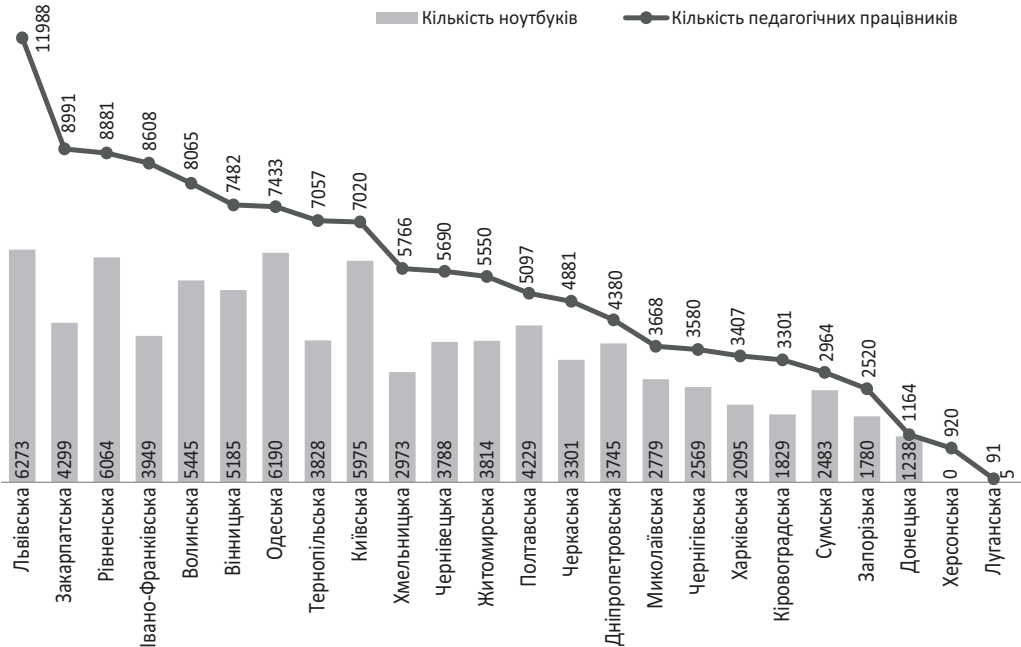

Рис. 5. Чисельність педагогічних працівників і кількість ноутбуків у ЗЗСО сільської місцевості у 2022/2023 н. р., осіб, од.
Побудовано авторами за: [12; 16].

з 98,53 і 96,29 % відповідно в попередньому році.

У міських поселеннях семи областей, а саме Чернівецької, Черкаської, Хмельницької, Тернопільської, Рівненської, Одеської, Донецької, усі заклади підключено до мережі Інтернет. Найістотніше зниження показника фіксується в Запорізькій і Харківській областях – на 19,05 та 6,38 % відповідно.

У сільській місцевості до мережі Інтернет підключено всі заклади Чернівецької, Хмельницької, Рівненської й Донецької областей, а в більшості областей відзначається зростання цього показника порівняно з попереднім роком. Як і в містах, найістотніше зменшення кількості ЗЗСО з Інтернетом спостерігалось в Запорізькій та Харківській областях – на 14,03 і 14,13 % відповідно.

Останнім часом, спочатку в умовах поширення коронавірусної інфекції COVID-19, потім повномасштабного вторгнення РФ на територію України, учасники освітнього процесу перейшли до змішаного або дистанційного формату навчання. Тому як учні, так і вчителі були змушені опановувати нові сучасні технології та сервіси.

Створення єдиного освітнього середовища з використанням платформ дистанційного навчання – це одна з умов досягнення нової якості освіти. Загалом по Україні кількість закладів із платформою для організації дистанційного навчання зросла на 9,08 % (з 48,99 до 58,07 %). У міських поселеннях частка таких закладів становить 66,35 % (проти 56,78 % в попередньому році), у сільській місцевості – 52,73 % (44,05 %).

В умовах дистанційного навчання та збільшення ролі Інтернету в

житті суспільства не менш важливим питанням є кібербезпека здобувачів освіти. У ЗЗСО створюються умови для безпечного використання мережі Інтернет і формування учасників освітнього процесу навичок безпечної поведінки в онлайн-просторі. У 2022/2023 н. р. програмні й апаратні засоби захисту інтернет-доступу мали 28,7 % ЗЗСО, що на 1,4 % більше порівняно з попереднім роком.

Одним із чинників якісного доступу до мережі Інтернет є технологія підключення. Загалом по Україні 68,98 % ЗЗСО використовують широкопугмовий дротовий доступ із застосуванням оптично-волоконного кабелю. У містах Рівненської області цю технологію використовують 95,83 % ЗЗСО, у Волинській і Сумській областях – 84,91 та 85,21 % закладів відповідно. У Вінницькій, Житомирській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Тернопільській, Харківській, Черкаській, Чернігівській областях частка ЗЗСО із зазначеним типом доступу становить від 71,43 до 78,63 %. У Миколаївській і Одеській областях цей показник найнижчий – 51,39 та 56 % відповідно. У сільській місцевості оптично-волоконний кабель для широкопугмового дротового доступу використовують 68,45 % ЗЗСО.

Значно поступається за популярністю технологія xDSL, яка застосовує існуючі телефонні лінії. Залишився невеликий відсоток закладів, де зберігається технологія DOCSIS із застосуванням коаксіального кабелю.

За швидкістю доступу до мережі Інтернет найуживанішим є широкопугмовий дротовий доступ 30–100 Мбіт/с. Загалом по Україні зазначену швидкість доступу мають

62,49 % ЗЗСО. У міських поселеннях частка таких закладів становить 61,97 %, у сільській місцевості – 62,82 %.

У багатьох областях та м. Києві від 26,52 до 39,48 % ЗЗСО всіх типів місцевості застосовують обладнання, що забезпечує швидкість доступу до Інтернету від 100 Мбіт/с. У досліджуваному періоді спостерігається тенденція зростання цього показника, найістотніше в Дніпропетровській (на 12,47 %) і Одеській (7,64 %) областях.

З огляду на викладене доходимо таких висновків:

1. У період воєнного стану кількість ЗЗСО, що мають матеріально-технічну базу й надають статистичний звіт за зведеною таблицею № Д-4 «Відомості про матеріально-технічну базу закладів загальної середньої освіти та використання сучасних інформаційних технологій», скоротилася загалом по Україні на 1 256 од. Найістотніше зменшення відзначається в містах Донецької та Харківської областей, у сільській місцевості – у Донецькій, Запорізькій, Житомирській областях. У Луганській області звітував один заклад, Херсонська область звіт не надавала.

2. Розрахунок усередненої площі класних кімнат на одного учня дав можливість оцінити оптимальність використання приміщень закладів і дотримання санітарно-гігієнічних умов для забезпечення якості освітнього процесу. Приміщення ЗЗСО в містах мають більше навантаження та обслуговують більше учнів. Значне перевищення нормативних значень у сільській місцевості може вказувати на недостатньо оптимальне використання приміщень закладів.

Найбільша площа класу, що припадає на одного учня, фіксується в Сумській, Черкаській, Чернігівській, Миколаївській і Хмельницькій областях.

3. Кількість ЗЗСО, що забезпечені гарячим харчуванням, у 2022/2023 н. р. зменшилася загалом по Україні на 1,65 %. Найістотніше зниження цього показника спостерігається в Донецькій, Запорізькій, Харківській областях.

4. В умовах збройної агресії в Харківській, Миколаївській, Чернігівській, Дніпропетровській областях та м. Києві істотно зменшилося підвезення учнів і вчителів, які проживають за межею пішохідної доступності до навчальних закладів.

5. За рахунок надходжень коштів відповідної субвенції на придбання ноутбуків педагогічним працівникам у 2022/2023 н. р. кількість ноутбуків, що використовуються в освітньому процесі, зросла на 27 %.

6. У 2022/2023 н. р. загалом по Україні кількість ЗЗСО з підключеним Інтернетом зросла в переважній більшості областей. Найуживанішим є широкосмуговий дротовий доступ із застосуванням оптично-волоконного кабелю зі швидкістю 30–100 Мбіт/с. Разом із тим відзначається позитивна тенденція застосування обладнання зі швидкісним доступом до Інтернету, від 100 Мбіт/с. У 2022/2023 н. р. таких закладів стало на 20 % більше.

Предметом подальших досліджень має бути порівняльний аналіз індикаторів і показників матеріально-технічного забезпечення ЗЗСО в регіонах, що опинилися на лінії зіткнення, й на деокупованих територіях із метою визначення першочергових потреб їх забезпечення.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. *Топузов О., Головка М., Локшина О.* Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>.
3. *Іванюк Г.* Матеріально-технічне забезпечення діяльності сільської школи в Україні (1958–2000 рр.). *Джерела*. 2008. № 3–4 (55–56). С. 94–100. URL: https://ippo.if.ua/images/stories/Dj_08/Ivanyuk.doc.pdf.
4. *Іванюк Г.* Соціально-педагогічні засади розвитку сільської школи в Україні (друга половина 50-х – 90-ті рр. XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2014. 46 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7160/1/H_Ivaniuk_SPZRSSH_Y_AD_2014.pdf.
5. *Кінаш І.* Формування моделі управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 1 (175). С. 225–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_1_27.
6. *Гапон В., Барабаш О.* Моніторинг показників матеріально-технічного забезпечення закладів вищої освіти. *Освітня аналітика України*. 2021. № 1 (12). С. 39–54. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-1-39-54>.
7. *Чимбай Л., Попкова Л.* Проблеми матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3 (19). С. 75–93. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-3-75-93>.
8. *Гапон В. В., Чимбай Л. Л., Попкова Л. В.* Аналіз матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.) / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2023. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf.
9. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди. Заклади освіти. ДБН В.2.2-3:2018 / М-во регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Київ, 2018. URL: https://dbn.co.ua/_ld/18/1804_dbn-V223_ospita.pdf.
10. Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 14.12.2012 № 1423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-13#Text>.
11. Відомості про матеріально-технічну базу та використання сучасних інформаційних технологій в закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) Міністерства освіти і науки, інших міністерств і відомств та приватних закладах (2020/2021 н. р. та 2021/2022 н. р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/byuleten-materialna-baza-2021-2022-1.xlsx>.
12. Відомості про матеріально-технічну базу та використання сучасних інформаційних технологій в закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) Міністерства освіти і науки, інших міністерств і відомств та приватних закладах (2022/2023 н. р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2023. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/byuleten_d_4_2022_2023.xlsx.
13. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2022/2023 н. р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2023. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/byuleten-zzso-2022-2023.xlsx>.
14. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на заходи, спрямовані на боротьбу з гострою респіраторною хворобою COVID-19,

спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками під час навчального процесу у закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/403-2021-%D0%BF#Text>.

15. Про використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на заходи, спрямовані на боротьбу з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками під час навчального процесу у закладах загальної середньої освіти (в частині придбання ноутбуків) : лист-роз'яснення Міністерства освіти і науки України, Міністерства цифрової трансформації України від 10.06.2021 № 1/11-4216/1/06-1-6282. URL: <https://document.vobu.ua/doc/5636>.

16. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2022/2023 н.р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2023. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/byuleten-83-rvk-2022_2023.xlsx.

Liudmyla Chymbay

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, l_chimbay@iea.gov.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4647-2471>

Larysa Popkova

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, popkova@iea.gov.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9434-1775>

MONITORING OF MATERIAL AND TECHNICAL SUPPORT OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING MARTIAL LAW

Abstract. *This article presents the results of a comparative analysis of the state of material and technical support of general secondary education institutions (GSEIs) in Ukraine, with a focus on regional differences. The analysis is based on defined indicators for the 2021/2022–2022/2023 academic years. The authors analysed scientific publications by domestic scholars on relevant issues concerning the formation and efficient use of the material and technical infrastructure in the social sphere, including higher education institutions and rural secondary schools. The information database with indicators was created using a combination of general scientific and specialized research methods based on collected and processed statistical reports "Information on the material base of GSEIs and the use of modern information technologies (without special GSEIs) at the beginning of the 2022/2023 academic year" (No. D-4), as well as "Summary report on the material base of GSEIs and the use of modern information technologies (without special GSEIs) at the beginning of the 2022/2023 academic year" (No. 76-RVK) and "Report on the number and composition of pedagogical staff as of September 5, 2022" (No. 83-RVK). The study used structural and dynamic analysis to assess the availability of material and technical resources and the use of modern information and communication technologies in GSEIs across different regions and types of*

areas. Key indicators of the material and technical base of GSEIs, including the number of institutions with material and technical facilities; the number of classrooms and the calculated average area per student; the availability of a canteen or cafeteria with hot meals; the organisation of transportation of students and teachers from rural areas living beyond walking distance to educational institutions; the average computer load; the availability of high-speed Internet access; provision of pedagogical workers with laptops was analyzed in terms of regions and type of terrain to identify problems of material and technical support of GSEIs and further determination of ways to solve them. The subject of further research should be a comparative analysis of indicators of logistical support for general secondary education in the regions on the contact line and in the de-occupied territories in order to identify the priority needs for their provision.

Keywords: general secondary education, material and technical base, monitoring, transportation of students, computer support, distance learning.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
2. Topuzov, O., Holovko, M., & Lokshyna, O. (2023). Educational Losses During Martial Law: Problems of Diagnosis and Compensation. *Ukrainian Educational Journal*, 1, 5-13. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> [in Ukrainian].
3. Ivaniuk, H. (2008). Material and technical support of rural school activities in Ukraine (1958-2000). *Dzherela*, 3-4(55-56), 94-100. Retrieved from https://ippo.if.ua/images/stories/Dj_08/Ivanyuk.doc.pdf [in Ukrainian].
4. Ivaniuk, H. (2014). Social and pedagogical principles of rural school development in Ukraine (second half of the 50s – 90s of the twentieth century). (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7160/1/H_Ivaniuk_SPZRSSHY_AD_2014.pdf [in Ukrainian].
5. Kinash, I. (2016). Formation of a management model for the development of basic infrastructure of the social sphere in Ukraine. *Actual problems of economics*, 1(175), 225-230. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_1_27 [in Ukrainian].
6. Gapon, V., & Barabash, O. (2021). Monitoring of indicators of equipment and material procurement of higher education institutions. *Educational Analytics of Ukraine*, 1(12), 39-54. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-1-39-54> [in Ukrainian].
7. Chymbay, L., & Popkova, L. (2022). Issues in the material and technical resources of the general secondary education institutions due to the martial law in Ukraine. *Educational Analytics of Ukraine*, 3(19), 75-93. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-3-75-93> [in Ukrainian].
8. Gapon, V., Chymbay, L., & Popkova, L. (2023). *Analysis of the material and technical support of general secondary education institutions under martial law in Ukraine (academic year 2022/2023)*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf [in Ukrainian].
9. Ministry of Regional Development, Construction, Housing and Communal Services of Ukraine. (2018). *State building codes of Ukraine. Buildings and structures. Educational institutions. DBN B.2.2-3:2018*. Retrieved from https://dbn.co.ua/_ld/18/1804_dbn-V223_osvita.pdf [in Ukrainian].
10. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2012). *On approval of the Regulation on classrooms for natural and mathematical subjects in general education institutions* (Order

No. 1423, December 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-13#Text> [in Ukrainian].

11. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *Information on the material and technical base and use of modern information technologies in general secondary education institutions (without special GSEI) of the Ministry of Education and Science, other ministries and departments and private institutions (2020/2021 and 2021/2022 academic years)*. Kyiv. Retrieved from <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/byuleten-materialna-baza-2021-2022-1.xlsx> [in Ukrainian].

12. SSI "Institute of Educational Analytics". (2023). *Information on the material and technical base and use of modern information technologies in general secondary education institutions (without special GSEI) of the Ministry of Education and Science, other ministries and departments, and private institutions (academic year 2022/2023)*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/byuleten_d_4_2022_2023.xlsx [in Ukrainian].

13. SSI "Institute of Educational Analytics". (2023). *General secondary education institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine, other ministries and departments, and private institutions (2022/2023 academic year)*. Kyiv. Retrieved from <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/byuleten-zzso-2022-2023.xlsx> [in Ukrainian].

14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). *Some issues of providing a subvention from the state budget to local budgets for measures aimed at combating the acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2 and its consequences during the educational process in general secondary education institutions* (Resolution No. 403, April 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/403-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

15. Ministry of Education and Science of Ukraine & Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021). *On the use of subvention funds from the state budget to local budgets for measures aimed at combating the acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2 and its consequences during the educational process in general secondary education institutions (in terms of purchasing laptops)* (Letter of explanation No. 1/11-4216/1/06-1-6282, June 10). Retrieved from <https://document.vobu.ua/doc/5636> [in Ukrainian].

16. SSI "Institute of Educational Analytics". (2023). *On the number and composition of pedagogical staff of general secondary education institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine, other ministries and departments, and private institutions (academic year 2022/2023)*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/byuleten-83-rvk-2022_2023.xlsx [in Ukrainian].

Лондар С. Л.

доктор економічних наук, професор, перший заступник директора з наукової роботи
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, londar.sergiy@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-288X>

Гапон В. В.

кандидат педагогічних наук, начальник відділу освітнього інформаційного забезпечення
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, valvas.gapon@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7521-5450>

Барабаш О. А.

заступник начальника відділу освітнього інформаційного забезпечення
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, o.barabash@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2545-0369>

ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *В умовах воєнного стану в Україні пріоритетним завданням залишається забезпечення якості освітніх послуг. Це стосується і сфери позашкільної освіти, яка покликана забезпечити ефективне виховання, навчання, розвиток та соціалізацію молодого покоління. Метою статті є проведення порівняльного аналізу особливостей діяльності закладів позашкільної освіти (ЗПО) в регіональному розрізі в довоєнний час і в період військової агресії РФ проти України. Визначено, що істотний вплив на надання якісних освітніх послуг у сфері позашкільної освіти мають інформаційні й управлінські технології, структура мережі закладів, склад контингенту учнів, вихованців, слухачів, педагогічні кадри, їх підготовка та перепідготовка, сучасні навчальні програми й методики, матеріально-технічна база. Показано, що для забезпечення надійного функціонування системи позашкільної освіти в умовах воєнного стану необхідно запровадити нові педагогічні технології з надання якісних освітніх послуг у дистанційному й змішаному режимах навчання. Встановлено, що в реаліях війни ЗПО є невід'ємним компонентом освітньої системи, природно доповнюють шкільну освіту, створюючи позитивне виховне середовище, яке сприяє навчанню. Трансформація позашкільної освіти в умовах воєнного стану пов'язана з пошуком нових форматів функціонування ЗПО в цих несприятливих умовах, зокрема з розробленням і запровадженням сучасних педагогічних технологій для забезпечення творчого розвитку дітей та молоді. Увага має бути сфокусована на розвитку військово-патріотичного, науково-технічного, дослідницько-експериментального, еколого-натуралістичного напрямів позашкільної освіти.*

Ключові слова: позашкільна освіта, заклади позашкільної освіти, напрями діяльності закладів позашкільної освіти, інформаційно-аналітичне забезпечення, здобувачі освіти, педагогічні кадри.

JEL classification: H56, I20, I21, I28, J24.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-81-100.

Важливе місце в цілісній системі національної освіти України належить позашкільній освіті, яка забезпечує ефективне виховання, навчання, розвиток і соціалізацію молодого покоління. Основними принципами державної політики в цій сфері, що сформульовані в Законі України «Про позашкільну освіту», є: доступність, державне та комунальне фінансування, добровільність вибору для дітей, правовий та соціальний захист усіх суб'єктів, орієнтація на всебічний розвиток особистості [1].

Питанням позашкільної освіти в Україні присвячено наукові праці таких учених, як Г. Бех, О. Биковська, Л. Бондар, Д. Борсук, В. Вербицький, Ю. Долиняк, А. Корнієнко, О. Лісовий, В. Мачуський, О. Сухомлинська та ін. Зазначені вчені висвітлювали теоретичні й практичні аспекти розвитку позашкільної освіти, досліджували чинники значущості цієї освітньої ланки, пропонували нові підходи до організації роботи та вдосконалення напрямів діяльності закладів позашкільної освіти (ЗПО), вирішували питання запровадження нових педагогічних технологій щодо творчого розвитку дітей і молоді.

Зокрема, В. Вербицький, А. Корнієнко, В. Мачуський [2; 3] до головних питань, які необхідно вирішувати у сфері позашкільної освіти, відносять удосконалення змісту позашкільної освіти й підготовку педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Учені наголошують, що суспільству потрібні педагоги-позашкільники, які сприйняли б зміни, що відбуваються в освіті, адаптувалися до них, трансформували в собі нову освітньо-сві-

тоглядну парадигму й працювали на рівні вимог часу. Проте наразі розвиток позашкільної освіти, на їхню думку, гальмується загостренням об'єктивних і суб'єктивних причин та нерозв'язаних проблем, таких як недотримання місцевими органами влади й управління освітою Закону України «Про позашкільну освіту» в частині збереження та розширення мережі ЗПО, підвищення статусу керівників гуртків, секцій, творчих об'єднань до статусу педагогів закладів загальної середньої освіти.

Ряд авторів зазначають, що, крім освітньо-виховної й розвиваючої діяльності, ЗПО активно впроваджують важливі функції соціального спрямування, зокрема виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП), дітей соціально незахищених категорій, надаючи їм якісні освітні послуги для розвитку їхніх здібностей за місцем проживання. Водночас залучення дітей з ООП до ЗПО потребує особливої професійної готовності педагогів, здатних поєднувати у своїй діяльності методики освітніх, корекційно-розвиткових, психотерапевтичних і лікувально-оздоровчих технологій [4; 5].

У свою чергу, Л. М. Шабаєва, розглядаючи управлінські аспекти розвитку позашкільної освіти, зауважує, що муніципальне управління позашкільною освітою слід інтерпретувати як суб'єктно-управлінську діяльність органів місцевого самоврядування з метою організації та оптимізації діяльності й розвитку мережі позашкільної освіти на території громади [6].

В умовах воєнного стану саме закладами позашкільної освіти в усіх регіонах України розгорнуто роботу зі створення всіх можливих умов

для доступності такої освіти дітям із родин, які через війну опинилися у скрутних життєвих обставинах. Саме позашкільля в більшості регіонів стало тим острівком миру, де дитина може відволіктися від страшного повсякдення війни.

Проблемі функціонування ЗПО в умовах воєнного стану в Україні присвячена наукова праця А. Корнієнко [7]. Автор наголошує, що в умовах війни позашкільна освіта має значні переваги, зважаючи на її специфіку (мобільність, варіативність, соціально-педагогічну спрямованість, добровільність, доступність) і можливості здійснення освітнього процесу в різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтацію на інклюзивність та безбар'єрність. У статті зазначається, що педагоги ЗПО проводять не лише освітню, навчально-виховну роботу, а й просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організовують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено залишили свої домівки.

На Всеукраїнському круглому столі на тему: «Забезпечення і реалізація прав дітей на позашкільну освіту в умовах воєнного стану», що відбувся в Києві 20 квітня 2023 р., було розглянуто проєкт Концепції позашкільної освіти в умовах воєнного стану, метою якої є розвиток позашкільної освіти в умовах воєнного стану як основи утвердження української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання [8]. Відповідно до цього документа визначено основні завдання позашкільної освіти в умовах воєнного стану, а саме: покращення нормативно-правової бази;

посилення управління ЗПО; збільшення охоплення вихованців, учнів, слухачів ЗПО, у т. ч. військово-патріотичним напрямом; оновлення змісту й методики на засадах української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості; підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації педагогічних працівників; відновлення освітньої інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази ЗПО.

Покращення нормативно-правової бази позашкільної освіти, діяльності ЗПО в умовах воєнного стану має забезпечити утвердження української національної та громадянської ідентичності, реалізацію права кожної української дитини на освіту. У зв'язку з цим, наголошується в документі, постає питання розроблення Державної програми позашкільної освіти в умовах воєнного стану на 2023–2025 рр. Великої уваги потребує також внесення змін до нормативно-правових документів щодо мораторію на закриття, перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття ЗПО.

Украї актуальними питаннями в сучасних умовах є посилення управління ЗПО, а також збільшення охоплення їх вихованців, учнів, слухачів, зокрема, військово-патріотичним напрямом позашкільної освіти.

На сьогодні в Україні функціонують ЗПО, що належать до сфери управління трьох міністерств, а саме: Міністерства освіти і науки України (МОН), Міністерства культури та інформаційної політики України (Мінкультури), Міністерства молоді та спорту України (Мінмолодьспорту). Тому нагальним питанням є утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку позашкіль-

ної освіти в умовах воєнного стану й затвердження її Положення.

Інформаційно-аналітичне забезпечення позашкільної освіти зазначених міністерств базується на щорічних формах статистичної звітності. Зокрема, у системі МОН ЗПО звітують про свою діяльність за формою статистичної звітності № 1-ПЗ (освіта) (річна), на підставі якої органи управління освітою на рівні територіальних громад і регіонів складають зведену форму № 1-ПЗ (освіта-зведена) (річна), яку департаменти/управління освіти і науки обласних державних (військових) адміністрацій подають для звітування до МОН. Основними статистичними показниками у формах статистичної звітності, що затверджені наказом МОН від 12.07.2017 № 1016, є: мережа закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ); кількість груп, гуртків, інших творчих об'єднань; чисельність вихованців, учнів, слухачів за напрямками діяльності закладів; чисельність і склад педагогічних працівників та кількість зайнятих ставок; матеріально-технічна база ЗПО.

Інформаційно-аналітичне забезпечення позашкільної освіти Мінкультури базується на формах статистичної звітності № 1-МШ (річна) «Звіт мистецької школи, спеціалізованої мистецької школи (школи-інтернату)» та № 1-МШ (зведена)(річна) «Зведений звіт мистецьких шкіл, спеціалізованих мистецьких шкіл (шкіл-інтернатів)», які затверджені наказом Мінкультури від 26.10.2018 № 934.

У свою чергу, ЗПО системи Мінмолодьспорту щорічно складають форми статистичної звітності № 5-ФК (річна) «Звіт дитячо-юнацької спортивної школи (спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи

олімпійського резерву)», № 5-ФК (зведена)(річна) «Зведений звіт про діяльність дитячо-юнацьких спортивних шкіл (спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву)», що затверджені наказом Мінмолодьспорту від 23.10.2021 № 4055.

За офіційними статистичними даними, станом на 1 січня 2023 р. у системі МОН функціонувало 1 153 ЗПО державної (16 закладів), комунальної (1 122) і приватної (15) форм власності, з них 900 профільних та 253 комплексних закладів, які відвідували 790 834 дитини. У цих закладах діяло 50 765 гуртків, у т. ч. 39 042 у профільних закладах, де працювали майже 25 630 педагогічних працівників.

За оперативними даними МОН, станом на березень 2023 р. зруйновано 20 ЗПО, пошкоджено 114. Частина ЗПО в Донецькій, Луганській, Запорізькій, Київській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Миколаївській та Дніпропетровській областях припинили свою діяльність у зв'язку з бойовими діями або окупацією. Водночас в умовах збройної агресії російської федерації переважна більшість ЗПО продовжують активно працювати, організовуючи освітній процес, виховання, розвиток творчих здібностей дітей і учнівської молоді, забезпечуючи їх змістовне дозвілля та психологічну підтримку. Залежно від безпекової ситуації, освітній процес у ЗПО здійснюється за дистанційною й змішаною формами навчання. Для забезпечення організації діяльності таких закладів на інформаційних ресурсах МОН, Національної академії педагогічних наук України, державних центрів позашкільної освіти щотижня розміщу-

ється розклад дистанційних занять з позашкільної освіти та відповідні навчальні матеріали.

Розглянемо ключові показники діяльності ЗПО, які належать до сфери управління МОН. Дані, відображені на рис. 1, свідчать про зменшення у 2023 р. кількості ЗПО на 17 % (порівняно з попереднім, 2022 р., – на 8,7 %), а чисельності вихованців, учнів, слухачів – на 38,7 % (порівняно з 2022 р. – на 22,1 %). Проведений аналіз засвідчив, що станом на 1 січня 2023 р. лівову частку в мережі ЗПО системи МОН становлять центри, палаци, будинки, клуби художньої творчості дітей, юнацтва та молоді – 41,5 %; комплексні заклади – 21,9 %; центри, будинки, клуби науково-технічної творчості учнівської молоді, станції юних техніків – 12,9 %.

Згідно з рис. 2, збільшення кількості ЗПО відбулося лише в трьох областях, а саме: у Київській (на 5 од.), Сумській (на 3 од.), Рівненській (на 2 од.). Без змін, на рівні попередньо-

го року, цей показник зберігся в Дніпропетровській, Тернопільській, Чернівецькій, Закарпатській областях і м. Києві.

Зменшення кількості ЗПО фіксується в Кіровоградській, Вінницькій, Черкаській, Миколаївській, Львівській, Одеській, Хмельницькій, Волинській, Житомирській, Полтавській, Чернігівській, Івано-Франківській областях. Наприклад, в Івано-Франківській області зменшення мережі ЗПО на 12 % відбулося за рахунок призупинення діяльності й реорганізації ЗПО, а саме: призупинено діяльність Долинського будинку дитячої та юнацької творчості й Долинської станції юних техніків Долинської міської ради Івано-Франківської області, ПЗОВ «Лімниця» Івано-Франківської міської ради; створено Центр позашкільної освіти Долинської міської ради Івано-Франківської області; реорганізовано Коломийський навчально-виробничий центр творчості учнівської молоді, Коломийську

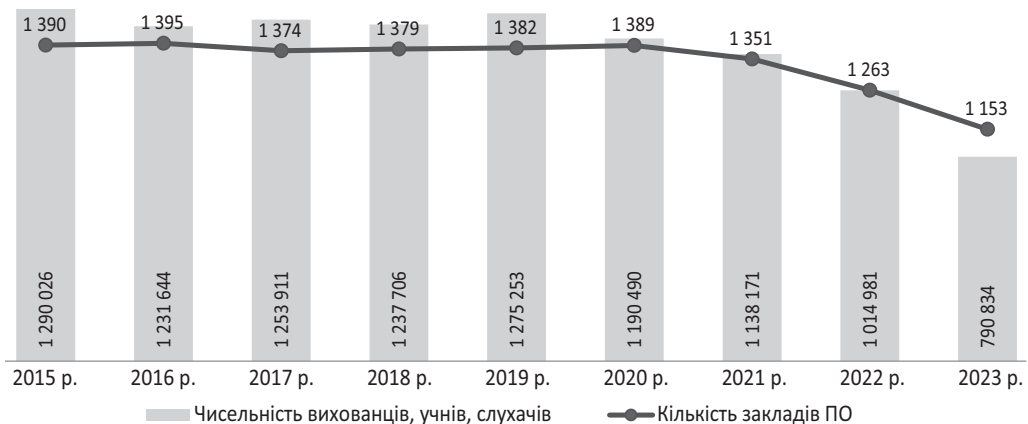

Рис. 1. Динаміка кількості закладів позашкільної освіти та чисельності вихованців, учнів і слухачів у них упродовж 2015–2023 рр. (станом на 1 січня), од., осіб

Побудовано авторами за формою звітності № 1-ПЗ «Зведений звіт позашкільних навчальних закладів» за період 01.01.2015–01.01.2023.

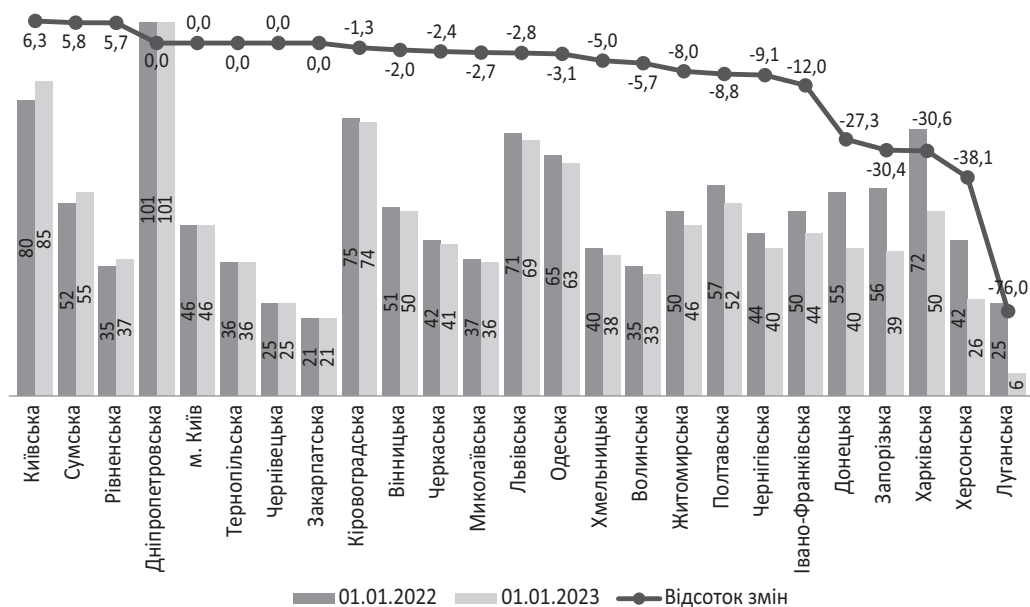

Рис. 2. Динаміка кількості закладів позашкільної освіти у 2023 р. порівняно з 2022 р. у розрізі регіонів (станом на 1 січня), од., %

Побудовано авторами за: [9; 10].

станцію юних туристів, Коломийську музичну студію, Коломийський будинок дитячої та юнацької творчості Коломийської міської ради Івано-Франківської області шляхом приєднання до Центру позашкільної освіти Коломийської міської ради Івано-Франківської області.

Істотні зміни в мережі ЗПО сталися в регіонах із тимчасово окупованими територіями, фронтових і прифронтових областях. Зокрема, у Харківській області кількість закладів порівняно з 2022 р. скоротилася на 22 од., Луганській – на 19 од., Запорізькій – на 17 од., Херсонській – на 16 од., Донецькій – на 15 од.

На рис. 3 і 4 наведено динаміку контингенту учнів у ЗПО у 2023 р. порівняно з 2022 р., а також за формою здобуття освіти впродовж 2022/2023 н. р. Як бачимо, у всіх регіонах протягом цього періоду контингент учнів у ЗПО скоротився.

Водночас очевидно, що педагоги ЗПО робили все можливе, аби зменшити частку дистанційної освіти школярів, адже таке навчання в позашкільлі менш ефективне.

Стосовно змін у контингенті вихованців, учнів, слухачів слід зазначити, що найменші зміни відбулися в Чернівецькій області (тут контингент скоротився на 599 осіб, або 4,1 %), Рівненській (на 1 497 осіб, 5,4 %), Львівській (на 2 813 особи, 5,7 %), Волинській (на 2 032 особи, 7,2 %), Кіровоградській (на 3 388 осіб, 7,5 %), де домінують денна та змішана форми навчання.

У шести областях, наближених до зони бойових дій, де домінує дистанційна форма навчання, спостерігалася істотне зменшення чисельності учнів, зокрема в Луганській – на 14 160 осіб (92,5 %), Донецькій – на 35 963 особи (73,7 %), Миколаївській – на 16 224 особи (57,2 %), Харківській – на 45 096 осіб (47 %), Хер-

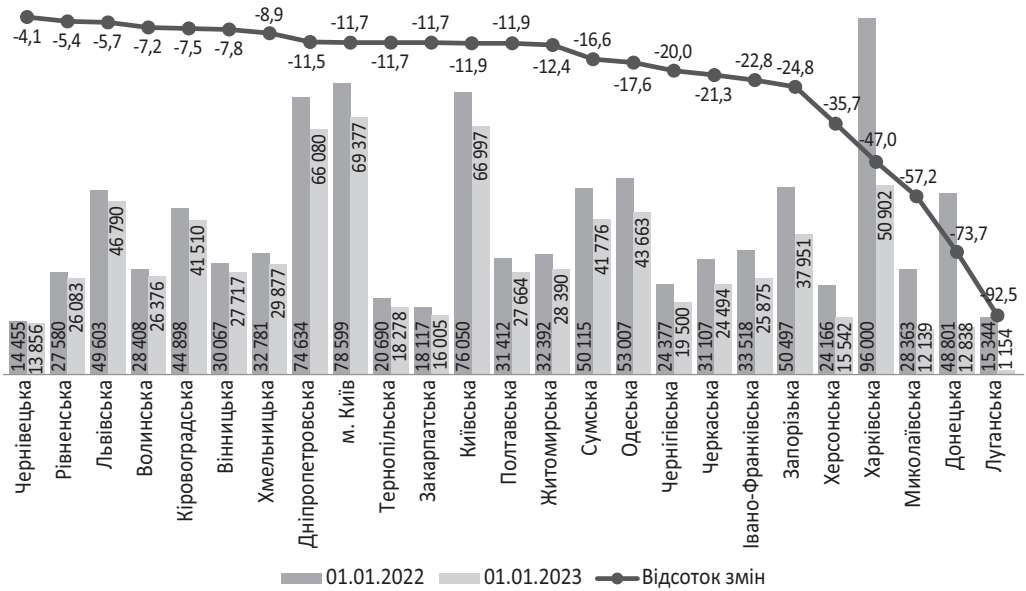

Рис. 3. Динаміка чисельності вихованців, учнів та слухачів у закладах позашкільної освіти у 2023 р. порівняно з 2022 р. у розрізі регіонів (станом на 1 січня), осіб, %

Побудовано авторами за: [9; 10].

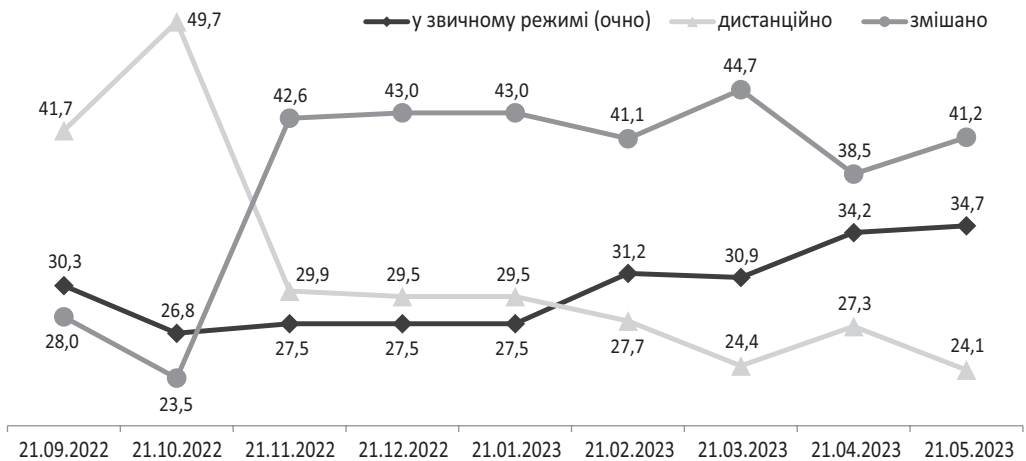

Рис. 4. Динаміка чисельності вихованців, учнів та слухачів у закладах позашкільної освіти за формою здобуття освіти протягом 2022/2023 н. р., %

Побудовано авторами за оперативними даними департаментів/управлінь освіти і науки обласних та Київської міської військових адміністрацій.

сонський – на 8 624 особи (35,7 %), Запорізький – на 12 546 осіб (24,8 %). У цих областях чимало територіальних громад перебували в окупації, багато дітей було евакуйовано до ін-

ших регіонів України, а також виїхало за кордон (абсолютне скорочення чисельності учнів у цих областях – 132 645 осіб, що становить 59,2 % загального зменшення контингенту

учнів у ЗПО по Україні, яке дорівнює 224 149 осіб).

Варто наголосити, що гуртки й секції організовуються також у закладах загальної середньої освіти. Показники охоплення учнів гуртковою роботою в них упродовж 2014/2015–2022/2023 н. рр. мають тенденцію до зниження як чисельності учнів, що відвідують гуртки, секції, організовані ЗЗСО, так і кількості ЗЗСО, в яких вони організовані. Для прикладу, порівнюємо дані на початок 2022/2023 н. р. із попереднім навчальним роком. Так, на початок 2021/2022 н. р. загальна кількість ЗЗСО становила 13 991 од., у 11 168 (79,8 %) з яких функціонували гуртки, а чисельність учнів (за списком), що відвідували ці гуртки, – 1 150 237 осіб, або 27,2 % загального контингенту учнів (4 230 358 осіб). Проте вже на початок 2022/2023 н. р. загальна кількість ЗЗСО дорівнювала 12 976 од., при цьому гуртки функ-

ціонували в 7 433 із них (57,3 %), а чисельність учнів, які відвідували ці гуртки, зменшилася до 652 757 осіб, або лише 16,1 % загального контингенту учнів (4 041 976 осіб); кількість гуртків скоротилася на 41,9 % (із 73 689 до 42 778 од.). Отже, тенденції зменшення показників охоплення дітей гуртковою роботою характерні не лише для ЗПО, а й для ЗЗСО. Основними причинами таких тенденцій є: збройна агресія РФ в Україні, переміщення сімей і дітей у безпечніші регіони, виїзд на тимчасове проживання за кордон.

Нами проаналізовано співвідношення кількості ЗПО та числа ЗЗСО (розрахунковий показник – кількість ЗПО на 100 ЗЗСО), а також співвідношення чисельності здобувачів позашкільної освіти й загального контингенту учнів у ЗЗСО (розрахунковий показник – чисельність учнів у ЗПО на 100 учнів у ЗЗСО) упродовж 2015–2023 рр. (рис. 5).

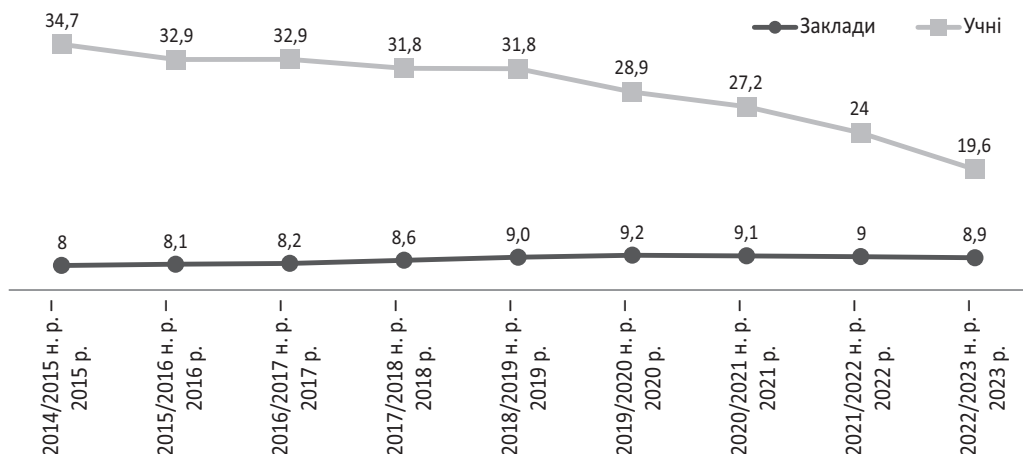

Рис. 5. Динаміка кількості закладів позашкільної освіти на 100 ЗЗСО та чисельності учнів у таких закладах на 100 учнів ЗЗСО впродовж 2015–2023 рр., од., осіб

Побудовано авторами за формами звітності № 1-ПЗ «Зведений звіт позашкільних навчальних закладів» за період 01.01.2015–01.01.2023, № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти» за період 2014/2015–2022/2023 н. рр.

Протягом 2015–2020 рр. спостерігалось незначне щорічне збільшення співвідношення кількості ЗПО до числа ЗЗСО (з 8 ЗПО на 100 ЗЗСО до 9,2). Починаючи з 2021 р. фіксується зменшення цього показника з 9,1 до 8,9 у 2023 р. Наведені дані свідчать про стрімке зниження співвідношення чисельності учнів у ЗПО на 100 учнів у ЗЗСО (з 34,7 учня до 19,6). Іншими словами, якщо станом на 1 січня 2015 р. майже кожен третій учень ЗЗСО був здобувачем позашкільної освіти, то на 1 січня 2023 р. – уже кожен п'ятий. Істотне зменшення припадає на період 2020–2023 рр., що може пояснюватися пандемією COVID-2019 і збройною агресією РФ в Україні з 24 лютого 2022 р.

На основі статистичної форми звітності № 1-ПЗ (освіта-зведена) «Зведений звіт позашкільних навчальних закладів» нами проаналізовано зміни чисельності учнів, вихованців і слухачів у ЗПО, що належать до категорії соціальних груп, а саме: дітей з ООП, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей із малозабезпечених сімей [9; 10].

Станом на 1 січня 2023 р. учнів з ООП налічувалося 5 964 особи, що на 3 130 осіб, або на 34,4 %, менше порівняно з попереднім роком. Найбільше таких дітей спостерігається в Київській області – 683 особи, або 11,5 % загальної чисельності дітей з ООП, що відвідують ЗПО, у м. Києві (607 осіб, 10,2 %), у Полтавській (525 осіб, 8,8 %), Дніпропетровській (388 осіб, 6,5 %), Львівській (365 осіб, 6,1 %), Вінницькій (362 особи, 6,1 %) областях; найменше – у Луганській (3 особи, 0,05 %), Закарпатській (48 осіб, 0,8 %), Херсонській (108 осіб, 1,8 %) і Миколаївській (113 осіб, 1,9 %) областях.

Дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, налічувалося 4 141 особа, тобто на 1 944 особи, або на 31,9 %, менше, ніж у 2022 р. Найбільше дітей цієї соціальної групи відвідували ЗПО в Дніпропетровській (454 особи, 11 %), Київській (423 особи, 10,2 %), Харківській (379 осіб, 9,2 %), Житомирській (331 особа, 8 %) областях; найменше – у Луганській (12 осіб, 0,3 %), Чернівецькій (22 особи, 0,5 %), Закарпатській (57 осіб, 1,38 %), Херсонській (58 осіб, 1,4 %) областях.

Чисельність дітей із малозабезпечених сімей серед вихованців ЗПО становила 22 868 осіб, що на 7 643 особи, або на 25,1 %, менше порівняно з 2022 р. Визначено регіони, в яких спостерігалось найбільше таких дітей. Це, зокрема, Львівська (2 477 осіб, 10,8 %), Кіровоградська (1 628 осіб, 7,1 %), Одеська (1 521 особа, 6,7 %), Волинська (1 481 особа, 6,5 %), Київська (1 478 осіб, 6,5 %) області. Найменше таких дітей відвідували ЗПО в Луганській (76 осіб, 0,3 %), Херсонській (221 особа, 1 %), Чернігівській (317 осіб, 1,4 %), Донецькій (349 осіб, 1,5 %) областях.

Важливими питаннями позашкільної освіти в умовах воєнного стану є аналіз наявного педагогічного складу в ЗПО та розвиток професійної компетентності педагогів, які проводять просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку й організовують дозвілля для дітей, що вимушено залишили свої домівки.

Станом на 1 січня 2023 р. у ЗПО працювало 18 205 педагогічних працівників, тобто на 5 653 особи (23,7 %) менше, ніж у 2015 р., та на 2 006 осіб (9,9 %) менше порівняно

з попереднім 2022 р. Регіональний аналіз змін чисельності педагогічних працівників (рис. 6) засвідчив, що в усіх регіонах відбулося зниження цього показника (крім Житомирської області, де зафіксовано зростання на 33 особи, або 6,8%). Найістотніше зменшення спостерігалось в Луганській області – на 246 осіб (89,1%), Донецькій – на 384 особи (42,3%), Херсонській – на 188 осіб (32%), Харківській – на 264 особи (20,5%) і Запорізькій – на 199 осіб (19,6%), на території яких точилися бойові дії, й окремі територіальні громади перебували в окупації. Водночас виявлено, з яких безпечних регіонів відбувся відтік кадрів ЗПО. Це Івано-Франківська (95 осіб, 13%), Закарпатська (48 осіб, 11,8%), Одеська (87 осіб, 8,2%) області та м. Київ (130 осіб, 6,1%). Незначне зменшення чисельності пе-

дагогічних працівників зафіксовано у Волинській області – на 3 особи (0,5%), Полтавській – на 7 осіб (1%), Вінницькій – на 8 осіб (1,4%) і Львівській – на 18 осіб (1,5%).

Як зазначається в проєкті Концепції позашкільної освіти в умовах воєнного стану, для розв'язання проблеми кадрового забезпечення системи позашкільної освіти в умовах воєнного стану необхідно запровадити системну підготовку відповідних педагогічних кадрів. У зв'язку з цим варто проаналізувати структуру кадрового складу за здобутою освітою, стажем педагогічної роботи та за віком у розрізі регіонів.

Загалом по Україні станом на 1 січня 2023 р. повну вищу освіту мають 13 903 педагогічних працівники ЗПО, або 76,4%; базову вищу – 1 144 особи (6,3%); неповну вищу – 2 551 особа (14%); загальну середню – 607 осіб

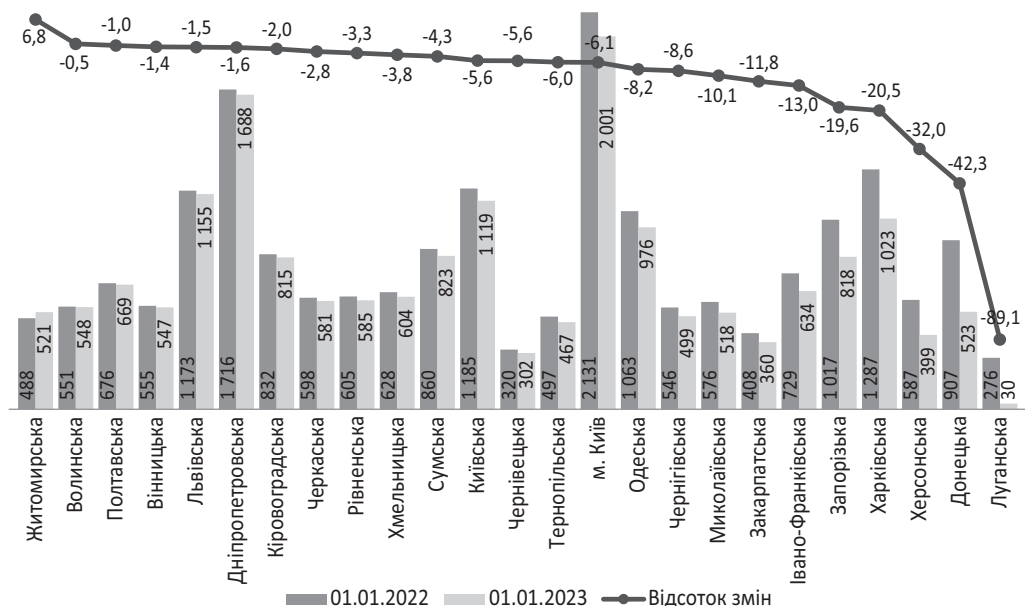

Рис. 6. Динаміка чисельності педагогічних працівників у закладах позашкільної освіти протягом 2022 р. у розрізі регіонів, осіб, %

Побудовано авторами за: [9; 10].

(3,3 %) (рис. 7). Вища від середнього значення по Україні частка педагогічних працівників із дипломом магістра (спеціаліста) фіксується в 15 регіонах, зокрема в Луганській (93,4 %), Закарпатській (83,9 %), Хмельницькій (81,5 %), Сумській (80,6 %), Харківській (79,4 %), Вінницькій (79,3 %) областях, а найменша – у Черкаській (68 %), Житомирській (69,1 %), Дніпропетровській (70,2 %), Київській (72 %) областях. Найбільша частка педагогів із неповною вищою освітою була в Черкаській (23,5 %), Житомирській (19,5 %), Донецькій (18,8 %), Одеській (16,1 %), Дніпропетровській (16 %), Миколаївській (16 %) областях. Частки педагогів із базовою вищою й загальною середньою освітою є незначними майже в усіх регіонах, у діапазоні 2,6–9,7 % та 1,1–6 % відповідно.

Динаміка чисельності педагогічних працівників за віком упродовж

2015–2023 рр. (рис. 8) відображає драматичні зміни щодо працівників до 30 років. Упродовж цього періоду їх поменшало у 2,4 раза, водночас, що очікувано, у 1,2 раза зросла чисельність педпрацівників віком понад 55 років. Це свідчить, що системною проблемою в позашкільній освіті є підвищення престижності педагогічної професії та створення різноманітних стимулів для залучення в цю сферу молодих спеціалістів. Як видно, станом на 1 січня 2023 р. загалом по Україні найбільше педагогів належать до вікової категорії понад 55 років – 5 145 осіб (28,3 %); трохи менше педагогів від 41 до 50 років – 4 280 осіб (23,5 %) та від 31 до 40 років – 3 914 осіб (21,5 %). Майже однаковою є їх чисельність у вікових категоріях до 30 років (2 513 осіб, 13,8 %) і від 51 до 55 років (2 353 особи, 12,9 %).

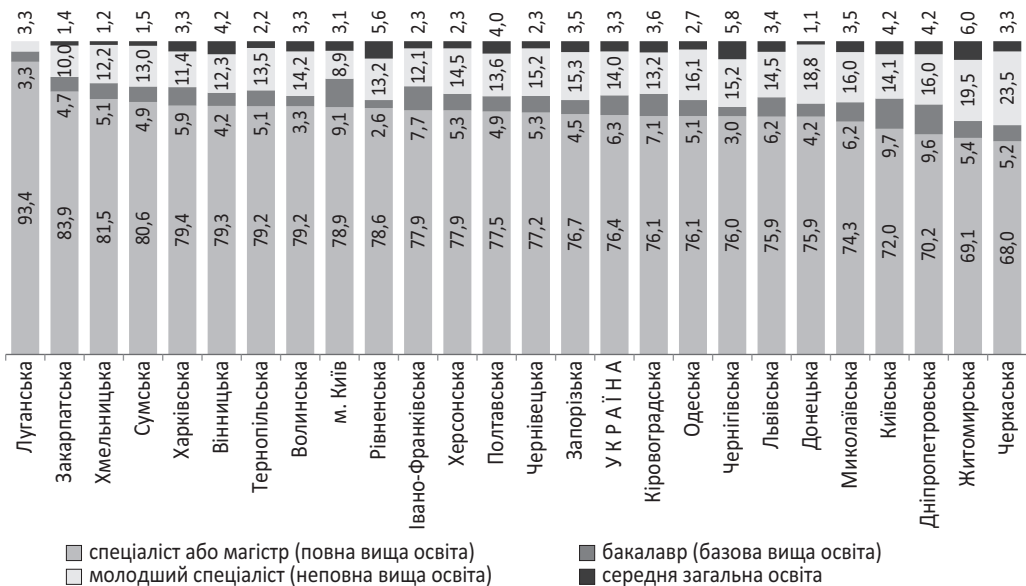

Рис. 7. Розподіл педагогічних працівників (без сумісників) у закладах позашкільної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем (освітою) в розрізі регіонів станом на 1 січня 2023 р., %

Побудовано авторами за: [10].

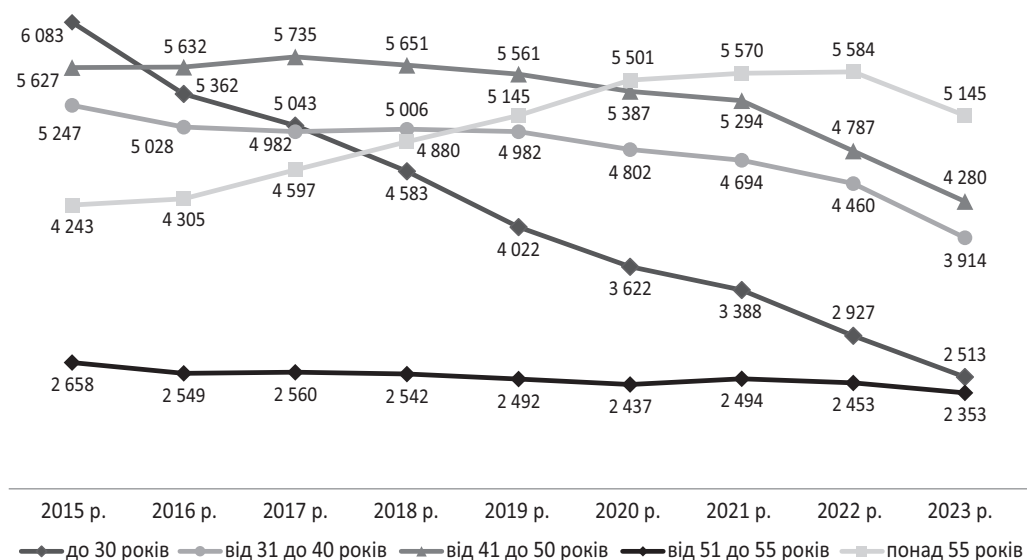

Рис. 8. Динаміка чисельності педагогічних працівників (без сумісників) у закладах позашкільної освіти України за віком упродовж 2015–2023 рр., осіб
Побудовано авторами за: [10].

Аналіз педагогічного складу в розрізі регіонів станом на 1 січня 2023 р. показав, що третина педагогічного складу працівників ЗПО припадає на вік понад 55 років в Одеській, Луганській, Запорізькій, Львівській, Херсонській областях. Наймолодший колектив педагогів (віком до 40 років) працює в Закарпатській, Івано-Франківській областях і м. Києві.

Розподіл педагогічних працівників за стажем педагогічної роботи (рис. 9) свідчить, що загалом по Україні найбільше педагогів зі стажем понад 20 років – 8 205 осіб, або 45,1 %. Далі за ранжуванням ідуть: від 10 до 20 років – 4 225 осіб (23,2 %), від 3 до 10 років – 3 474 особи (19,1 %), до 3 років – 2 301 особа (12,6 %). Більше половини педагогічного колективу зі стажем роботи понад 20 років викладають у ЗПО у Волинській, Тернопільській, Львівській, Сумській, Рівненській областях.

Українським актуальним питанням наразі є підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗПО, адже головними завданнями педагогів в умовах воєнного стану стають: надання учням психологічної підтримки й допомога в адаптації до змін; формування у вихованців гнучких навичок управління емоціями, оцінки ризиків; надання актуальної інформації про безпечну поведінку в надзвичайних ситуаціях; створення можливостей для творчої самореалізації; неформальне спілкування, соціалізація дітей із метою їх відволікання від жахливих реалій сьогодення.

Ряд науковців активізували свої зусилля з адаптації змістового наповнення навчальних програм, підручників, посібників для організації навчально-виховного процесу в ЗПО в умовах воєнного стану. Метою роз-

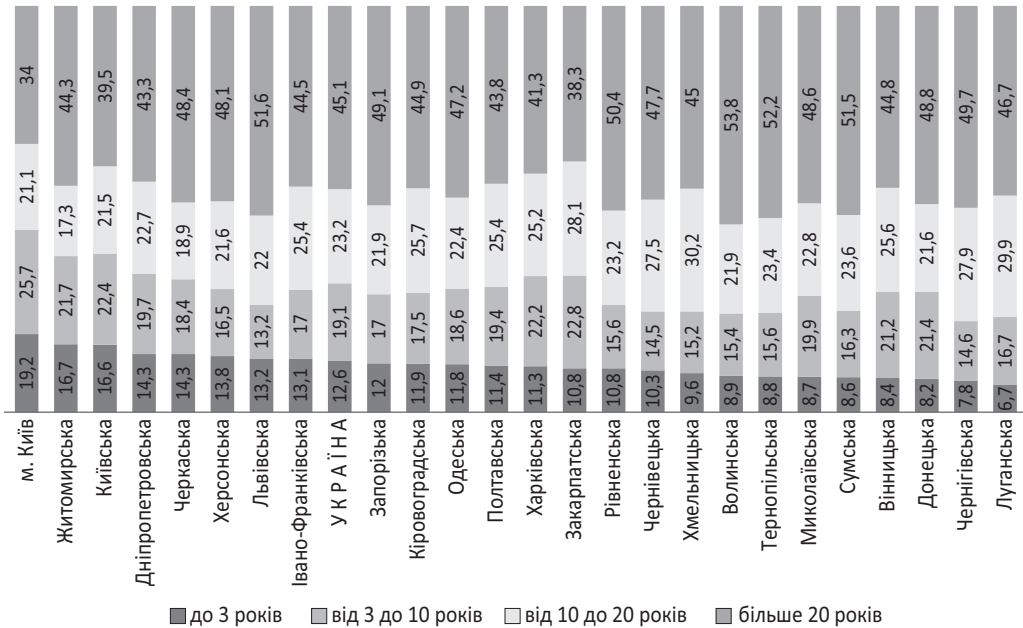

Рис. 9. Розподіл педагогічних працівників (без сумісників) у закладах позашкільної освіти за стажем педагогічної роботи станом на 1 січня 2023 р. у розрізі регіонів, %

Побудовано авторами за: [10].

роблення цих інформаційних і методичних засобів є навчання учнів правил збереження здоров'я й життя – свого та людей навколо – в умовах бойових дій [11; 12].

У цьому контексті активно працюють державні центри позашкільної освіти, як-от: Національний центр «Мала академія наук України», Національний еколого-натуралістичний центр, Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства та туризму учнівської молоді, Український державний центр позашкільної освіти, що в співпраці з обласними, міськими, районними ЗПО оперативно організували дистанційні заняття для різних категорій учнівської молоді [13; 14].

В умовах воєнного стану робота над оновленням змісту й методики позашкільної освіти на засадах

української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості стала більше фокусуватися на таких напрямках, як початкова військова підготовка, професійна орієнтація на військову службу, професійно-технічна і спеціалізована військова підготовка, професійно-технічна та спеціалізована військова підготовка, військово-прикладний і службово-прикладний спорт, сприяння розвитку військово-промислового комплексу. Окремій уваги потребує також розвиток науково-технічного, дослідницько-експериментального, еколого-натуралістичного напрямів позашкільної освіти. За даними відомчої статистичної звітності, станом на 1 січня 2023 р. у структурі мережі ЗПО налічувалося 16 центрів військово-патріотичного напрямку, що становили

лише 1,4 % загальної кількості закладів, в яких навчалася 6 633 особи (0,8 %); 15 (1,3 %) клубів фізичної підготовки з контингентом вихованців 11 873 особи (1,5 %); 11 дитячих флотилій моряків і річковиків, в яких навчалася 757 осіб (0,1 %). Загалом центрів, будинків, клубів науково-технічної творчості налічується 149 од. (12,9 %), які відвідують 92 714 осіб (11,8 %), а еколого-натуралістичного напрямку – 63 од. (5,5 %) з контингентом учнів 40 230 осіб (5,1 %) [10].

Фінансування державних та комунальних ЗПО здійснюється за рахунок відповідних бюджетів, приватних ЗПО – коштом засновників (власників). Додатковими джерелами фінансування державних і комунальних ЗПО можуть бути: кошти, отримані за надання платних послуг відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та в порядку, встановленому МОН, за погодженням із Мінфіном і Мінекономіки; гуманітарна допомога; добровільні грошові внески, матеріальні цінності підприємств, установ, організацій та окремих громадян; кредити банків; інші надходження, не заборонені законодавством [15].

В умовах воєнного стану велика увага має приділятися питанням відновлення освітньої інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази, які є важливими факторами успішної реалізації освітнього процесу в ЗПО. Адже, за даними відомчої статистичної звітності, унаслідок пошкоджень і руйнувань станом на 1 січня 2023 р. загальна площа будівель ЗПО становила 1,357 млн м², тобто на 96 тис. м² менше, ніж у 2022 р. Скоротилася

також площа приміщень для проведення занять – на 60,6 тис. м², до 764,7 тис. м². ЗПО мають 1 212 окремих будівель, з яких 133 будівлі потребують капітального ремонту, 4 перебувають в аварійному стані (усі вони розташовані на території Запорізької області). Найбільше будівель, що потребують капітального ремонту, розташовано в Дніпропетровській (19), Запорізькій (15), Львівській (11) областях [10].

За результатами проведеного аналізу, порівняно з 2022 р. зменшилася кількість ЗПО, які мають глядацькі (лекційні) зали, на 74 од. (тепер їх 562 од.); спортивні зали – на 18 од. (182 од.); хореографічні зали – на 47 од. (502 од.); бібліотеки – на 9 од. (83 од.); стаціонарні басейни – на 4 од. (20 од.); майстерні – на 34 од. (241 од.); теплиці – на 10 од. (55 од.); музеї – на 17 од. (122 од.); навчально-дослідні ділянки – на 8 од. (86 од.); стадіони – на 5 од. (45 од.); комп'ютерні класи – на 23 од. (229 од.); навчально-дослідні лабораторії – на 2 од. (25 од.); фотостудії – на 6 од. (43 од.).

Дуже важливим питанням є організація укриттів в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та вихованців, учнів, слухачів ЗПО, що потребує окремого аналітичного дослідження.

МОН зазначає, що в умовах воєнного стану в Україні важливою для ЗПО має бути робота, спрямована на: формування в дітей медіаграмотності, уміння грамотно й виважено споживати та поширювати інформацію; формування уявлень про небезпеку у віртуальному просторі й засвоєння правил безпечного користування Інтернетом та основних способів

захисту; проведення систематичної роз'яснювальної й інформаційної роботи щодо мінної небезпеки, правил поведінки в разі виявлення небезпечних предметів; проведення заходів для педагогів щодо вивчення особливостей комунікації з дітьми під час війни, ознайомлення з методами психологічної допомоги та самопомоги в умовах війни, загальної обізнаності щодо вікової психології [14].

З огляду на зазначене та специфіку роботи ЗПО, МОН рекомендує закладам військово-патріотичного й туристсько-краєзнавчого напрямку створювати телеграм-канали, в яких публікувати навчальні, методичні матеріали; проводити конкурси; створювати відео- й фотоконтент з патріотичного виховання, туристичної та краєзнавчої роботи; збільшити кількість цікавих заходів із висвітлення історії України та козацтва; співпрацювати з волонтерськими організаціями щодо надання підтримки вихованцям із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, із числа внутрішньо переміщених осіб; проводити ігри та змагання онлайн з історії українського війська.

У свою чергу, заклади еколого-натуралістичного напрямку повинні застосовувати у своїй діяльності форми дистанційного навчання, проводити цікаві майстеркласи, фотопленери, віртуальні квести та екодослідництво; продовжувати роботу відділень Природничої школи, віртуальні подорожі й екскурсії; створювати зоо- та флорохостели для тварин і рослин при ЗПО.

Головні завдання для закладів художньо-естетичного напрямку в умовах воєнного стану, як наголошує МОН, полягають в організації

художніх майстерень, відеолекцій і відеоуроків з історії культури України у форматі Zoom; проведенні віртуальних екскурсій музеями України та світу; організації виконання дитячих художніх робіт для підтримки захисників України та відправки їх воїнам Збройних Сил України, Військово-Морських Сил України, Повітряних Сил ЗСУ, Національної гвардії України, територіальної оборони й добровільних військових формувань; організації мистецьких гостин за участі відомих майстрів народної творчості свого регіону; залученні дітей до режисерсько-постановочної роботи в театральних колективах; проведенні в дистанційних форматах (Zoom, Viber, Telegram та ін.) заняття з основ хореографічного мистецтва як засобу відновлення фізичного й психічного здоров'я дитини; проведенні онлайн-фестивалів, виставок мистецького спрямування; залученні дітей і молоді до науково-дослідницької діяльності на культурологічну тематику; залученні органів учнівського самоврядування до волонтерської діяльності та наданні посильної допомоги тимчасово переміщеним сім'ям.

Діяльність закладів науково-технічного напрямку має спрямовуватися, зокрема, на створення відеохабів на ютуб-каналах для розміщення відеозаписів майстер-класів, мистецьких виступів і корисних порад; організацію роботи дітей у віртуальних групах із використанням онлайн-платформ ZOOM та MEET; застосування новітніх форм дистанційного навчання; розроблення й демонстрацію фотографій моделей, відеодемонстрацію запусків літаків, суден, човнів тощо.

Заклади науково-дослідницького напрямку у своїй діяльності повинні передбачити можливість асинхронного навчання, розробляючи матеріали для самостійного опрацювання в класрумах Гугл, на ютуб-чи телеграм-каналах та на офіційних сайтах закладів; здійснювати відеозапис занять і надавати учасникам доступ до цих відео; збільшити кількість занять та заходів, націлених на формування медіаграмотності учнів; на регулярній основі проводити онлайн-зустрічі з психологами-консультантами з метою психологічної підтримки учнів в умовах війни.

З огляду на викладене можна зробити такі висновки:

1. Виявлені проблеми розвитку позашкільної освіти, зокрема її управлінських аспектів, вказують на необхідність перегляду й аналізу структури форм відомчої статистичної звітності № 1-ПЗ (освіта) «Звіт позашкільного навчального закладу», № 1-ПЗ (освіта-зведена) «Зведений звіт позашкільних навчальних закладів», а також системи узгодження показників форм звітності. Необхідна автоматизація збору інформації та реалізація підходу формування агрегованих статистичних показників на основі індивідуальних даних школярів і педагогів, що може бути виконано шляхом відповідних доопрацювань у середовищі національної інформаційної управлінської освітньої системи ПАК «АІКОМ». Тільки таким чином можна підвищити достовірність статистики з позашкільля в умовах значних

переміщень школярів та педагогів через бойові дії.

2. Нові підходи до організації та забезпечення якості позашкільної освіти в умовах воєнного стану передбачають перегляд мережі ЗПО й напрямів їхньої діяльності; є потреба в розвитку ЗПО військово-патріотичного, науково-технічного, дослідницько-експериментального, еколого-натуралістичного напрямів та ширшому залученні до них учнів, вихованців, слухачів.

3. Передумовою надання якісної позашкільної освіти в Україні є наявність кваліфікованого педагогічного персоналу. В умовах воєнного стану варто приділяти більшу увагу підвищенню престижності педагогічного персоналу в позашкільлі, створенню стимулів для залучення молодих педагогів, запровадженню системної підготовки педагогічних кадрів для позашкільної освіти.

4. Нагальною потребою є організація перепідготовки педагогів у позашкільлі у зв'язку із запровадженням у навчальний процес інноваційних технологій, широким використанням сучасної комп'ютерної техніки та інтернет-технологій, що пов'язано, зокрема, з необхідністю використання дистанційної форми навчання.

5. Важливим в умовах воєнного стану є відновлення освітньої інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази ЗПО, а також організація укриттів в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та вихованців, учнів, слухачів ЗПО.

Список використаних джерел

1. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.
2. Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу : метод. посіб. / В. В. Вербицький та ін. ; за ред. В. В. Мачуського. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 178 с. URL: <http://tinyurl.com/5xar5bcf>.
3. Мачуський В. В. Стратегічні напрями удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності позашкільних навчальних закладів в роботі лабораторії позашкільної освіти. *Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Сер. : Педагогічні науки*. Київ, 2015. Вип. 1. С. 12–22. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=4074290064744323759&btnI=1&hl=uk>.
4. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах : монографія / А. Е. Бойко та ін. ; за ред. В. В. Мачуського. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 220 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132487985.pdf>.
5. Бойко А. Е., Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Литовченко О. В. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : метод. посіб. / за ред. В. В. Мачуського. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/723075/1/1_%D0%9C%D0%9E%D0%9E%D0%9F_web.pdf.
6. Шабалева Л. М. Позашкільна освіта як об'єкт муніципального управління в умовах децентралізації. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.18>.
7. Корнієнко А. Освітня діяльність закладів позашкільної освіти в умовах бойових дій. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. 2022. № 26. Кн. 1. С. 190–198. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-190-198>.
8. Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану (проект) / Міжнародна асоціація позашкільної освіти. 2023. URL: <https://www.pou.org.ua/2023/04/kontseptsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voyennogo-stanu/>.
9. Позашкільні навчальні заклади державної і комунальної форм власності Міністерства освіти і науки України та приватної форми власності (станом на 01.01.2022 р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/pozashkilni_derzhavnikomunalnprivatni_01.01.2022.xlsx.
10. Позашкільні навчальні заклади державної і комунальної форм власності Міністерства освіти і науки України та приватної форми власності (станом на 01.01.2023 р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2023. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/byuleten-1-pz-derj-kom-priv-2023.xlsx>.
11. Корнієнко А. В., Мачуський В. В., Вербицький В. В. Наскрізна навчальна програма з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/01/Prohrama.pozashk.Osnovy.bezpr.zhyttyedyal.v.umovakh.boyoovykh.diy.01.04.22.pdf>.
12. Корнієнко А. В., Мачуський В. В., Вербицький В. В. Методичні рекомендації до наскрізної навчальної програми з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/01/Metod.rekom.do.prohramy.pozashk.Osnovy.bezpr.zhyttyedyal.v.umovakh.boyoovykh.diy.01.04.22.pdf>.

13. Про забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час дії воєнного стану : лист Міністерства освіти і науки України від 18.03.2022 № 1/3544-22. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Jb4h3mXOQWoQU8fCdqvRTn0rSZjOGxYP/view>.

14. Про організацію роботи закладів позашкільної освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 14.04.2022 № 1/4142-22. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/27/lyst-mon-vid-14-04-2022-1-4142-22-pro-orhanizatsiiu-roboty-zakladiv-pozashkil-noi-osvity/>.

15. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF/conv#Text>.

Sergiy Londar

Dr. Sc. (Economics), Professor, SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, londar.sergiy@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-288X>

Valentyna Gapon

Ph. D. (Pedagogical), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, valvas.gapon@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7521-5450>

Olena Barabash

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, o.barabash@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2545-0369>

INFORMATION ASPECTS OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION FUNCTIONING IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Abstract. *Out-of-school education (OSE) plays a significant role in the integral system of national education in Ukraine, ensuring effective upbringing, training, development, and socialization of the youth. The aim of this article is to conduct a comparative analysis of the state of OSE in Ukraine from January 1, 2015, to January 1, 2023. The information base for the analytical research was based on the legal acts regulating the activities of out-of-school educational institutions (OSEIs), departmental statistical reporting forms, instructions and methodological recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine. It is established that the main objective of OSE is to provide opportunities for the creative, intellectual, spiritual and physical development of children and students during their leisure time. Additionally, OSE aims to prepare adolescents for life in a market economy, introduce innovative forms and methods of organizing extracurricular activities, and meet their educational needs by engaging them in various types of OSE, including scientific, experimental, research, technical and design, artistic, decorative and applied, ecological and natural, tourist, local history, and other activities. The article discusses the challenges of developing OSE during martial law in Ukraine. It focuses on enhancing the regulatory framework,*

strengthening management, expanding student enrollment, updating content and methods based on Ukrainian national and civic identity, fostering defense consciousness, and providing training, retraining, and advanced education for pedagogical staff. Key performance indicators of OSE in regional contexts are identified and analyzed, including the number of OSEIs, students, pupils, trainees, and teaching staff. It is noted that in the context of martial law, emphasis should be placed on teacher development, curriculum content and method development, and the integration of innovative processes and modern Internet technologies into the extracurricular educational environment. To improve the organisation and quality assurance of OSE under martial law, a review of the network of educational institutions and their activities is required. Additionally, wider involvement of students, pupils, and trainees in military-patriotic, scientific and technical, research and experimental, and environmental and naturalistic extracurricular activities is necessary.

Keywords: out-of-school education, out-of-school education institutions, areas of activity of out-of-school education institutions, information and analytical support, students, teaching staff.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2000). *On out-of-school education* (Act No. 1841-III, June 22). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].
2. Verbytskyi, V. V., Boiko, A. E., Korniienko, A. V., Lytovchenko, O. V., Lypetskyi, O. P., Liubych, O. I., ...& Pustovit, H. P. (2015). *Competence-based approach in the educational process of an out-of-school educational institution*. Kharkiv: Drukarnia Madryd. Retrieved from <http://tinyurl.com/5xar5bcf> [in Ukrainian].
3. Machuskyi, V. V. (2015). Strategic directions for improving the scientific and methodological support of extracurricular educational institutions in the work of the laboratory of extracurricular education. *Scientific Bulletin of the National Ecology and Nature Center. Series: Pedagogical sciences*, 1, 12-22. Kyiv. Retrieved from <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=4074290064744323759&btnI=1&hl=uk> [in Ukrainian].
4. Boiko, A. E., Korniienko, A. V., Lytovchenko, O. V., Liubych, O. I., Machuskyi, V. V., Prosina, O. V., ...& Tykhenko, L. V. (2017). *Formation of value orientations of the educational process in out-of-school educational institutions*. Kyiv: TOV "Zadruha". Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/132487985.pdf> [in Ukrainian].
5. Boiko, A. E., Verbytskyi, V. V., Korniienko, A. V., & Lytovchenko, O. V. (2020). *Modernization of the organization of the educational process in out-of-school education institutions*. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/723075/1/1_%D0%9C%D0%9E%D0%9E%D0%9F_web.pdf [in Ukrainian].
6. Shabayeva, L. M. (2020). Extracurricular education as an object of municipal governance in the conditions of decentralization. *Public Administration and Customs Administration*, 4(27), 114-118. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.18> [in Ukrainian].
7. Korniienko, A. (2022). Educational activities of out-of-school educational institutions in the context of hostilities. *The collection of scientific papers "Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education"*, 26(1), 190-198. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-190-198> [in Ukrainian].
8. International Association of After-School Education. (2023). *The concept of out-of-school education under martial law*. Retrieved from <https://www.pou.org.ua/2023/04/kontsepsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voyennogo-stanu/> [in Ukrainian].

9. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *Out-of-school educational institutions of state and municipal ownership of the Ministry of Education and Science of Ukraine and private ownership (as of January 01, 2022)*. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/pozashkilni_derzhavnikomunalnprivatni_01.01.2022.xlsx [in Ukrainian].
10. SSI "Institute of Educational Analytics". (2023). *Out-of-school educational institutions of state and municipal ownership of the Ministry of Education and Science of Ukraine and private ownership (as of January 01, 2023)*. Retrieved from <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/byuleten-1-pz-derj-kom-priv-2023.xlsx> [in Ukrainian].
11. Korniienko, A. V., Machuskyi, V. V., & Verbytskyi, V. V. (2022). *Cross-cutting curriculum for extracurricular education in the health direction "Fundamentals of life safety in combat conditions"*. Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/01/Prohrama.pozashk.Osnovy.bezp.zhyttyediyal.v.umovakh.bojovykh.diy.01.04.22.pdf> [in Ukrainian].
12. Korniienko, A. V., Machuskyi, V. V., & Verbytskyi, V. V. (2022). *Methodological recommendations for the cross-cutting curriculum for extracurricular education in the health direction "Fundamentals of life safety in combat conditions"*. Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/01/Metod.rekom.do.prohramy.pozashk.Osnovy.bezp.zhyttyediyal.v.umovakh.bojovykh.diy.01.04.22.pdf> [in Ukrainian].
13. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *On ensuring the educational process in out-of-school educational institutions during martial law* (Letter No. 1/3544-22, March 18). Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1Jb4h3mXOQWoQU8fCdqvRTn0rSZjOGxYP/view> [in Ukrainian].
14. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *On the organization of work of out-of-school educational institutions* (Letter No. 1/4142-22, April 14). Retrieved from <https://imzo.gov.ua/2022/04/27/lyst-mon-vid-14-04-2022-1-4142-22-pro-orhanizatsiiu-roboty-zakladiv-pozashkil-noi-osvity/> [in Ukrainian].
15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2001). *On approval of the list of types of out-of-school educational institutions and the Regulations on out-of-school educational institution* (Resolution No. 433, May 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF/conv#Text> [in Ukrainian].

Белінська Г. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри бізнес-аналітики та цифрової економіки Національного авіаційного університету, Київ, Україна, belinskaya_anna2015@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8978-8513>

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СТАТИСТИКИ ОЕСР: ВАЖЛИВІСТЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто проблемні питання збору статистичних даних в Україні у сфері професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О). З'ясовано, що для поточного моніторингу діяльності закладів усіх рівнів освіти та П(ПТ)О зокрема збирається недостатня кількість інформації, особливо фінансового спрямування. Для порівняння розглянуто приклад ОЕСР як організації, що має чималий досвід використання інформативних освітніх індикаторів. Виявлено, що підхід до формування освітніх індикаторів у країнах ОЕСР істотно відрізняється. Так, підрахунок усіх індикаторів має на меті розкриття інформації про надходження коштів до закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) та їх використання, джерела, структуру витрат за напрямками й на одного студента. Тобто, всі індикатори розраховуються з метою оцінювання ефективності діяльності закладів освіти. Крім того, індикатори, які відображають відомості про викладачів, теж орієнтовані передусім на розкриття інформації, що опосередковано пов'язана із фінансами, зокрема про видатки на оплату праці викладачів у різних зрізах. Українські форми звітності ЗП(ПТ)О, які подаються до МОН (передусім № 1, 2, 3 (профтех)), орієнтовані більше на підрахунок фізичної наявності педагогічного й учнівського складу та їх градацію за віком, статтю, залученість до процесу навчання тощо. Зроблено висновок, що така інформація є неповною й не дає змоги оцінити ефективність діяльності закладу освіти.

Ключові слова: освітня статистика, освітній моніторинг, індикатори результативності освітньої політики, освітня статистика професійної (професійно-технічної) освіти України, освітня статистика ОЕСР.

JEL classification: I25.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-101-111.

Сьогодні освіта в Україні перебуває в стані трансформації. Ці процеси зумовлені необхідністю подолання викликів, що постали перед усією системою вітчизняної освіти з введенням режиму воєнного стану. Водночас, попри це, у країні тривають системні перетворення, пов'язані з її бажанням інтегруватися в європейський простір.

Для П(ПТ)О України європейська інтеграція теж є викликом, який формує пріоритети для П(ПТ)О на найближчі роки. Такими пріоритетами, зокрема, є:

- розширення автономії ЗП(ПТ)О, що дасть їм можливість бути більш незалежними при прийнятті рішень у сфері управління й безпосередньо в освітньому процесі;

© Белінська Г. В., 2023

- перехід ЗП(ПТ)О до сучасної моделі цифрової економіки;

- збільшення ролі ЗП(ПТ)О в розвитку системи навчання впродовж життя (*lifelong learning* – LLL) за рахунок надання послуг із підвищення кваліфікації робітників, які вже мають досвід роботи, зокрема шляхом розбудови центрів професійної досконалості на базі ЗП(ПТ)О.

Серед викликів, що постали перед П(ПТ)О через повномасштабне вторгнення рф, слід виокремити:

- брак (обмеження) коштів на фінансування закладів освіти, що може призвести до їх реорганізації шляхом об'єднання та укрупнення;

- актуалізація в умовах обмежених ресурсів дуальної освіти працівника та визнання неформальної освіти державою й роботодавцями;

- зміщення акцентів у освітньому процесі на практичну підготовку учнів, зокрема на нові форми зайнятості та сучасні навички.

Усі описані виклики й проблеми висувають нові вимоги також до збору статистичної інформації, адже для успішної євроінтеграції важливо привести її у відповідність зі стандартами ЄС і провідних міжнародних організацій. Правильно підібрані та зіставні зі світовими статистичні індикатори оцінювання стану П(ПТ)О сприятимуть ефективнішому моніторингу поточної діяльності ЗП(ПТ)О, дадуть змогу акумулювати потрібну для прийняття управлінських рішень інформацію й у перспективі порівнювати показники роботи вітчизняних і європейських ЗП(ПТ)О.

Аналіз останніх досліджень та публікацій в окресленій сфері свідчить, що проблеми розвитку П(ПТ)О в Україні вивчало досить багато укра-

їнських науковців. Так, О. Діденко звертає увагу на питання якості професійної підготовки робітників [1], Л. Бенюк та О. Паска – на проблеми розвитку П(ПТ)О України в умовах реформи децентралізації [2], а М. Леснікова порушує питання популяризації П(ПТ)О серед молоді [3].

Також ціла низка вчених у своїй науковій діяльності порушують проблеми статистичного супроводу освіти. Зокрема, Н. Пасічник і Р. Ріжняк дослідили роль освітніх індикаторів в оцінюванні динаміки розвитку освіти [4]; В. Астахова, В. Андрущенко, В. Кремень та ін. у своїх працях розкривають необхідність і доцільність розроблення індикаторів якості національної освіти [5].

Проте світові тренди щодо збору, подання статистичної інформації у сфері освіти та розроблення індикаторів якості національної освіти постійно змінюються й удосконалюються, а отже, потребують періодичного перегляду.

Сьогодні однією з найвідоміших міжнародних інституцій, що займаються збором статистичних даних у сфері освіти, є Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – її статистичні показники вважаються еталоном у сфері освітньої аналітики.

З огляду на зазначене метою цієї статті є дослідження сучасних освітніх показників, які використовує ОЕСР для оцінки якості освітнього процесу в країнах-учасниках, а також надання рекомендацій з удосконалення процесу збору статистичних даних у сфері П(ПТ)О України. Виходячи з мети статті, можна окреслити її завдання:

- визначити пріоритетні для розв'язання проблеми П(ПТ)О в Україні,

що визначають потребу в освітній аналітиці;

- проаналізувати освітні індикатори, які розраховуються ОЕСР у сфері П(ПТ)О;

- порівняти виокремлені індикатори з національними та наявною статистичною інформацією загалом;

- оцінити зіставність національних статистичних даних із зарубіжними.

Аналізуючи сучасні проблеми П(ПТ)О, варто зауважити, що наразі найбільш розробленою є проблема коригування поточного змісту освіти, а найменш вивченою й важкою для ефективного оцінювання – управління якістю навчання, що змушує ці заклади освіти проводити внутрішній моніторинг якості знань своїх учнів (слухачів). Сучасним ЗП(ПТ)О необхідно володіти максимально достовірною інформацією про перебіг освітнього процесу, це потрібно для прийняття ефективних рішень з управління якістю П(ПТ)О.

Для успішного досягнення поставлених перед моніторингом і статистичним аналізом цілей важливим є грамотний відбір індикаторів та критеріїв аналізу. Адже правильно підібрана інформація дає змогу адекватно оцінити якість освітнього процесу.

Власне, під поняттям «індикатор» у контексті моніторингу поточної діяльності будь-якого закладу освіти, у т. ч. ЗП(ПТ)О, розуміються показники, які відображають його заданий стан, що визначається стратегією його розвитку [6, с. 39–40].

На сьогодні світова освітня сфера сформувала багато систем показників (індикаторів) якості освіти. Усі моделі систем освітніх індикаторів

можна поділити на дві великі групи: міжнародні (освітні індикатори ОЕСР, ЮНЕСКО, ЄС тощо) й національні (рівень країн) [7]. Головною метою розроблення систем освітніх індикаторів є пошук показників, які ефективно визначатимуть усі ключові і проблемні питання освітньої сфери та, як уже зазначалося, надаватимуть інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Пошук оптимальної системи індикаторів триває досі.

Значних успіхів у формуванні міжнародної моделі освітніх індикаторів досягла ОЕСР. Ця організація не припиняє пошук оптимальної моделі індикаторів, про що свідчать постійні зміни в їх статистиці. Так, якщо огляд ОЕСР до 2014 р. охоплював порівняльну статистику систем освіти 34 країн-членів ОЕСР та її країн-партнерів за освітніми індикаторами, то вже у 2014 р. уперше в огляді було наведено інформацію про освітні системи Колумбії й Латвії. Станом на сьогодні до складу ОЕСР входить уже 38 країн, які подають свою освітню статистику, та ще 6 країн мають статус кандидата, тож інформація про їхні освітні сектори теж доступна для вивчення.

ОЕСР притаманне науково обґрунтоване визначення системи індикаторів результативності освітньої політики й запровадження інноваційних методів обробки статистичних даних у рамках єдиних, стандартизованих критеріїв.

У щорічному огляді освіти (Education at a Glance), який публікує на своєму сайті ОЕСР, висвітлюється, хто бере участь в освітньому процесі, які ресурси на це витрачаються, як функціонують освітні системи та

досягнуті ними результати. Останній аспект включає показники для широкого діапазону результатів – від порівняння успішності учнів у ключових предметних галузях до впливу освіти на заробітки й на шанси дорослих на працевлаштування.

Для зручності всі індикатори згруповано в чотири блоки:

- освітні результати та вплив навчання (*the output of educational institutions and the impact of learning*);
- доступ до освіти, участь в освітньому процесі та прогресі (*access to education, participation and progress*);
- фінансові ресурси, що інвестуються в освіту (*financial resources invested in education*);
- учителі, освітнє середовище й організація процесу навчання в школах (*teachers, the learning environment and organization of schools*) [6, с. 51].

Education at a Glance 2023 р. [8] робить акцент саме на П(ПТ)О, дослідженні участі у П(ПТ)О та структурі її програм. У цьому випуску є також новий розділ «Забезпечення безперервного навчання для українських біженців», в якому представлені результати опитування ОЕСР-2023, де зібрано дані про заходи, вжиті країнами ОЕСР для інтеграції українських біженців в їхні системи освіти.

Паралельно з існуючим сайтом з оглядами Education at a Glance ОЕСР активно розвиває новий статистичний сайт – OECD Data explorer [9], наповнюючи його новими статистичними даними та переносючи показники попередніх років з інших інформаційних джерел.

На цьому сайті вся статистична інформація у сфері освіти подається вже за трьома основними блоками:

освітні ресурси; учні (слухачі); вчителі (викладачі) [9].

Інформація про сферу освіти в розрізі освітніх ресурсів містить дані про фінансування освіти за джерелами фінансування (за рахунок державних, місцевих органів влади, приватного сектора, домогосподарств тощо) (табл. 1).

Варто зауважити, що всі описані групи статистичних даних подаються, як зазначено, за рівнями освіти, тож і ЗП(ПТ)О теж подають подібну статистичну інформацію. На нашу думку, такий досвід потрібно запозичити й Україні. Розкриття детальної інформації, зокрема про формування ціни на підготовку одного фахівця за кожною професією, а також про структуру надходжень на фінансування ЗП(ПТ)О за джерелами походження коштів, уможливорює оцінювання роботи такого закладу освіти за низкою показників, як-от ефективність витрачання державних і комунальних коштів, структура таких витрат, собівартість підготовки одного учня (слухача) за професією тощо. Це важливі фінансові показники, які дадуть змогу приймати більш виважені управлінські рішення на рівні МОН та інших державних і недержавних органів управління.

Очевидно, що частину цієї інформації ЗП(ПТ)О розкривають у своїй бухгалтерській звітності. Зокрема, йдеться про капітальні й загальні поточні витрати, загальний розподіл видатків, витрати на оплату праці персоналу, а також структуру надходжень за джерелами фінансування. Отже, така інформація існує, проте не подається у формі статистичного звіту.

Таблиця 1

Інформація, що подається ОЕСР щодо сфери освіти, у розрізі освітніх ресурсів

Назва індикатора	Назва індикатора англійською мовою	Фільтр розподілу (Dimensions)
Витрати на заклади освіти на одного учня денної форми навчання	Expenditure on educational institutions per full-time equivalent student	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Джерела фінансування. • Призначення витрат. • Тип витрат. • База ціни. • Одиниця вимірювання. • Період часу
Розподіл державних, приватних і неурядових витрат на заклади освіти	Distribution of government, private and non-domestic expenditure on educational institutions	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Джерела фінансування. • Призначення витрат. • База ціни. • Одиниця вимірювання. • Період часу
Капітальні та загальні поточні витрати на освіту (з усіх джерел)	Capital and total current expenditure on education (from all sources)	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Призначення витрат. • Тип витрат. • База ціни. • Одиниця вимірювання. • Період часу
Витрати на оплату праці персоналу в закладах освіти (з усіх джерел)	Expenditure on staff compensation in educational institutions (from all sources)	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Призначення витрат. • Тип витрат. • База ціни. • Одиниця вимірювання. • Період часу
Витрати на заклади освіти у відсотках ВВП	Expenditure on educational institutions as a percentage of GDP	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Джерела фінансування. • Призначення витрат. • Період часу.
Джерело та призначення витрат – повний набір даних	Source and destination of expenditure – full dataset	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Джерела фінансування. • Призначення витрат. • Тип витрат. • База ціни. • Одиниця вимірювання. • Період часу
Розподіл видатків (з усіх джерел) – повний набір даних	Allocation of expenditure (from all sources) – full dataset	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Джерела фінансування. • Призначення витрат. • Тип витрат. • База ціни. • Одиниця вимірювання. • Період часу

Складено автором.

Інформація про сферу освіти в розрізі учнів (слухачів), яку можна знайти на новому сайті ОЕСР, містить статистичні дані за такими індикаторами, як навчальний час, організація обов'язкової загальної середньої освіти та ін. (табл. 2).

Очевидно, що частина наведених показників не мають відношення до П(ПТ)О та застосовуються переважно для загальної середньої освіти. Але інша частина показників демонструє навчальне навантаження студента, що дає змогу оцінити структуру освітнього процесу й співвідно-

шення предметів загального циклу освіти та фахових дисциплін.

Поточна статистика, яку збирає МОН, про студентів ЗП(ПТ)О, а це передусім форми № 1, 2, 3 (профтех), теж відображає інформацію про учнів (слухачів), але ця інформація має загальний характер і демонструє фактичну чисельність здобувачів освіти, вступників, випускників та осіб, які припинили навчання достроково тощо. Інформація надається за галуззю навчання, статтю й віком учнів (слухачів). Також розкривається інформація про чисельність учнів

Таблиця 2

Інформація, що подається ОЕСР щодо сфери освіти, у розрізі учнів (слухачів)

Назва індикатора	Назва індикатора англійською мовою	Фільтр розподілу (Dimensions)
Навчальний час в обов'язковій загальній середній освіті	Instruction time in compulsory general education	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Одиниця вимірювання. • Предмет, що вивчається
Тривалість навчання в системі обов'язкової загальної середньої освіти (субнаціональні дані)	Instruction time in compulsory general education (subnational data)	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Одиниця вимірювання. • Предмет, що вивчається
Навчальний час в обов'язковій загальній середній освіті за віком	Instruction time in compulsory general education by age	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Вік учня (слухача). • Предмет, що вивчається
Навчальний час на предмет за віком	Instruction time per subject by age	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Вік учня (слухача). • Предмет, що вивчається
Навчальний час на предмет за рівнем освіти	Instruction time per subject by level of education	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Предмет, що вивчається
Організація обов'язкової загальної середньої освіти	Organization of compulsory general education	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Одиниця вимірювання
Організація обов'язкової загальної середньої освіти (субнаціональні дані)	Organization of compulsory general education (subnational data)	<ul style="list-style-type: none"> • Територія. • Рівень освіти. • Одиниця вимірювання
Час навчання учня (слухача) – повний набір даних	Student instruction time – full dataset	Для цих даних немає ні фільтра, ні перегляду за замовчуванням. Індикатор охоплює початкову освіту, базову середню освіту та профільну середню освіту, але виключає дошкільну освіту, навіть якщо вона є обов'язковою [10]

Складено автором.

(слухачів), прийнятих на навчання за рахунок бюджетних коштів та за контрактом.

Окрім того, проводиться збір даних про вступників із соціально вразливих верств населення: сиріт, осіб із неблагополучних і малозабезпечених сімей, осіб з особливими освітніми потребами та ін.

Статистична інформація, яку сьогодні збирає МОН для формування своєї аналітики, суттєво відрізняється від тих даних, що пропонує ОЕСР, розраховуючи наведені індикатори. Різниця є очевидною та полягає в цілях висвітлення інформації: індикатори ОЕСР побудовані крізь призму ефективності освітнього процесу й демонструють, скільки часу та ресурсів витрачається на організацію вивчення дисциплін загальноосвітнього спрямування, а в Україні просто збирається фактична інформація про якісний, віковий і кількісний склад учнів (слухачів).

Інформація про сферу освіти в розрізі викладачів (учителів) відображає статистичні дані за найбільшою кількістю рубрик – 19. Більшість із них стосуються педагогів шкіл та розкривають інформацію про рівень оплати їхньої праці в абсолютних цифрах і відносно працівників із вищою освітою.

Проте чотири з цих 19 індикаторів мають відношення до ЗП(ПТ)О, а саме:

- **робочий час керівників шкіл** (*school heads' working time*);
- **фактична річна кількість навчального часу вчителів** (*teachers' actual annual teaching time*);
- **нормативи навчального та робочого часу вчителів** (*teachers' statutory teaching and working time*);

• **нормативи навчального та робочого часу вчителів (субнаціональні дані)** (*teachers' statutory teaching and working time (subnational data)*).

Індикатор «робочий час керівників шкіл» представляє дані про законодавчі вимоги щодо робочого часу керівників закладів освіти, які працюють повний робочий день у державних закладах дошкільної, початкової та базової середньої освіти, включаючи загальні та професійно-технічні програми.

Індикатор «фактична річна кількість навчального часу вчителів» надає цінну інформацію про вимоги до вчителів у країнах ОЕСР. Цей набір даних відображає фактичний навчальний час вчителів, які працюють повний робочий день у державних закладах освіти початкового та середнього рівнів (з ЗП(ПТ)О включно).

Індикатори «нормативи навчального та робочого часу вчителів» і «нормативи навчального та робочого часу вчителів (субнаціональні дані)» представляють дані про законодавчі вимоги до викладання й робочого часу вчителів повного робочого дня в державних закладах освіти (включаючи загальні та професійні програми) на рівні територій і загальнодержавному рівні.

Цікаво, що всі зазначені показники орієнтовані на оцінювання передусім робочого навантаження викладачів (учителів). Це дає змогу надалі порівнювати фактичне й нормативне навантаження, а отже, робити висновки про надлишковість або нестачу педагогічного складу. Крім того, така інформація в поєднанні з даними про оплату праці за одиницю

навчального часу дає уявлення про видатки на оплату праці вчителів за напрямами педагогічної діяльності в розрахунку на одного педагогічного працівника. Водночас статистична інформація про викладацький склад ЗП(ПТ)О, яка збирається в Україні, а це форма № 1 (профтех), орієнтована на підрахунок чисельності педагогічного складу та його розподіл за кваліфікацією, статтю, посадами.

Утім, Україна сьогодні активно розвивається в бік удосконалення статистичного супроводу освітнього процесу, у т. ч. у контексті П(ПТ)О. І цей процес відбувається одночасно за декількома напрямками.

Одним із таких напрямків є автоматизація збору й обробки статистичної інформації від ЗП(ПТ)О. Так, ще у 2018 р. Уряд України та Єврокомісія уклали Угоду щодо фінансування заходу «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України», яка сьогодні частково впроваджується Радою з питань освіти та молоді Республіки Естонія – HARNO. Зокрема, HARNO відповідає за реалізацію компонента 2.8 проєкту EU4Skills: «Підтримка розвитку інформаційної системи управління освітою для П(ПТ)О (EMIS для П(ПТ)О).

Сьогодні модуль П(ПТ)О впроваджено в промислову експлуатацію в середовищі програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ»). По суті, це інформаційно-аналітична система, що використовується суб'єктами освітньої діяльності з метою ефективного управління закладом освіти.

Метою створення саме модуля П(ПТ)О в ПАК «АІКОМ» є автоматизація процесів збору, перевірки, аналізу,

зберігання, розподілу та використання дезагрегованих даних щодо якісних і кількісних показників системи П(ПТ)О України, зокрема для прийняття управлінських рішень [11].

Також варто згадати ще про один проєкт – EU4UAVET, який наразі перебуває в процесі реалізації й також стосується розроблення спеціального модуля для П(ПТ)О в ПАК «АІКОМ». Цей модуль впроваджується саме для збору передусім фінансових показників діяльності ЗП(ПТ)О. Тож, коли зазначений проєкт буде завершено, для ЗП(ПТ)О з'явиться можливість проводити розрахунки деяких фінансових індикаторів, про які йдеться в статті.

Отже, очевидно, що в Україні розуміють необхідність диверсифікації статистичних даних, які збираються по закладах освіти, та поступово дедалі більше орієнтуються на збір і обробку саме фінансових даних, що лежать в основі всіх індикаторів ефективності. Тому можна сподіватися, що протягом найближчих років вітчизняна система збору статистичної інформації серед ЗП(ПТ)О наблизиться до стандартів країн ОЕСР.

Підсумовуючи викладене, можна зробити загальний висновок про те, що індикатори стану сфери освіти, які презентує ОЕСР, орієнтуються передусім на статистичні дані, які прямо чи опосередковано пов'язані із фінансовою складовою освіти.

Насамперед такий висновок стосується рубрик «освітні ресурси» та «учні (слухачі)», де підрахунок усіх індикаторів має на меті розкриття інформації про надходження й використання коштів, а також про те, скільки державних та/або приватних коштів витрачається на підготовку одного учня (слухача) за різними на-

прямаками. Тобто всі індикатори розраховуються для оцінки ефективності діяльності закладів освіти.

Індикатори в рубриці «вчителі (викладачі)» теж орієнтовані передусім на розкриття інформації, яка опосередковано пов'язана із фінансами, – про видатки на оплату праці педагогічних працівників у різних зрізах.

Сучасні статистичні форми ЗП(ПТ)О, що подаються до МОН, орієнтовані на підрахунок фізичної наявності педагогічного й учнівського складу та їх градацію за віком, статтю, залученість до процесу навчання тощо. Така інформація є неповною й не дає змоги оцінити ефективність діяльності закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Діденко О. Забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників в ринкових умовах. *Професійно-технічна освіта*. 2014. № 4. С. 9–12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307568.pdf>.
2. Беновська Л. Я., Паска О. В. Тенденції та проблеми розвитку професійно-технічної освіти в умовах реформи децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 1 (147). С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-2>.
3. Леснікова М. В. Популяризація професійної (професійно-технічної) освіти серед молоді: європейський досвід та кроки з її підвищення в Україні. *Освітня аналітика України*. 2022. № 4 (20) С. 49–66. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-4-49-66>.
4. Пасічник Н. О., Ріжняк Р. Я. Освітні індикатори як інструмент оцінювання стану і динаміки розвитку освітніх систем. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Сер. : Економічні науки*. 2015. Вип. 27. С. 301–308. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/798>.
5. Головач А. В., Захожай В. Б., Манцуrow І. Г., Головач Н. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного фінансового менеджменту (методологія і практика прикладної статистики) : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 260 с.
6. Реформа НУШ як складова євроінтеграції України: освітні індикатори оцінки успішності реформи / Г. М. Терещенко та ін. ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2023. 98 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/az_indikator_i_nush_%D1%94vrointegracziya.pdf.
7. Єгорова І. В. Моніторинг якості підготовки фахівців в освітньому просторі сучасного закладу вищої освіти, його завдання. *Педагогічні інновації в освітньому просторі сучасного закладу вищої освіти* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 12 берез. 2021 р. Київ, 2021. С. 6–9. URL: <https://kkibp.edu.ua/images/2021/12.03.2021.pdf>.
8. Education at a Glance 2023: OECD Indicators / OECD. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>.
9. *OECD Data Explorer* : вебсайт. URL: <https://data-explorer.oecd.org/>.
- 10 Student instruction time - full dataset / OECD. URL: [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CEducation%23EDU%23%7CStudents%23EDU_STU%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=8&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_EAG_IT%40DF_EAG_IT_ALL&df\[ag\]=OECD.EDU.IMEP&df\[vs\]=1.1&dq=.....&to\[TIME\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CEducation%23EDU%23%7CStudents%23EDU_STU%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=8&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_EAG_IT%40DF_EAG_IT_ALL&df[ag]=OECD.EDU.IMEP&df[vs]=1.1&dq=.....&to[TIME]=false).
11. Розроблено інформаційну систему управління освітою для професійної (професійно-технічної) освіти за підтримки Ради з питань освіти та молоді Республіки Естонія (HARNO) в рамках EU4SKILLS / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/rozrobleno-informacziynu-systemu-upravlinnya-osvityu-dlya-profesijnoyi-profesijno-tehnicnoyi-osvity-za-suprovodu-rady-z-pytan-osvity-ta-molodir-espubliki-estoniya-harno-v-ramkah-eu4skills/>.

Ganna Belinska

Ph. D. (Economics), Senior Researcher, National Aviation University, Kyiv, Ukraine,

belinskaya_anna2015@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8978-8513>

THE EXPERIENCE OF OECD EDUCATION STATISTICS FORMATION: ITS RELEVANCE FOR VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING IN UKRAINE

Abstract. The article discusses certain issues related to the collection of statistical data in the field of vocational education and training (VET) in Ukraine. It was found that for the continuous monitoring of educational activities at all levels of education in general and the VET in particular, an insufficient amount of information is collected (especially regarding the financial aspect). For comparison, the example of the OECD is considered, as an organization with significant experience in the formation of informative educational indicators. The author found that the approach to the formation of educational indicators in the OECD countries differs significantly, meaning the calculation of all indicators is aimed at disclosing information about the receipt and expenditure of funds in VET institutions, their sources, and the structure of expenses by category and per student. That is, all indicators are calculated for the purpose of evaluating the effectiveness of educational institutions. As a result, the indicators that highlight information about teachers are also primarily focused on disclosing information that is indirectly related to finances: expenses for teachers' wages by various sections, etc. The Ukrainian forms of VET institutions that are submitted to the Ministry of Education and Science of Ukraine (primarily Forms No. 1, 2, and 3 of VET) are oriented more towards the calculation of the physical presence of teaching staff and students and their gradation by age, gender, involvement in the learning process, etc. It was concluded that such information is incomplete and does not make it possible to assess the effectiveness of the educational institution.

Keywords: educational statistics, educational monitoring, indicators of educational policy effectiveness, vocational education and training statistics in Ukraine, OECD educational statistics.

References

1. Didenko, O. (2014). Ensuring the quality of professional training of skilled workers in market conditions. *Vocational and technical education*, 4, 9-12. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/32307568.pdf> [in Ukrainian].
2. Benovska, L., & Paska, O. (2021). Trends and problems of vocational education development in the context of decentralization reform. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 1(147), 10-15. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-2> [in Ukrainian].
3. Lyesnikova, M. (2022). Popularization of vocational education and training among young people: the European practices and steps for its improvement in Ukraine. *Educational Analytics of Ukraine*, 4(20), 49-66. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-4-49-66> [in Ukrainian].
4. Pasichnyk, N., & Rizhniak, R. (2015). The education indicators as a tool for evaluation state and dynamics of educational systems. *Scientific works of Kirovograd National Technical University. Series: Economic Sciences*, 27, 301-308. Retrieved from <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/798> [in Ukrainian].

5. Holovach, A. V., Zakhochai, V. B., Mantsurov, I. H., & Holovach, N. A. (2010). *Information and analytical support of public financial management (methodology and practice of applied statistics)*. Kyiv, KNEU [in Ukrainian].
6. Tereshchenko, H., Denysiuk, O., Tytarenko, N., Tkachenko, V., & Dron, T. (2023). *NUS reform as a component of Ukraine's European integration: educational indicators of reform success*. Kyiv: SSI "Institute of Educational Analytics". Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/az_indikatori_nush_%D1%94vrointegracziya.pdf [in Ukrainian].
7. Yehorova, I. V. (2021). Monitoring the quality of training in the educational space of a modern higher education institution, its tasks, *Pedagogical innovations in the educational space of a modern higher education institution*, Proceedings of the 5th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, 6-9. Kyiv. Retrieved from <https://kkibp.edu.ua/images/2021/12.03.2021.pdf> [in Ukrainian].
8. OECD. (2023). *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>.
9. OECD. (n. d.). *OECD Data Explorer*. Retrieved from <https://data-explorer.oecd.org/>.
10. OECD. (n. d.). *Student instruction time - full dataset*. Retrieved from [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CEducation%23EDU%23%7CStudents%23EDU_STU%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=8&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_EAG_IT%40DF_EAG_IT_ALL&df\[ag\]=OECD.EDU.IMEP&df\[vs\]=1.1&dq=.....&to\[TIME\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CEducation%23EDU%23%7CStudents%23EDU_STU%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=8&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_EAG_IT%40DF_EAG_IT_ALL&df[ag]=OECD.EDU.IMEP&df[vs]=1.1&dq=.....&to[TIME]=false).
11. SSI "Institute of Educational Analytics". (n. d.). *An education management information system for vocational education and training has been developed with the support of the Estonian Board of Education and Youth (HARNO) within the EU4SKILLS framework*. Retrieved from <https://iea.gov.ua/rozrobleno-informacijnu-systemu-upravlinnya-osvitoyu-dlya-profesijnoyi-profesijno-tehnicnoyi-osvity-za-suprovodu-rady-z-pytan-osvity-ta-molodi-respubliki-estoniya-harno-v-ramkah-eu4skills/> [in Ukrainian].

Бахрушин В. Є.

доктор фізико-математичних наук, професор, професор Національного університету «Запорізька політехніка», Запоріжжя, Україна, Vladimir.Bakhrushin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3771-5256>

МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Анотація. Метою статті є аналіз мережі закладів вищої освіти (ЗВО) європейських країн у розрізі контингенту, типів, правового статусу, рівнів освіти за даними Європейського реєстру вищої освіти (ETER). Такий аналіз є актуальним у контексті дискусій щодо стратегії розвитку вищої освіти України – відновлення, оптимізації мережі, укрупнення ЗВО тощо. Отримані результати свідчать про велике різноманіття ЗВО за цими ознаками. Мережа включає заклади з кількома десятками й сотнями тисяч студентів. Значна частка ЗВО здійснюють підготовку за рівнями освіти 5–8 або 6–8 (за Міжнародною стандартною класифікацією освіти). Водночас є заклади, що працюють лише на одному рівні. Немає однозначного впливу типу ЗВО чи його правового статусу на контингент студентів або рівні освіти, за якими здійснюється підготовка. Загалом відмінності є радше статистичними, ніж детермінованими, хоча в окремих європейських країнах існують правові обмеження у вимогах до закладів різного типу. Актуальним для України питанням є перехід на європейські класифікатори, який неодмінно доведеться робити для правильного відображення даних вітчизняних ЗВО й системи вищої освіти в ETER і європейських статистичних базах, зокрема в Евростаті.

Ключові слова: мережа закладів вищої освіти, оптимізація, модернізація, контингент закладу вищої освіти, правовий статус закладу вищої освіти, тип закладу вищої освіти, рівні освіти.

JEL classification: I21, I25, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-112-125.

Відновлення системи вищої освіти України в повоєнний період є одним із ключових завдань становлення її як успішної європейської держави й повноправного члена ЄС. Важливим складником відновлення має бути модернізація мережі закладів вищої освіти (ЗВО), у процесі котрої необхідно враховувати аспекти як економічної ефективності, так і забезпечення потреб України й регіонів у фахівцях різних кваліфікацій (спеціальностей та рівнів освіти). У контексті

інтеграції до ЄС варто брати до уваги не лише наявні міжнародні документи, національне законодавство, а й практики країн ЄС, зміни, що відбувалися протягом останніх років, плани та прогнози щодо можливих змін у перспективі 2030–2035 рр. як в ЄС, так і в інших країнах [1–3]. Зокрема, це стосується стану та еволюції мережі ЗВО в європейських країнах.

Метою цього дослідження є аналіз мережі ЗВО європейських країн у контексті дискусійних питань, що

© Бахрушин В. Є., 2023

стосуються оптимізації їх мережі в Україні та повоєнного відновлення системи вищої освіти.

Джерельною базою дослідження слугували дані Державної служби статистики України, Єдиної державної електронної бази з питань освіти, Європейського реєстру вищої освіти (ETER), Євростату, реєстрів і рейтингів світових університетів та ін.

В Україні дуже поширена думка про необхідність скорочення чи оптимізації кількості ЗВО. Така ідея обговорюється принаймні з початку 2000-х років. Вона виникла внаслідок усвідомлення зміни демографічного тренду після стрімкого зростання чисельності випускників і ЗВО в 1990-х роках. Утім, невдала спроба об'єднання університетів у Сумах у 2004 р. на певний час призупинила подібні ініціативи, й загальна кількість університетів, академій та інститутів зростала протягом ще кількох років. Утім, починаючи з 2008/2009 н. р. вона стала поступово зменшуватися. У Листі МОН щодо оптимізації мережі вищих навчальних закладів 2014 р. [4], зокрема, зазначалося, що наявна мережа ЗВО набагато перевищує потреби України. Значна частина державних і приватних ЗВО не відповідають вимогам до акредитації, розташовані поруч заклади нерідко здійснюють підготовку за тими самими спеціальностями та близькими за змістом освітніми програмами.

Згідно з монографічним дослідженням [5], на початок 2016/2017 н. р. загальна чисельність науково-педагогічних і педагогічних працівників у ЗВО становила 132 тис. осіб. Серед них 116,2 тис. штатних працівників, у т. ч. 97,0 тис. науково-педагогічних та 19,2 тис. педагогічних працівників.

Автори зазначають, що порівняно з 2010/2011 н. р. загальна чисельність працівників знизилася на 19,4 %, й пов'язують це насамперед з оптимізацією мережі ЗВО (фактично зі скороченням кількості закладів, оскільки критерії оптимальності не визначено), змінами в пенсійному законодавстві, які стимулювали звільнення частини працюючих пенсіонерів, і тимчасовою окупацією Криму та Донбасу російською федерацією. Далеко не таким істотним було зменшення чисельності працівників із науковими ступенями й ученими званнями: за розрахунками автора на основі даних [5], чисельність кандидатів наук і доцентів за цей час скоротилася на 5–10 %, а професорів і докторів наук – на 3–6 %.

Також у згаданому монографічному дослідженні відзначено істотні зміни між 2010/2011 та 2016/2017 н. рр. у розподілі працівників за сферами управління ЗВО. Зокрема, частка тих, хто працює у ЗВО МОН, зросла з 59,4 до 69,1 %, а у ЗВО МОЗ – із 8,1 до 10,3 %. Натомість зменшилася частка працівників приватних ЗВО (з 10,5 до 7,6 %), а також тих, хто працює у ЗВО, що належать до сфери управління інших відомств [5].

На думку Ю. Вітренка, В. Ворони, М. Дебич [6], найпершою проблемою, яку має бути розв'язано під час відновлення України, є невідповідність мережі ЗВО післявоєнним потребам держави й регіонів з огляду на наслідки війни, зміни в чисельності населення, релокацію підприємств і бізнесів. Це, безумовно, так. Але наприкінці другого року війни до цього варто додати необхідність оцінювати такі потреби не лише за ретроспективними даними, а й за

обґрунтованими прогнозами демографічних, економічних і соціальних показників у повоєнний період.

Також у праці вказаних науковців пропонується законодавчо визначити сім типів ЗВО (на сьогодні їх чотири) та встановити для кожного з них мінімальну чисельність здобувачів [6]. Із такою пропозицією важко погодитись, оскільки її реалізація вимагатиме щорічної зміни статусу багатьох ЗВО. До того ж в ЄС не існує більшості пропонованих авторами типів ЗВО, а наявні класифікації, як-от університет, університет прикладних наук, вища школа, базуються на інших принципах. Тому, хоча б для статистичних потреб, все одно треба буде приводити пропоновані типи у відповідність із класифікацією Євростату та ETER. При цьому ЗВО, що за нашою класифікацією належатимуть до одного типу, за європейськими можуть опинитися в різних групах, а різні за нашою класифікацією ЗВО – в одній європейській групі. Крім того, як буде показано далі, пропоновані кількісні обмеження не узгоджуються з практиками європейських країн.

У статті С. Калашнікової та О. Оржель [7] проаналізовано практики оптимізації мережі ЗВО в дев'яти європейських країнах. Автори статті зауважують, що оптимізація мережі може відбуватись як у формі злиття чи приєднання, так і в інших формах, насамперед колаборацій, що реалізують співробітництво у вигляді спільних програм, досліджень і проєктів, а також університетських альянсів. Останні дві форми можуть бути як проміжним кроком до злиття ЗВО, так і альтернативою йому. Отже, дослідниці визначають оптимізацію як «систему цілей (національного, ре-

гіонального, інституційного рівнів), процесів (співробітництва, альянси, союзи, спільноти, злиття, об'єднання), учасників і механізмів, що веде до: зміни ландшафту вищої освіти на рівні країни/регіону в аспекті зменшення його фрагментарності; збільшення інституційного потенціалу ЗВО; підвищення ефективності використання наявних ресурсів». Таке розуміння істотно відрізняється від поширеного погляду на оптимізацію мережі як на механічне скорочення кількості ЗВО та є ближчим до одного з традиційних підходів, що розглядає оптимізацію як досягнення найкращого в певному розумінні й за певним набором показників ефективності результату за наявних обмежень на ресурси [8].

За даними С. Калашнікової та О. Оржель, у 2000–2019 рр. в ЄС було 132 випадки об'єднання ЗВО [7]. Тобто загалом протягом 20 років ці процеси торкнулися порівняно невеликої (близько 5 %) частки наявних ЗВО. Найбільша їх кількість припадає на 2013–2015 рр., коли на рік було від 10 до 14 таких випадків. У розрізі країн найбільше випадків зафіксовано у Франції, Естонії й Великій Британії. При цьому в Естонії загальна кількість ЗВО є значно меншою, ніж у двох інших країнах.

Інші науковці [7, 9; 10] зазначають, що у 2000–2020 рр. укрупнення ЗВО з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності та фінансової ефективності стало загальноєвропейським трендом. Вони також проаналізували взаємозв'язок контингентів університетів з їхньою конкурентоспроможністю. Зокрема, за даними цих науковців, в українських ЗВО, присутніх у світових рейтингах

QS і THE 2021 р., середня чисельність здобувачів становить 16–17 тис. осіб, що значно перевищує типові показники вітчизняних ЗВО (за даними авторів, у 53 % українських ЗВО менш ніж 4 000 студентів 1–2 рівнів вищої освіти, понад 10 тис. студентів мають лише 8,5 % ЗВО). Автори [9] відзначають також суттєві диспропорції в середніх показниках контингенту ЗВО в регіональному розрізі.

Розвиток мережі закладів вищої освіти України порівняно з країнами ЄС

За даними Державної служби статистики України [11; 12], із 2010 р. кількість ЗВО в Україні постійно зменшувалася. Зокрема, на початок 2010/2011 н. р. вона становила 813 од., а на початок 2019/2020 н. р. – 619 од. При цьому скорочення відбувалося як за групою університетів, академій та інститутів (із 330 до 281 од., або на 14,8 %), так і за групою коледжів, технікумів та училищ (із 483 до 338 од., або на 30 %). В останньому випадку це значною мірою було зумовлено зміною їх статусу із самостійних закладів на відокремлені структурні підрозділи ЗВО першої групи. З 2020 р. через зміни в законодавстві частина коледжів, технікумів і училищ набули статусу закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО). При цьому сумарна кількість ЗВО й ЗФПО трохи зросла: до 644 од. на початок 2020/2021 н. р. і 630 од. на початок 2022/2023 н. р. Таке зростання є великою мірою уявним та пояснюється тим, що в процесі зміни статусу окремі заклади могли тимчасово обліковуватися в обох групах. Більш істотним був перерозподіл закладів між цими двома групами. З 2020 до 2022 рр. загальна кількість ЗВО (за

новою класифікацією) зменшилася з 515 до 347 од. (на 32,6 %), а кількість ЗФПО збільшилася зі 129 до 283 од. (на 119,4 %).

Утім, скорочення сумарного контингенту студентів через демографічну кризу було ще відчутнішим. На початок 2010/2011 н. р. у ЗВО всіх типів здобували освіту 2 418 тис. осіб (у середньому 2 974 осіб на заклад), а на початок 2019/2020 н. р. – 1 440 тис. осіб (2 326 осіб на заклад). При цьому переважна більшість студентів (85–88 %) здобували освіту в університетах, академіях та інститутах. За цією групою середня чисельність здобувачів у розрахунку на заклад у цей період знизилася із 6 263 до 4 506 осіб, або на 28,1 %, а за групою коледжів, технікумів і училищ – із 728 до 514 осіб, або на 29,6 %. На початок 2022/2023 н. р. цей показник для ЗВО (за новою класифікацією) становив 3 037 осіб, а для ЗФПО – 1 066 осіб. Істотне зменшення показника для ЗВО відбулося насамперед унаслідок збільшення кількості малих ЗВО, які до 2020 р. зараховували до групи «Коледжі, технікуми, училища». Між тим у 1990/1991 н. р. середня чисельність здобувачів на заклад за групою університетів, академій та інститутів, розрахована за даними Держстату [13], становила 5 915 осіб, а за групою коледжів, технікумів і училищ – 1 020 осіб.

Значні зміни порівняно з 1990/1991 н. р. відбулися й у структурі вищої освіти. Зокрема, це стосується появи приватних ЗВО та можливості здобувати вищу освіту за кошти фізичних і юридичних осіб. Стосовно державних ЗВО слід зазначити, що, за інформацією Держстату [11], на початок 2022/2023 н. р. середня чи-

сельність студентів у них становила 4 354 особи, тобто істотно менше, ніж у 1990/1991 н. р., але набагато більше за середній показник по ЗВО. При цьому кількість державних ЗВО за цей період зросла зі 149 до 210, або на 40,9 %. Середня чисельність студентів у комунальних і приватних ЗВО є меншою, ніж у державних, та на початок 2022/2023 н. р. становила 2 888 і 352 особи відповідно.

Для порівняння розглянемо дані ETER [14]. Для внесених до нього ЗВО, стосовно яких є дані про чисельність здобувачів рівнів 5–7 (відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти), за період 2011–2020 рр. середній і медіанний показники чисельності здобувачів у ЗВО істотно зросли (табл. 1). При цьому варто враховувати, що для 10–20 % внесених до ETER ЗВО інформація про чисельність здобувачів за різні роки відсутня. Найчастіше це стосується малих та приватних ЗВО, контингент яких зазвичай є меншим. Тому наведені дані слід розглядати як верхні оцінки відповідних показників, котрі загалом мають не дуже відрізнятися від реальних значень. Також варто зауважити, що істотна відмінність середніх арифметичних від медіан свідчить про неінформативність перших для порівняльних досліджень.

У 2020 р. частка великих ЗВО з контингентом студентів понад

20 тис. осіб збільшилася порівняно з 2011 р. із 10,8 до 14,4 %. Водночас частка ЗВО з контингентом менш ніж 1 тис. осіб скоротилася з 32,6 до 31,7 %. Попри це вона залишається доволі великою та становить близько третини загальної кількості закладів. За даними ETER, у 2020 р. для європейських університетів частка ЗВО з контингентом студентів рівнів 5–7 ЄРК, меншим за 4 тис. осіб, дорівнювала 61,2 %. Це більше, ніж частка таких закладів в Україні за даними [9]. Для ЗВО, щодо яких ETER містить дані про чисельність студентів на кожному рівні вищої освіти (частка таких ЗВО становить 79,8 % їх загальної кількості), частка університетів, де контингент здобувачів рівнів 6–7 менший від 4 тис. осіб, сягає 57,7 %. Загалом наведені дані узгоджуються з тими, які наводяться в працях [7; 9], щодо значно більшої чисельності студентів в європейських ЗВО порівняно з українськими та про наявність тренду до укрупнення університетів в ЄС. Разом із тим, серед представлених в ETER є дуже різні за контингентом заклади, а їх розподіл за цією ознакою є сильно асиметричним. Про це свідчить як велика різниця між середніми арифметичними й медіанами, так і наведені на рис. 1 графіки емпіричних функцій розподілу, що протягом 10 років істотно не змінилися.

Таблиця 1

Середні та медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО за даними ETER (2011–2020 рр.), осіб

Рік	Середнє арифметичне	Медіана
2011	7 339	2 644
2015	9 326	2 709
2020	11 125	3 509

Складено автором за даними ETER.

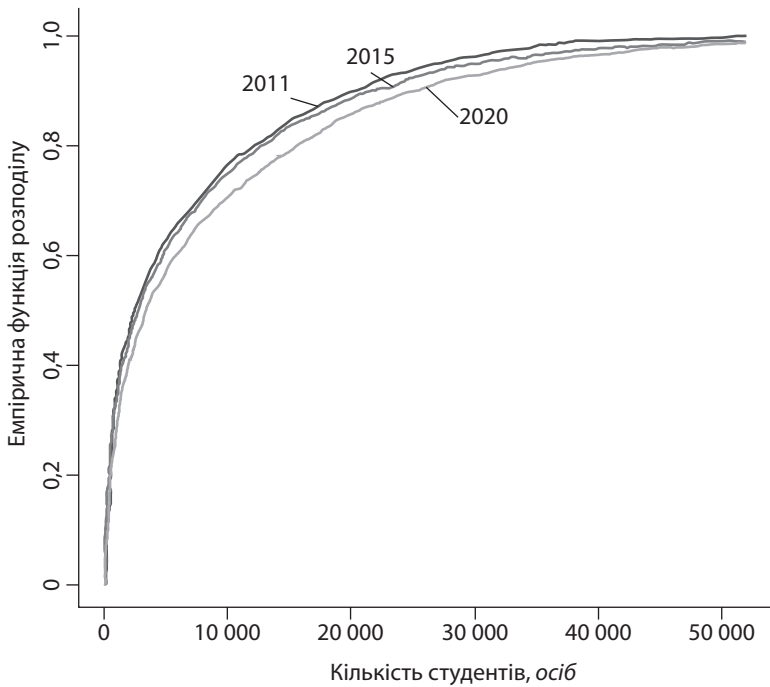

Рис. 1. Емпіричні функції розподілу ЗВО за контингентом у 2011, 2015 та 2020 рр.

Побудовано автором за даними ETER.

Станом на 2020 р. у 1,6 % ЗВО здобували вищу освіту рівнів 5–7 менш ніж 100 студентів; у 13,3 % – від 100 до 500 осіб; у 12,7 % – від 500 до 1 000 осіб; у 12,5 % – від 1 000 до 2 000 осіб; у 16,1 % – від 2 000 до 5 000 осіб; у 14 % – від 5 000 до 10 000 осіб; у 15,2 % – від 10 000 до 20 000 осіб; у 12,6 % – від 20 000 до 50 000 осіб; у 1,8 % – понад 50 000 студентів. Основними представниками найменших ЗВО (з контингентом студентів менше 100 осіб) є теологічні та мистецькі заклади. Також до цієї групи належать окремі вузькопрофільні ЗВО, у т. ч. професійні й університетські коледжі, що здійснюють підготовку за невеликою кількістю напрямів (інженерні, педагогічні, військові тощо) за програмами 5–7 або 5–6 рівнів освіти.

У табл. 2 наведено чисельність здобувачів у ЗВО, які обіймають перші 10 позицій Академічного рейтингу університетів світу [15], де українські ЗВО не представлені. Дані по кількості здобувачів взято з офіційних сайтів відповідних закладів.

Як бачимо, серед лідерів рейтингу переважають середні й великі за контингентом ЗВО. Виняток становить Каліфорнійський технологічний інститут, де чисельність студентів значно менша. Але більш загальною рисою лідерів є не контингент студентів, а переважання магістрантів і аспірантів (postgraduate) над бакалаврами (undergraduate), характерне для восьми ЗВО першої десятки (ще в одному випадку чисельність бакалаврів лише трохи перевищує кількість магістрантів і аспірантів).

Таблиця 2

Чисельність здобувачів у ЗВО, що є лідерами Академічного рейтингу університетів світу (2023 р.), осіб

Місце	ЗВО	Кількість здобувачів		
		Усього	Бакалаврат (undergraduate)	Магістратура та докторантура (postgraduate)
1	Гарвардський університет	21 613	7 240	14 373
2	Стенфордський університет	17 246	7 858	9 388
3	Массачусетський технологічний інститут	11 858	4 657	7 201
4	Кембриджський університет	24 270	12 940	11 330
5	Каліфорнійський університет, Берклі	45 307	32 479	12 828
6	Принстонський університет	11 109	5 321	5 788
7	Оксфордський університет	26 497	12 580	13 445
8	Колумбійський університет	34 782	6 668	25 880
9	Каліфорнійський технологічний інститут	2 463	1 023	1 440
10	Чиказький університет	18 523	7 653	10 870

Складено автором за: [15].

Очевидно, це пов'язано зі специфікою Академічного рейтингу університетів світу, який орієнтований насамперед на оцінювання наукових здобутків персоналу й випускників університетів та не повною мірою відображає якість освіти на рівнях 5–7.

На розмір ЗВО істотно впливають його тип і правовий статус. Серед ЗВО, щодо яких наявні дані про загальну чисельність здобувачів 5–7 рівнів, 58 % становлять публічні заклади, 29 % – приватні та 13 % – приватні, залежні від урядів, зокрема ті, що отримують значну частку фінансування з державних коштів. Інакшим є розподіл здобувачів за ЗВО з різним правовим статусом. У публічних ЗВО освіти 5–7 рівнів отримують

77 % здобувачів, у приватних – 9 %, у приватних, залежних від урядів, – 13 % здобувачів.

У табл. 3 наведено середні й медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО з різним правовим статусом.

Як і для ЗВО загалом, розподіл у всіх групах є дуже асиметричним (рис. 2).

Як видно з рис. 2 і табл. 3, у всіх групах є малі й великі ЗВО, але приватні заклади загалом менші за контингентом порівняно зі ЗВО інших груп. Цікаво, що для групи публічних ЗВО вищими, ніж для групи приватних, залежних від урядів, є частки як відносно малих та середніх (до 10 тис. студентів), так і дуже великих

Таблиця 3

Середні та медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО в розрізі правового статусу (станом 2020 р.), осіб

Правовий статус	Середнє арифметичне	Медіана
Публічний	14 689	5 590
Приватний	3 536	1 170
Приватний, залежний від уряду	12 004	8 025

Складено автором за даними ETER.

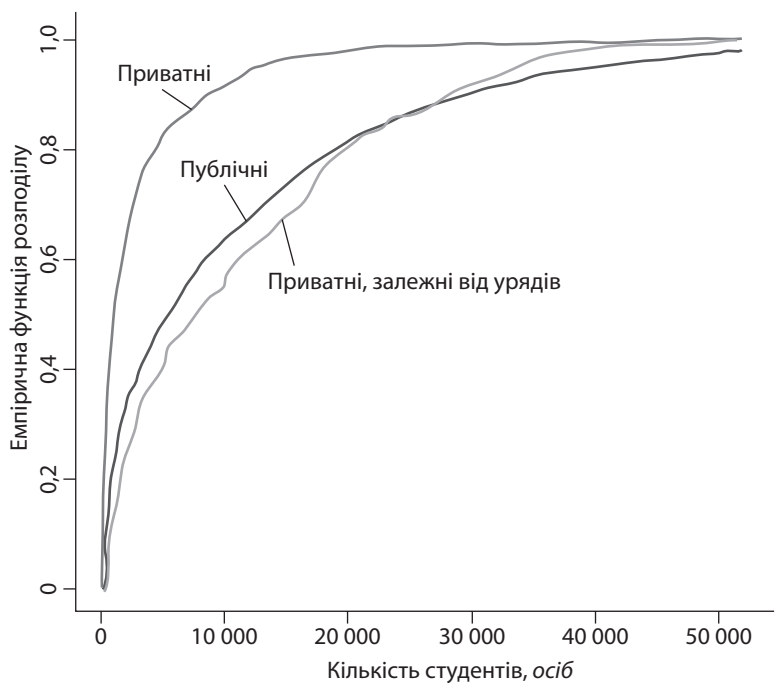

Рис. 2. Емпіричні функції розподілу ЗВО за контингентом у розрізі груп
Побудовано автором за даними ETER.

(понад 20 тис. студентів) закладів, і відносно меншою є частка помірно великих ЗВО.

Відповідно до стандартизованої європейської класифікації ЗВО, ETER виокремлює університети, університети прикладних наук та ЗВО інших типів. Серед ЗВО, для яких є дані про загальну чисельність здобувачів 5–7 рівнів, 50 % становлять університети, 24 % – університети прикладних наук і 26 % – заклади інших типів. Інакшим є розподіл здобувачів за закладами різного типу. В університе-

тах освіти 5–7 рівнів отримують 83 % здобувачів, в університетах прикладних наук – 12 %, а у ЗВО інших типів – менш ніж 5 % здобувачів.

У табл. 4 наведено середні й медіанні показники контингенту здобувачів в європейських ЗВО за типами закладів.

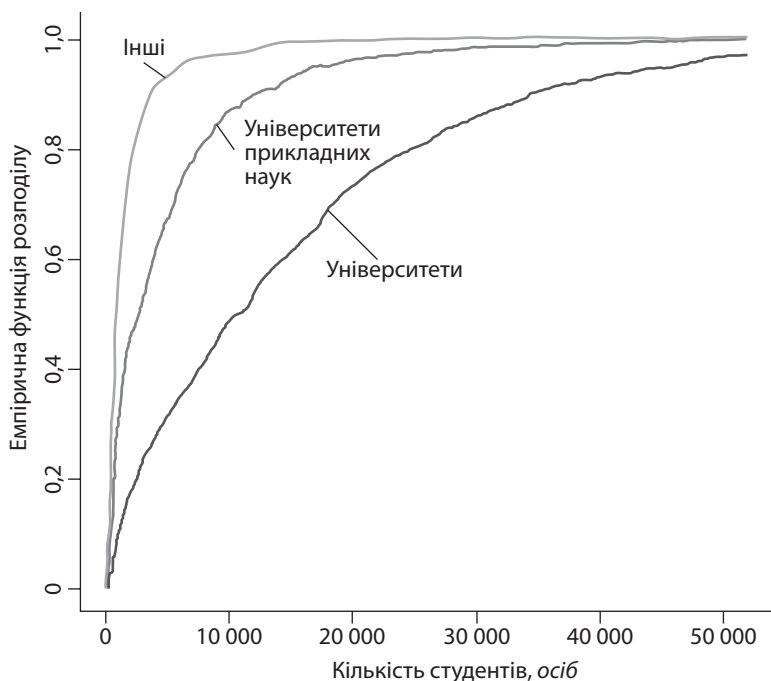
Як і в попередніх випадках, розподіл за контингентом для всіх типів ЗВО є дуже асиметричним (рис. 3).

Як видно з рис. 3 і табл. 4, у всіх групах є малі та великі ЗВО. Утім, для групи ЗВО інших типів частка закладів,

Таблиця 4
Середні та медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО
в розрізі типів закладів (станом на 2020 р.), осіб

Правовий статус	Середнє арифметичне	Медіана
Університети	16 075	10 652
Університети прикладних наук	4 939	2 527
Інші	1 696	795

Складено автором за даними ETER.

Рис. 3. Емпіричні функції розподілу ЗВО за контингентом у розрізі типів закладів

Побудовано автором за даними ETER.

де навчаються менше 100 студентів, становить 3,1 % проти 0,9 % для університетів прикладних наук і 0,6 % для університетів. Частки ЗВО, де навчаються менше 1 тис. студентів, для цих груп становлять 40, 32 та 9,5 % відповідно, а великих ЗВО, з контингентом студентів понад 20 тис. осіб, – 0,5, 3,9 і 25 % відповідно.

У табл. 5 наведено розподіл ЗВО за рівнями освіти, за якими вони здійснюють підготовку.

Як бачимо з табл. 5, для університетів найбільш типовою є підготовка за 5–8 або 6–8 рівнями освіти. Такі ЗВО становлять понад 93 % загальної кількості університетів. Водночас більш ніж 6 % університетів не здійснюють підготовку докторів філософії. Понад 50 % університетів прикладних наук готують здобува-

чів тільки за рівнями 6 і 7, а разом із тими, хто працює також на 5-му рівні, їхня сумарна частка перевищує 72 %. Майже 52 % всіх ЗВО здійснюють підготовку за 8-м рівнем (підготовка докторів філософії). Найбільшою ця частка є для університетів – близько 94 %. Для університетів прикладних наук вона становить 9,5 %, а для ЗВО інших типів – більш як 15 %. За 5-м рівнем підготовку здійснюють майже 33 % всіх ЗВО, у т.ч. серед університетів – 40 %, університетів прикладних наук – 30 %, ЗВО інших типів – 26 %.

Невелика частина ЗВО (3 % університетів прикладних наук і 0,8 % ЗВО інших типів) здійснюють підготовку лише за 5-м рівнем освіти. Це заклади, що мають від 162 до 4 846 студентів, з яких майже 2/3 розташовані в Латвії. Також по декілька таких за-

Таблиця 5

Розподіл ЗВО за рівнями освіти, за якими вони здійснюють підготовку
(станом на 2020 р.), %

Рівні освіти	Усі ЗВО	Університети	Університети прикладних наук	ЗВО інших типів
5	0,9	0,0	3,0	0,8
5-6	1,4	0,1	5,9	0,1
5-7	10,4	0,7	19,3	20,3
5-8	20,6	39,1	2,1	4,9
6	3,9	0,1	9,3	6,3
6-7	28,5	5,4	53,0	46,5
6-8	30,0	53,6	7,3	10,3
7	3,1	0,0	0,0	10,6
7-8	1,0	0,6	0,0	0,0
8	0,3	0,5	0,0	0,1

Складено автором за даними ETER.

кладів є в Данії, на Кіпрі й у Туреччині. Переважно це вузькоспеціалізовані ЗВО з підготовки медсестер, моряків, поліцейських, персоналу сфери готельного господарства тощо. Але є також багатoproфільні заклади, які мають широкий набір освітніх програм різного спрямування.

Крім того, є декілька закладів, що здійснюють підготовку тільки за 8-м рівнем освіти. Серед них, приміром, внесена в ETER до групи ЗВО інших типів Болгарська академія наук, а також італійська Міжнародна школа перспективних досліджень (International School for Advanced Studies), проіндексована в предметних рейтингах Академічного рейтингу університетів світу з математики (76–100) та фізики (151–200).

Для європейських країн характерний дуже різний територіальний розподіл ЗВО. Приміром, 41 ЗВО Албанії розташовано у восьми містах, при цьому 32 заклади (78 %) – у Тирані. Натомість 399 ЗВО Німеччини розташовані в 181 місті, зокрема 33 заклади (8,2 %) – у Берліні. Для деяких інших європейських країн частка ЗВО, розташованих у столиці, дорівнює:

Австрія – 32 %, Іспанія – 15 %, Італія – 11 %, Норвегія – 41 %, Польща – 15 %, Франція – 16 %, Чехія – 48 %. Водночас більшість університетів, що є національними лідерами в Академічному рейтингу університетів світу, розташована в столицях їхніх країн. Виняток становлять декілька порівняно малих за територією країн та декілька «старих» університетів: Бельгія (Гент), Естонія (Тарту), Іспанія (Барселона), Німеччина (Гайдельберг), Нідерланди (Утрехт), Польща (Краків), Швейцарія (Цюрих), Велика Британія (Кембридж). Водночас значно більше не столичних ЗВО перебувають на 2–3-й позиціях рейтингу.

Проведений аналіз свідчить, що за останніх 32 роки середній контингент ЗВО України істотно скоротився та є меншим, ніж у країнах ЄС. Це може істотно впливати на ефективність використання бюджетних коштів на вищу освіту й на її якість. Водночас, як показують дані по європейських ЗВО, чисельність студентів сама по собі не є інформативним показником. Її треба розглядати в комплексі з іншими показниками, зокрема з місією та типом ЗВО, його здатністю залуча-

ти фінансові, кадрові й інші ресурси, кількістю освітніх програм, правовим статусом, територіальною доступністю тощо. Так само не є інформативним середній контингент ЗВО. Через значну асиметрію розподілу ЗВО за чисельністю студентів більш інформативним показником є медіана, яка істотно менша (інколи в 3–4 рази) за середнє арифметичне. Ще більш інформативним є порівняння розподілів, котре свідчить, що проблема мережі ЗВО України полягає не так у наявності малих закладів, як у відсутності або недостатній частці великих (за європейськими мірками). З погляду ефективності, проблемою є також те, що малі й середні українські ЗВО, на відміну від європейських, часто ма-

ють невідповідну їх розміру та профілю кількості освітніх програм.

Актуальним є питання застосування європейських (таких як ETER, Евростат) класифікаторів для збору та подання статистичної інформації про систему й заклади вищої освіти України, а також відображення української системи вищої освіти в цих базах. Це потрібно не лише для більш обґрунтованого порівняння європейської та української систем вищої освіти, а й для ефективнішого розв'язання внутрішніх проблем вітчизняної вищої освіти (зокрема, щодо позиціонування 5-го рівня освіти, диференціювання законодавчих вимог і акредитації освітніх програм відповідно до типів ЗВО та програм тощо).

Список використаних джерел

1. Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. *UNESCO*. 2022. URL: <https://cdn.eventscase.com/www.whed2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccc6282b2a95281d.pdf>.
2. Golden G., Troy L., Weko T. How are higher education systems in OECD countries resourced? Evidence from an OECD Policy Survey. *OECD Education Working Papers*. 2021. No. 259. DOI: <https://doi.org/10.1787/0ac1fbad-en>.
3. EHEA 2020 Rome Ministerial Conference. *EHEA*. 2020. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-conference-rome-2020>.
4. Щодо оптимізації мережі вищих навчальних закладів : лист Міністерства освіти і науки України від 28.11.2014 № 1/9-616. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/44209.
5. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки : монографія / за ред. Ю. Вітренка. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2017. 187 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf.
6. Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Дебич М. А. Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 2. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>.
7. Калашнікова С., Оржель О. Оптимізація мережі закладів вищої освіти: теоретичні особливості та практичні рекомендації. *Університети і лідерство*. 2022. № 13. С. 89–129. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129>.
8. Бахрушин В. Оптимізація і «оптимізація» в освіті та управлінні. *Освітня політика* : вебсайт. 2016. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/724-optimizatsiya-i-optimizatsiya-v-osviti-ta-upravlinni>.

9. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю., Таланова Ж. В. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 1. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>.

10. Федорченко Ю. Про оптимізацію мережі вищих навчальних закладів в Україні. *Освітня політика* : вебсайт. 2016. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/583-pro-optimizatsiyu-merezhi-vishchikh-navchalnikh-zakladiv-v-ukrajini>.

11. Заклади вищої та фахової передвищої освіти (2020–2022) / Державна служба статистики України. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/zvfpo_2020.xls.

12. Вища освіта в Україні у 2019 році : стат. інформація / Державна служба статистики України. 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/osv/vush_osv/vush_osv_19.xls.

13. Заклади вищої освіти (1990–2019) / Державна служба статистики України. 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html.

14. *ETER (European Tertiary Education Register)* : вебсайт. URL: <https://eter-project.com>.

15. 2023 Academic Ranking of World Universities. *ShanghaiRanking Consultancy* : вебсайт. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2023>.

Volodymyr Bakhrushyn

Dr. Sc. (Physical and Mathematical), Professor, Zaporizhzhia Polytechnic National University, Zaporizhzhia, Ukraine, Vladimir.Bakhrushin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3771-5256>

MODERNIZATION OF THE NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE: SOME ASPECTS OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. *The purpose of the article is to analyze the networks of higher education institutions (HEIs) in European countries based on their size, type, legal status, and levels of education, according to the data of the European Tertiary Education Register (ETER). This analysis is relevant in the context of discussions about the strategy for the development of higher education in Ukraine, including the restoration, optimization of the network, and consolidation of HEIs. The conducted analysis shows that over the past 32 years, the average size of Ukrainian HEIs has significantly decreased and now is smaller than their EU counterparts. This could have a substantial impact on budget allocation for higher education and the quality of education provided. Additionally, the findings reveal the wide diversity of European HEIs based on the studied features. The network includes institutions with tens and hundreds of thousands of students, with a significant proportion offering education at levels 5–8 or 6–8, as per ISCED–2011. However, some institutions operate only at one level. There is no clear influence of the type of HEI or its legal status on the size or level of education*

provided. In general, differences between institutions are typically statistical rather than deterministic. However, some European countries have legal restrictions regarding requirements for different types of institutions. A relevant issue for Ukraine is the transition to European classifiers, which will definitely have to be done in order to correctly display the data of Ukrainian HEIs and the higher education system in ETER and European statistical databases, in particular in Eurostat. This is also necessary for a more reasonable solution of internal Ukrainian problems of the development of higher education. In particular, such as the positioning of the 5th level of education, the differentiation of legislative requirements and accreditation of educational programs according to the types of HEIs and programs, etc.

Keywords: network of higher education institutions, optimization, modernization, institution size, legal status, type of higher education institution, education levels.

References

1. UNESCO. (2022). *Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education*. Retrieved from <https://cdn.eventscase.com/www.whec2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccc.6282b2a95281d.pdf>.
2. Golden, G., Troy, L., & Weko, T. (2021). How are higher education systems in OECD countries resourced? Evidence from an OECD Policy Survey. *OECD Education Working Papers*, 259. DOI: <https://doi.org/10.1787/0ac1fbad-en>.
3. EHEA. (2020). *EHEA 2020 Rome Ministerial Conference*. Retrieved from <http://ehea.info/page-ministerial-conference-rome-2020>.
4. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2014). *On optimizing the network of higher education institutions* (Letter No. 1/9-616, November 28). Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/44209 [in Ukrainian].
5. Vitrenko, Yu. (Ed.). (2017). *Economic relations in the system of higher education: modernization in the conditions of innovative economy*. Kyiv: Institute of Higher Education of the NAPS. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf [in Ukrainian].
6. Vitrenko, Yu., Vorona, V., & Debych, M. A. (2022). The sphere of higher education as a component of the recovery plan of Ukraine. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4(2), 1-7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211> [in Ukrainian].
7. Kalashnikova, S., & Orzhel, O. (2022). Optimisation of the Network of Higher Education Institutions: Theoretical Features and Practical Recommendations. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 89-129. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129> [in Ukrainian].
8. Bakhrushyn, V. (2016). *Optimization and "optimization" in education and management*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/724-optimizatsiya-i-optimizatsiya-v-osviti-ta-upravlinni> [in Ukrainian].
9. Kremen, V., Lugovyi, V., Saukh, P., & Talanova, Zh. (2022). Network of state higher education institutions in Ukraine: an analytical review of competitiveness. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4(1), 1-8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122> [in Ukrainian].
10. Fedorchenko, Yu. (2016). *On optimizing the network of higher education institutions in Ukraine*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/583-pro-optimizatsiyu-merezhi-vishchikh-navchalnikh-zakladiv-v-ukrajini> [in Ukrainian].

11. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Higher and professional pre-higher education institutions (2020-2022)*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/zvfpo_2020.xls [in Ukrainian].

12. State Statistics Service of Ukraine. (2020). *Higher education in Ukraine in 2019: statistical information*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/osv/vush_osv/vush_osv_19.xls [in Ukrainian].

13. State Statistics Service of Ukraine. (2020). *Higher education institutions (1990-2019)*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html [in Ukrainian].

14. ETER (European Tertiary Education Register). (n. d.). Retrieved from <https://eter-project.com>.

15. ShanghaiRanking Consultancy. (n. d.). *2023 Academic Ranking of World Universities*. Retrieved from <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2023>.

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

У журналі «Освітня аналітика України» публікуються статті, де висвітлюються проблемні питання статистики, аналітики й економіки освіти, подаються пропозиції щодо розв'язання проблем у цих сферах, а також матеріали круглих столів, наукових семінарів, науково-практичних конференцій.

До друку приймаються статті українською та англійською мовами. Публікація матеріалів у журналі безоплатна. Гонорари не сплачуються. Статті, оформлені не за всіма вимогами, до реєстрації не приймаються. Відповідальність за достовірність фактичної й цифрової інформації, власних імен, географічних назв, цитат та інших відомостей несуть автори.

Матеріали, що публікуються в журналі «Освітня аналітика України», підлягають внутрішньому й зовнішньому рецензуванню, яке проводиться конфіденційно членами редакційної колегії журналу або фахівцями відповідної галузі. У разі негативної рецензії чи наявності суттєвих зауважень стаття може бути відхилена або повернена автору(-ам) на доопрацювання. У разі, коли автор(-и) не погоджується(-ються) з думкою рецензента, за рішенням редакційної колегії може бути виконане додаткове незалежне рецензування. Після внесення автором(-ами) змін відповідно до зауважень рецензента стаття підписується до друку.

Редакційна колегія має право відмовити в публікації рукописів, що містять уже оприлюднені дані, а також матеріалів досліджень, які не відповідають профілю журналу або були виконані з порушенням етичних норм (ідеться, наприклад, про конфлікти між авторами чи між авторами й організацією, плагіат). Редакційна колегія журналу залишає за собою право редагувати та скорочувати рукописи без порушення авторського змісту. Відхилені рукописи авторам не повертаються.

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ ЖУРНАЛУ

1. Управління освітою.
2. Фінансово-економічні аспекти освіти.
3. Бюджетне фінансування соціально-гуманітарної сфери.
4. Розвиток інформаційних освітніх технологій.
5. Актуальні питання розвитку науки та інновацій.
6. Інклюзивна освіта.
7. Дошкільна освіта.
8. Загальна середня освіта.
9. Позашкільна освіта.
10. Професійна (професійно-технічна) освіта.
11. Фахова передвища освіта.
12. Вища освіта.
13. Освіта дорослих.
14. Розвиток людського капіталу.
15. Міжнародний освітній простір.

ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ДРУКУ

Рукопис статті подається до редакції журналу в електронному вигляді на електронну адресу: **editor.educationalanalytics@gmail.com**. Разом із файлом статті необхідно надавати:

– **Відомості про кожного з авторів**: прізвище, ім'я, по-батькові повністю, посада, місце роботи, наукове звання, науковий ступінь, контактна інформація (телефон, адреса електронної пошти), код ORCID (обов'язково). Відомості про авторів потрібно подавати одним файлом, послідовно про кожного з них, українською й англійською мовами. Відповідну форму можна отримати в редакції журналу або завантажити за посиланням:

https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/Автор_інфо.docx.

– **Ліцензійний договір** на використання твору, підписаний усіма співавторами. Форму договору можна отримати в редакції журналу або завантажити за посиланням:

https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Договір_ІОА.docx.

Ліцензійний договір набирає чинності після прийняття статті до друку. Підписання ліцензійного договору автором(-ами) означає, що він (вони) оз-найомлений(-і) та погоджується(-ються) з його умовами.

Назви файлів повинні відповідати прізвищу першого автора (напр.: **Шевченко_стаття**, **Шевченко_договір**, **Шевченко_довідка**). У **темі листа** необхідно вказати *прізвище автора* і *найменування рубрики* (напр.: **Шевченко_1.Управління освітою**).

Якщо стаття подається англійською мовою, необхідно додати її переклад українською (технічний переклад).

Подаючи рукопис до журналу, автор повинен підтвердити його відповідність усім встановленим вимогам, а саме:

– рукопис має бути оригінальним (стаття не була опублікована раніше та наразі не перебуває на розгляді в редакції іншого видання);

– автор несе відповідальність за новизну й достовірність результатів наукового дослідження;

– автор гарантує коректність списку співавторів, які зробили істотний інтелектуальний внесок у підготовку поданої статті;

– у разі використання фрагментів чужих праць та/або запозичення висловлювань інших науковців автор забезпечує оформлення відповідних бібліографічних посилань із обов'язковим зазначенням автора й першоджерела;

– рукопис не повинен містити надмірні запозичення, а також плагіат у будь-яких формах, включаючи неоформлені цитати, перефразування або присвоєння прав на результати чужих досліджень, які є неетичними й неприйнятними діями;

– автор гарантує відсутність конфлікту інтересів, що можуть вплинути на результати дослідження чи їх інтерпретацію;

– автор ознайомлений і погоджується з умовами Ліцензійного договору на використання твору;

– усі матеріали за форматом і змістом відповідають вимогам редакції журналу.

У разі невідповідності поданої статті цим вимогам редакція повертатиме її авторам на доопрацювання.

ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Відповідальний за випуск

А. Б. Нефедов

Редактор

І. А. Книш

Комп'ютерна верстка

Я. С. Уласік

Формат 70×108/16. Ум.-друк. арк. 11,2.

Наклад 50 прим. Зам. №

Видавець:

Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»

Адреса редакції та видавця: вул. Володимира Винниченка, 5, м. Київ, 04053

Тел.: (044) 486-98-70, e-mail: info@iea.gov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6237 від 18.06.2018

Publisher:

State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics»

Office: 04053, Kyiv, Volodymyra Vynnychenka Str., 5

Tel.: (044) 486-98-70, E-mail: info@iea.gov.ua

Publishing license

ДК № 6237 issued 18.06.2018

Надруковано ТОВ «КОНВІ ПРІНТ»

02000, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1

Printed by LTD «KONVI PRINT»

02000, Kyiv, Mahnitohorska Str., 1